

BÁTORI MIKLÓS

A HALÁL A SZŐLŐSKERTBEN

Regény

Amerikai Magyar Kiadó

Köln - Detroit - Wien

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

A HALÁL A SZŐLŐSKERTBEN

VÖRÖSMARTY KÖR 13 MAGYAR SZÉPIRÓK

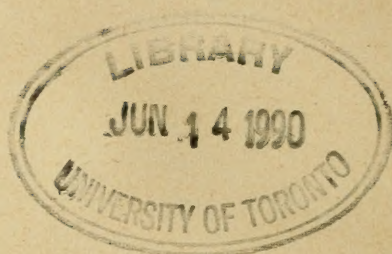
BÁTORI MIKLÓS

A HALÁL A SZŐLŐSKERTBEN

Regény

Amerikai Magyar Kiadó

Köln - Detroit - Wien

Amikor kiszálltam a vonatból, bátyám, Gábor ott állt a kis bakterház mellett. Mosolygott, ahogy szokott, erről ismertem rá, különben idegennek néztem volna, annyira megváltozott.

- Hé! - meredt rám. - Micsoda párizsias formád van . . .

Toporogtam a hóban, kapkodtam le ócska bőröndjeimet és a sínek mellé raktam őket. Valami dohánybarna felöltő és keménykarimájú kalap volt rajtam. Ezeket a holmikat még Párizsban kaptam, és egy héttel előbb a Champs-Élysées-en sétálgattam bennük. Itt kissé furcsán festhettem velük.

Bátyám megfogta böröndjeimet és a bakterház mellé sorjázta őket.

- Majd visszajövünk a kocsival értük - mondta.

A „kocsi" szó megütötte a fülemet, de nem érdeklődtem utána. Különben is furcsa testvérek voltunk. Irtóztunk az érzékenykedéstől és kicsúfoltuk egymást, ha ilyesmin kaptuk rajta valamelyikünket. Ott, a bakterház előtt is csak forgolódtunk, de végül is elkerülhetetlenné vált az üdvözlés.

- Nahát, megérkeztél? - mondta bátyám és pislogott.

Meghízott, bajúszt növesztett, de szemei ugyanazzal a bánatos barnasággal néztek, mint régen. Kucsma volt rajta, prémes bekecs, lábain csizma. Erős, testes paraszt benyomását keltette. Furcsa ellentét azután, hogy legutoljára még egyetemi magántanár volt, amikor találkoztunk. Sovány és városias.

Végre ügyetlenül megöleltük egymást. A vonat már elpöfögött és a bakter rongyos egyenruhájában jött vissza. Nem emlékeztem rá, de ő megismert.

- No lám- vigyorgott rám.- Mégiscsak hazajött? - és kezét nyujtotta.

- Majd kiugrok a holmiért . . . Vigyázzon rá addig - mondta neki bátyám és útnak eredtünk.

A sorompó mellett a falu felé vezető gesztenyés-sorba léptünk. Itt jutott először eszembe, hogy körülnézzek. Megdöbbentett, amit láttam. Mindent másnak képzeltem. Most sivárnak, elhagyatottnak tetszett a vidék. A lapályt övező dombokon megrekedt a hó, alattuk köröskörül elhanyagolt földek húzódtak, itt-ott kórócsomókkal, félredőlt szalmakazlakkal, kopasz bozótokkal, facsoportokkal. A távolban a síkságból kiemelkedő tűzhányóhegy kúpja úgy tartotta havas sipkáját, mintha restelkedne, hogy erre a tájra került. Lenn, a lapályon a faluból csak kopott, kormos tetőket, most már furcsáknak tetsző magas kéményeket láttam. Mintha

minden mélyre, a hideg földbe fúródott volna, amíg távol voltam, akár a vakondtúrás. Jobboldalt, a száraz ágak pókhálója mögött a vár beszakadt tetőzetét pillantottam meg. Az is laposnak, ormótlannak tetszett most.

- És Anyi? - jutott eszembe hirtelen. - Mi van vele? Mért nem beszélsz róla?

Gábor fujtatott. Láttam, hogy zavarba jött.

- Tegnap volt éppen nála az orvos. Azt mondta, legfeljebb ha tíz napja van hátra . . .

- Mi? - torpantam meg. Erre nem számítottam. Álmomban se mertem volna feltételezni, hogy anyám valaha is meghalhat. Úgy élt mindig az emlékeimben, mint az örök élet, aki van, aki soha sem szűnhet meg, mert nélküle a világ elképzelhetetlen. Ha ő eltűnik, akkor talán minden megáll a földön.

- Azt írtátok, hogy beteg . . . Semmi többet - motyogtam.

- Nem engedte, hogy megírjuk az igazat. Azt mondta egyre, nehogy felródd valaha is neki, hogy miatta jöttél haza.

Még mindig nem hittem el. Arra gondoltam, hogy túloznak, és hamarosan kiderül, hogy nincs is olyan nagy baj.

- Persze a falusi orvosok - próbálkoztam, de bátyám kérlelhetetlenül eloszlatott bennem minden reményt. Ilyen volt a természete. Nem bírta az ábrándozást, szerette megdöbbenteni az embert a valóság kérlelhetetlenségével.

- Karácsony előtt benn volt a pécsi kórházban. Az epéjével akarták operálni. Amikor kinyitották, akkor látták, hogy a mája már egészen szétesett.

Összeszorult a torkom és csak nagysokára tudtam megkérdezni: - Rák?

- Menthetetlen - válaszolta rá. - Majd meglátod mindjárt . . .

Szótlanul mentünk tovább. A fasor végén hirtelen elémtárult a falu főutcája. Sose voltak nagy elképzeléseim róla, de most úgy éreztem, hogy mindig is becsaptam magam vele. A házak egyszerrre nyomroruságosan kicsiknek, félresikerülteknek tetszettek. A széles utca összezsugorodott, a magas, cserepes tetők ormótlanul, ügyetlenül festettek kétoldalt. Mintha az elmult évek alatt iszonyatos gyorsasággal minden megsilányult, tönkrement volna. Ócskák, kicsinyek voltak az ablakok. A füst szaga, amit levert a hideg a házak közé, csípte az orromat. Tehén- és lótrágya az út

közepén. Kopott, lógó kapuk. Foszladozó vakolatok. A kapuk alól kifolyt és megfagyott szennyvíz csíkjai. Mindezt piszkos, kéreggé keményedett hó boritotta, ameddig a szemem ellátott.

x x x

Apámnak a főutcában volt az üzlete. Kis, földszintes házban, üvegajtóval, kétoldalán keskeny kirakattal, balról pedig redőnyös ablakkal.

Amikor most újra megláttam, hirtelen eszembejutott, hogy előttünk egy koporsókészitő lakott benne, és gyerekkorunkban sokszor megálltunk előtte, hogy borzongó szemekel megnézzük az ott felsorjázott koszorúkat, szemfedőket, meg beljebb a koporsókat.

Apámnak szenvedélye volt a házcsere. Alig állapodtunk meg valahol, már a következő után nézett. Akkoriban inkább mulattunk ezen, csak anyám volt állandóan kétségbeesett.

- Tönkretesz bennünket ezzel a mániájával . . . Meglátjátok, nem nyugszik addig . . .

1942-ben a sánta koporsós először állitott be hozzánk a házcsere gondolatával. Anyám egész erejével tiltakozott ellene. Kissé babonás is volt.

- Nem lesz ennek jó vége - mondogatta. - Ha odamegyünk, valakinek meg kell halnia abban a házban.

A koporsós toporgott nyomorék lábával és kényszeredetten vigyorgott.

- De nagyságos asszonyom . . .

Ez a jelenet jutott eszembe, amikor beléptem és megütött a bőrüzlet cserfaszaga, amit öt éve nem éreztem már.

Apám a pult mögött állt és valami skatulyában babrált. O is összetöpörödött közben. Szemüveg volt rajta, meg a régi, zsiroskarimájú vadászkalap. A köpenye is ugyanaz volt, jobboldalán a hasításokkal, amiket a bőröskés hagyott munka közben. Ahogy szokta, féloldalt tartotta a fejét, és mikor meglátott, egy pillanatig megállt a keze és szélesen elmosolyodott.

- Mi az, hát mégis megjöttél - motyogta és előjöve megölelt.

- Azt hittem már, hogy lekésted a vonatot . . .

Általában tréfás természetű ember volt. Menekült az élet komoly oldalaitól és ha mégis odasodródott, akkor tréfás módszerekkel igyekezett szabadulni belőlük. Nekünk is inkább pajkos barátunk volt, mint apánk. Tegeztük egymást és neki is volt min-

dig valami csúfneve, mint valamennyiünknek, anyánk kivételével.

- Na, Mikes, hát hazataláltál?

Egy pillanat alatt leomlott a távollét köztünk. Az úton hazafelé sokat gondolkoztam ezeken a dolgokon és kissé lelkiismeretfurdalást éreztem, hogy gyerekkorunkban nem voltunk elég tiszteletteljesek apánkkal. Most, ebben a percben döbbentem rá, hogy talán éppen ő nem akarta, hogy ilyenek legyünk. Szivesebben vette, ha barátok maradunk, s nem szerette a hűvösséget maga körül. Szeméremérzetből tette volna? Ki tudja?

Most is zavarban volt, hogy az élet ilyen komoly eset elé állította. Láttam, hogy anyám betegsége kizárta szokott egyensúlyából és nem tudja, hogyan viselkedjen hirtelenében.

- Benn fekszik . . . Már vár. Az előbb kérdezte, nem jöttél-e már meg.

- Gábor mondta . . .

- Igen, meg fog halni . . .

Mikor ezt a szót kimondta, mintha olyat követett volna el, amit soha se lett volna szabad kiengednie a száján, gyorsan lehajtotta fejét és belebabrált a dobozba. Akkor láttam, hogy a doboz szegekkel, kapcsokkal meg szeméttel van tele. Köröskörül kisebb skatulyák voltak, azokba válogatta szét őket.

- Ebből élünk most - mondta, amint a pillantásomat észrevette. - Amit meghagytak a davajosok . . .

- Hátha nem is olyan súlyos - próbálkoztam újra. - Az orvostudomány olyan fejlett már . . .

Apám nem felelt, csak felnézett rám. Elhallgattam.

x x x

Amikor a házat megszereztük, szokása szerint apám hozzálátott, hogy átalakítsa.

- Ebbe megyünk tönkre - morgott anyánk hetekig. - Másoknak hozatja rendbe a házakat: Mihelyt az egyik készen van, akkor jön a következő. De ez az utolsó lesz. Innen nem megyek tovább.

- Mit beszélsz, ha nem értesz hozzá !- dühösködött apám. Ezzel is csak az értéke emelkedik.

Igy történt a koporsós házával is Az utcai ablakot kiszélesítették, szép sárgaredőnyös, modern keret került bele. Apám nappali szobának szánta, de mint mindig, most se hajtotta végre akaratát. Mire a szoba készen lett, eszébe jutott, hogy bőrraktárnak jobban használhatja. Az is lett belőle.

Az udvar hosszában még két másik szoba volt a házban. Alacsonyak és sötétek, apró ablakokkal. Ezekbe kerültek a sok vándorlás folyamán összeverődött bútoraink. De apám ép akkor vett alkalmilag egy piros előszobaberendezést, és a házban nem volt előszoba. Mi sem volt egyszerűbb, mint építeni az üzlet és a szobák közti sarokba, a ház hónaaljába. Ezeken a helyiségeken kivül csak egy kis konyha, meg valami sötét fészerféle volt az udvar végében, amelyet a koporsós koporsóraktárnak használt. Az egészet keskeny udvar választotta el a szomszédos, emeletes ház tűzfalától. A kerekeskúton kivül itt csak egy csenevész orgonabokor volt a kút mellett, amely sosem virágzott az örökös árnyék miatt.

Ezen a piroscsőbútoros előszobán mentünk át. Apám megállt és az asztalra mutatott:

- Nem iszol előbb egy stampedlivel?

Az asztal közepén gömbölyű pálinkásüveg állott, körülötte poharakkal. Amikor fejemet ráztam, egy pillanatig habozott, aztán töltött magának. Akkor láttam, hogy reszket a keze.

x x x

Anyám a belső szobában feküdt. Ez volt a nagyobbik helyiség, és ide került szüleim hálószobabútora, szecessziós stilusú vörösesbarna fából készült ágyak, szekrények és kinyitható tükör, amelynek háta mögött annyit kerestem kiskoromban sajátmagamat. Az ágyak előtt állt az asztal, körülötte székekkel, az ablak melletti sarokban pedig a csempézett kályha.

A meleg fojtó volt, anyám mégis a nagydunyhával betakarva feküdt az ágyon.

Mikor az ajtó nyilását meghallotta, erőlködve oldalt fordította a fejét és rámnézett. Nem ismert meg rögtön.

- Kis franciska - kiáltotta, de rögtön ki is javította magát: Kis franciám, végre, hogy megjöttél.

Mire az ágyhoz értem, már könnyezett. Sokszor láttam sírni anyámat, de így még soha. A betegség úgy lesoványította az arcát, bőre úgy elszáradt, hogy a zokogástól felhúzódott felső ajkára, és ijesztően látszottak fogai. Mindig egészséges, fehér fogai voltak, de most talán a homály miatt, vagy mert megváltoztak, kisértetiesen sárgáknak tetszettek. Előhúzta karjait, hogy megöleljen, amikor föléje hajoltam. Belekapaszkodott nyakamba, és ujjai reszkettek, nyirkosak voltak.

- Tudtam, hogy megjössz - suttogta és ügyetlenül hátrébb dőlt, hogy megnézzen. - Megváltoztál . . . Sovány vagy.

Percekig néztük egymást. Életemnek talán ezek voltak legmegdöbbentőbb pillanatai. Soha nem mutattam nyiltan, de anyám érezte és tudta, hogy mindennél jobban szeretem. Emlékszem, hogy a háború utolsó hónapjaiban, amikor a front egyre nyugatabbra sodort és falunkat az oroszok már megszállták, sokszor ébredtem éjszaka azzal a szorongó érzéssel, hogy hátha baja eshetett anyámnak. Senki sem jutott úgy eszembe soha, senkire se gondoltam annyi aggodalommal. Csak egy év mulva, amikor Párizsban az első levelet megkaptam, nyugodtam meg igazán. Végtelen könnyebbség fogott el, és úgy éreztem, hogy anyám végleg megmenekült. Ép ezért irtózatosnak tetszett, hogy annyi veszély után, épen most, amikor talán nyugodtan élhetne, most veszítem el végleg.

Nehezen beszélt. Kereste a szavakat és pöszézett kissé, mintha nem tudná már pontosan, hogyan kell kiejteni őket. Összetévesztette a fogalmakat, de még észrevette és maga javította ki őket.

- Irtunk mindenfelé, de senki se tudott rólad pontosat. Valaki azt válaszolta, hogy Németországban vesztél el egy bombázás után. Nagyon aggódtunk érted . . . Mikor aztán a levél megjött Párizsból, nem akartuk elhinni először.

Anyám szép nő volt. Ovális arcú, dús, gesztenyebarna hajjal és sötét szemekkel. Gyerekkorunkban nem sokat törődtünk ezzel. Úgy éreztük, hogy ennek így kell lennie, és nem is lehet másképp. Most megdöbbenve néztem, mi maradt belőle. A beesett szemeket, amelyek nem ragyogtak már a régi fénnyel, a magas, fehér homlokot, amelyre ráncok vájódak, a telt arcokat, alóluk kiütött most a pofacsont.

- Nézel? Látod, beteg vagyok . . . Majd ha meggyógyulok, ki tudja . . .

Megállt és kutatva nézett rám, hogy mit szólok hozzá. Megfogtam a kezét és megveregettem. Valami biztatót akartam mondani, valami nagyot.

- Biztosan meggyógyulsz - buggyant ki belőlem.- Meglátod, elmegyünk még együtt Párizsba . . .

- Párizsba? - nézett sokáig a mennyezetre és látszott, hogy elmereng. - Mindig szerettem volna odautazni egyszer. Csak néhány napra . . . megnézni.

- Hoztam neked egy kis ajándékot - mosolyogtam rá. - Nem valami rendkivülit, amit el tudtam hozni . . .

Előkerestem kabátom zsebéből a kis dobozt, amely ott tette meg a háromnapi utat, és amelyet egy finánc se fedezett fel. Parfőmös doboz volt, alig nagyobb a gyufásskatulyánál. Sötétkék fedőlapján az Eiffel-torony ezüstmetszetével és csillagokkal. Amikor meglátta, újra könnyezni kezdett.

- Nyisd ki te - suttogta. - Nekem erőtlenek az ujjaim.

Kivettem belőle a kis kerek üvegecskét és letekertem aranyozott kupakját. Ügyetlenül tartotta ujjai között.

- Szagold meg - bíztattam.

Nagynehezen az orrához emelte. Láttam, hogy erőlködik, de az illatot már nem nagyon érzi. Kivettem kezéből és ujja hegyére locsoltam belőle pár cseppet.

- Soha nem volt ilyenem - motyogta és elfelhősödött az arca. Később hozzátette: - Tedd ide az éjjeliszekrényemre, hadd lássam mindig.

Az éjjeliszekrényen és a tükör márványán orvosságos üvegek, kanalak hevertek, mellettük dobozokkal. Az ágy mellett, a széken, lábos állt húslevessel. Anyámból akkor már csak az nem jött vissza.

Kimerítették ezek a percek. Visszahanyatlott a párnára, de még ez suttogta:

- Mért nem veted le a kabátodat? Még megfázol ebben a melegben.

x x x

Mikor a kabátomat tettem le, akkor vettem észre, hogy bátyám időközben eltűnt és apám egyedül matat az asztalnál.

- Elment feleségéért . . . Az Ilonkáért - felelte.

Azt hittem rosszul hallom.

- Márta talán . . .

Apám szeme megrebbent a szemüveg mögött.

- Á, az csak volt . . .

Nem értettem.

- Hisz megírtuk . . .

- Nem emlékszem. Most hallom először.

Apránként derült ki minden. Bátyám a háború után elvált az első feleségétől és újra nősült.

- De miért?

Apám legyintett.

- Már akkor mondtam, hogy nem való hozzá az a nő . . . De ti soha se hallgattok rám.

Általában nem volt megelégedve házassági szándékainkkal. Nála elsősorban a hozomány számított és velünk ellentétben meg volt arról győződve, hogy ház és szőlő nélkül a házasság csak rosszul végződhet. Soha se tudtam meg biztosan, hogyan jutott erre a meggyőződésre. Talán mert maga mindig az elvesztett házát és a szőlőt akarta visszaszerezni, és apránként szinte rögeszméjévé vált, hogy mindent a házon és a szőlőn keresztül tudott csak értékelni. Engem egy időben a bádogos lányával akart összehozni, aki az új előszoba tetejét bádogozta. Csupán azért, mert véletlenül kiderült, hogy a bádogosnak három hold szőleje van. Mindezt komolyan vette, és a háború alatt sokáig sógorának is szólította a bádogost. Szerencsére a háború aztán szőlőstül elfújta a mennyasszonyt.

- Mondtam neki, minek vacakolna. Igy legalább megvan mindene. Él, akár a hal a vízben.

Anyámra néztem. Lehúnyt szemmel feküdt az ágyon, mintha nem hallaná, mit beszélünk, és ujja végét szaglászta, amit az előbb beparfőmöztem.

- De ki ez az Ilonka?

- Özvegyasszony volt. Épen Gáborhoz való. Férjének hentesüzeme volt. Annyi pénzt keresett, amennyit csak akart. A háború alatt halt meg a jólléttől. Gutaütést kapott . . . a jóléttől.

Apám, ha valamit lényegesnek tartott, akkor azt sokat hangoztatta. A „jólét" szó szeget ütött a fejembe. Körülnéztem, és csak ekkor döbbentem rá, hogy szüleim szegények. Apám ugyanabban a ruhában volt, amiben háború előtt láttam. Nadrágja alul foszladozott, kabátjának lukas volt a könyöke, kalapja karimáját úgy belepte a por, hogy a pettyes szalonkatollat alig lehetett látni rajta.

- Öt hold szőleje van . . . Öt hold . . . Gépesített üzeme, hintója, lova . . .

Hirtelen eszembe jutott, hogy bátyám is kocsit emlegetett a bakterháznál, és a bakter tisztelettel jesen kapta ki kezéből a böröndöket, hogy a kis váróterembe vigye őket.

- Nehogy bepiszkolódjanak - szólt utánunk. Bátyám már akkor várta, hogy érdeklődjem, és megmagyarázhassa a dolgot.

- Háza . . . háza a főtéren. Keresve se találhatott volna jobbat. Anyám megmozdult és ránknézett. Ennyit mondott csak:
- Ilonka jólelkű teremtés.

x x x

Terítettünk és apám az utolsó műveleteket végezte a halászlével, amikor bátyám megérkezett. Apám legkedvesebb eledele a halászlé volt, és miről se volt jobban meggyőződve, mint hogy mások is szeretik. Meglepetésül szánta megérkezésemre.

- Nehéz volt találni halat, mert a ruszkik kézigránáttal fogták őket, és a folyó egészen elnéptelenedett, - magyarázta épen, amikor bátyám kopogott.

Új sógornőm megállt az ajtóban, kitárta karjait és rámmosolygott. Terebélyes nő volt, talán kissé nagyobb is bátyámnál. Kerek, pirosló arcában mintha minden kissé túl lett volna méretezve: a szemei, fogai és az orra, amely alatt szőke pihék csillámlottak. Gábor zavartan állt mögötte és kényszeredetten mosolygott. Láttam, hogy roppant feszélyezve érzi magát. Kendővel letakart tálat tartott a kezében.

- Nicsak, semmit se változtál - harsogta sógornőm és hozzámjöve cuppogós csókokat nyomott arcomra. Magam is rendkívül zavarbajöttem.

- Sovány . . . én úgy találom, hogy sovány - szólt közbe csendesen anyám.

- Majd meghizlaljuk, Anyika - harsogta tovább sógornőm. Emlékszem rád fiatalúr . . . emlékszem. Mikor még hadapród egyenruhában sétáltál. Ugye fiatalúr?

Megveregette arcomat.

Közvetlen, egyszerű természete volt. Épen ellentéte annak, ami a családunkban uralkodott. Mi elrejtettük érzelmeinket, nem szerettünk hivalkodni velük, ő nyiltan ezt tette. Odament anyámhoz, megsímogatta fejét, mint valami kislányét.

- Hogy van, Anyika? Jobban van már? Nem fájt semmi?

Percekig nem tértem magamhoz a meglepetéstől. Ismertem jól Gábort, tisztában voltam természetével, és úgy sejtettem, hogy a család elhamarkodta a választást. Nem mintha előitélettel lettem volna Ilonka iránt attól a perctől kezdve, hogy az ajtóban megláttam. Ot épúgy sajnáltam, mint bátyámat, mert meg voltam róla győződve, hogy csak tragédiával végződhet a kapcsolatuk. Biztos voltam benne, hogy Gábor számára az egész nem egyéb, mint hangulatváltozás, a megbántott ember önmaga ellen való

fordulása. Mit fog ő, aki egész életét városban és szinte az egyetemen töltötte, csinálni itt falun? Nem szorul-e majd mindjobban sajátmagába, nem kerül-e majd zsákutcába, amiből csak újabb tragédiák révén menekülhet? Elképzelhetetlennek tartottam, hogy egész életére falusi ember legyen.

Gábor, mintha csak olvasott volna gondolataimban, egyre feszéyezettebben mocorgott a csomaggal a kezében. Végül lerakta az asztalra és kibontotta. Sütemény volt benne. Ilonka készítette előre számomra, hogy az érkezésemet megünnepelhessük.

- Nézd! - kiáltotta erőltetett vidámsággal. - Van itt, mit enni . . .

Apám közelebb jött, és figyelmesen nézett bennünket fémkeretes szemüvege mögül. Megsejtette, mi lehet köztünk, vagy talán benne is felvetődött ugyanez a gondolat?

x x x

Az alacsony szobában lassan besötétedett. Január elején jártunk, rövidek voltak a napok. A mennyezet elszürkült, meghosszabbodtak az árnyak. Anyám egy ideig figyelt bennünket, aztán becsukta szemét. Az ablak előtt, a kút tetőzetén úgy világított a hósapka, akár valami lámpa, amely fokozatosan erősödik fel.

- Halkabban beszéljünk - suttogta apám. - Anyi elaludt . . . hadd pihenjen . . .

Ilonka rég leszedte az asztalt, elmosogatott, rendberakta a konyhát és elment haza, hogy megetesse az állatokat. Mi, hárman, az asztal körül ültünk. Én már rég túl voltam a beszámolón, amivel a családnak tartoztam az elmult évekről. Apám volt soron az otthon történtekkel. Ilyenkor komoly szokott lenni. Az elmúlt dolgok szentek voltak szemében. Lassan beszélt, időnként megrezdült a hangja.

- Amikor Harsányt elfoglalták és a német utóvédek is kiürítették a falut, akkor kezdtem félni, hogy nem jó vége lesz. Csak jártam az utcákat, mint aki nem találja a helyét. Délfelé találkoztam Jancsics bádogossal és kérdem tőle : Most mi lesz? Csak vakarta a fejét, nem tudta, mit csináljon. Akkor mondtam neki: Mit vársz? Van egy jól eldugott présházad, menj oda ki. Ebben a sárban sose kerülnek oda fel az oroszok . . .

- Mi van a lányával? - kérdeztem meg akaratlanul.

Apám rámnézett, mintha meg akarna győződni, hogy nem tréfálok-e.

- Az Pesten volt . . . - rövid gondolkodás után még hozzátette: Ha van eszed, még meggondolhatod a dolgot. Lakást is kap Pesten, ha kell, hozományba, meg itt a szőlő is . . .

Úgy tettem, mintha nem hallottam volna.

Apám egyszerűen szokott mesélni, de pontosan. Minden apróságra emlékezett. Még azt is tudta, hogy az első orosz katona melyik szőlőbarázdában jött a présház felé. Világosan értékelte őket, és nem általánosított. Számára emberek voltak. Különálló ember valamennyi, akiket valami embertelen gépezet elvadított, de akik alapjában véve gyerekek maradtak. Beszámíthatatlanságukat is ezzel magyarázta.

- Mondom, mint a gyerek. Soha se lehetett tudni, mihez tartsa magát az ember velük. Egyik pillanatban jó is lehetett, de ugyanúgy gonosz és elvetemült is. És úgy eligazodtak, mintha mindig itt jártak volna. Jobban ismerték a szőlődombot, mint én. Én már sokszor eltévedtem, de ezek soha. Akár a kutya, ha a szimat után megy. Úgy jöttek egyenest, fel se nézve, mintha álmukban is ismernék az utakat . . .

Mert végül apámék is kiköltöztek a bádogos szőlejébe. Hogy a bádogos a közeli rokoni kapcsolatok reményében ajánlotta-e fel ezt a menedéket, vagy mert úgy gondolta, hogy biztonságosabb ha többen vannak, ezt apám sose sejtette. A kiköltözés napján még menteni igyekezett, ami menthető volt. A maradék bőrt elrejtette a pincében, az ágyneműt, a ruhákat, meg a nem romlandó élelmiszert böröndbe zárva elásta az udvaron. Még így is korán költöztek ki a pincébe. Három napig kellett várni az úgynevezett „felszabadulásra". A falu ugy feküdt alattuk, mintha a tenyerükben látnák. A földeken még hófoltok húzódtak, pedig április eleje volt. Éjszakánként fagyott, nappal meg, ha kisütött a nap, sártengerré vált a vidék. Ebben a sárban reménykedtek, mint a legbiztosabb menedékben. A falut négy német katona tartotta az utolsó estéig. Amíg volt mit lőniök a golyószóróból, az oroszok nem is közeledtek. Aznap estére hirtelen elcsendesedett minden. Apám tudta, mit jelent ez. A németek menekülni próbáltak, de már elkéstek. Az út mellett lőtték agyon őket sorjában. Ott is vannak eltemetve az árokban.

- A csend vagy este kilenc óráig tartott. Mondtam is az Anyinak: Most lesz valami. Füleltünk a présház előtt, és egyszercsak halljuk, hogy huri . . . huri, aztán mintha az egész világ

megbolondult volna . . . Olyan ordítozást és lövődözést sose hallottam.

Aznap éjjel a szőlőkben nem mozdult semmi. Amikor apám reggel kinézett, csend ülte meg a tájat. Már azt hitte, hogy rosszul hallott este, amikor lenn, a dombok lábánál húzódó országúton meglátta őket. Az orosz csapatok vonultak tovább észak felé a németek nyomában.

- Olyat még sose láttam. Nem ám mint valami rendes hadsereg, hanem össze-vissza, egymás hegyén-hátán. Gondoltam is, hogy nem szeretnék a parancsnokuk lenni. Mindegyiken más ruha volt. Alig láttam kettőt, akinek egyforma lett volna a sapkája. Voltak kendőkben, kalapokban, kucsmákban. Az egyiknek szőnyeg, a másiknak paplan, bundáskabát volt a hátán. Aztán mezítláb, csizmában, női hócipőben. Ilyesmit még soha életemben nem láttam. De a fegyverük . . . Alig láttam olyat, akinek ne lett volna vadonatúj géppisztoly az oldalán. És a hátuk tele tárral. Mintha hurkákat vittek volna.

Apám hosszasan nézelődött így, és már megnyugodva akart visszafordulni a présházba, hogy az oroszok elmennek, mikor a szomszédos présház előtt, épen a víztartó ciszterna mellett, ágyút pillantott meg oroszokkal. Sose tudta megmagyarázni, hogyan kerültek oda fel a felázott szurdokúton és olyan csendben, hogy észre se vette őket. Egy pillanatig nem tudta, mit csináljon. Legszívesebben visszabújt volna a pincébe, de az oroszok alighanem már rég észrevehették és figyelték. Végül megindult feléjük a barázdában és integetni kezdett. Mikor feleútra ért, az egyik orosz felugrott és ráfogta a géppisztolyt.

- Csak kiabálta: Nye haraso, bátyuska . . . pájtyi, bátyuska. Gondoltam magamban, ez mindjárt belém lő. A szerencsétlen Gergelyt is így lőtték agyon. Ment hozzájuk, hogy bebizonyítsa, hogy ő várta őket. Megfordultam hát, és mentem vissza a présházba. Na, gondoltam magamban, ha most nem ereszt egy sorozatot a hátamba, akkor soha. De nem lőtt.

Délfelé egyszercsak valaki zörgetni kezdte a présházajtót. A ruszki volt az.

- Khleb - mondogatta és szájára mutatott. - Kusáty.

Az általános ijedelemben csak nehezen értették meg, hogy enni kér. Akkor apám elővette a kenyeret és kihúzta zsebéből a kést, hogy vágjon neki. Abban a pillanatban kitört a vihar. Apámnak szép, szarvasagancsnyelű bicskája volt, mint minden valamire

való vadászembernek. Amolyan komolyabb darab, amivel szarvast, őzet lehetett nyúzni.

A ruszki hátraugrott és pisztolyt rántott apámra.

- Nyemci - ordította - Nyemci . . .

Az asszonyok sikítozni kezdtek, de apám szerencsére nem veszítette el a nyugalmát. Bekattintotta a kést és az orosznak nyujtotta:

- Nesze, a tied.

Az egy pillanatnyi gondolkodás után elfogadta, óvatosan közelítve apám felé. Megnézte, majd megveregette apám vállát:

- Haraso, bátyuska, haraso . . .

Apámnak közben felébredt a humorérzéke.

- Nye haraso - rázta a fejét és mutatta, hogy most nincs mivel ennie.

A ruszki elkomorodott. Látszott, hogy megértette. Hirtelen kutatni kezdett zsebeiben, egy csomó ezüstkanalat húzott elő, és apám kezébe nyomta. Hiába magyarázta az már, hogy kanállal nem tud kenyeret vágni. A ruszki végül elvette tőle az egész kenyeret, ezzel végleg megoldva a problémát.

Pillanatnyi csend támadt a szobában.

- De azért meg voltál ijedve - szólalt meg váratlanul anyám.

Nevettünk. Apám legjobban.

x x x

Gábor indult haza és elkisértem. Apámmal együtt nem nyugodtak, hogy nézzem meg a házat.

Az utcán a téli est szürküllött. Valamikor szerettem ezeket az estéket, amikor az ég még áttetsző szürke, a felhők benne feketék, csak a peremükön színesednek, lenn az utcákon pedig a hó minden lámpánál jobban világít. A túlfűtött kéményekből úgy hullanak le a szikrák, porlanak szét a tetők felett, mint a karácsonyfa csillagszórói. Ezeken a régi estéken jólesett sétálni és a hideg levegőn lehülni kissé a szoba fülledtsége után.

Most fáztam csak. Szemét és csontrepesztő hideg vett körül. A fák csonkán álltak a járda szélén és az ablakok sötétek voltak. Alig találkoztunk valakivel. Mintha valami kihalt lakótelepen mentünk volna át. A főteret is csak egy árva lámpa világitotta meg a városháza téglatornya előtt.

Bátyám új háza a toronnyal szemben volt. Hatalmas, bolthajtásos kapun át jutottunk be az udvarba. Ilonka a zajra kihajolt a konyhaajtón.

- Csak gyertek! - kiáltotta. - Kész már a vacsora.

De Gábor nem nyugodott addig, míg végig nem néztem az egész házat. A lovat meg kellett tapogatnom, hogy milyen jó húsban van, a bricskát a szérű alatt megtolni, hogy milyen könnyű. Aztán az üzemet vettük sorra. Kinyitotta a műhelyeket, beindította a gépeket.

- Tíz perc alatt egy ökör úgy eltűnik itt, mintha sose létezett volna - mondta büszkén.

Már mikor a fészerben voltunk, észrevettem, hogy elől, egy kis különálló házból, amit valaha talán nyári konyhának használtak, férfi lépett elő és figyelt bennünket.

Amikor közeledtünk, elénk jött. Idősebb, fehérbajszos ember volt, valami vasutassapkával a fején, és házilag kötött kabátban a felsőtestén.

- Jóestét, doktor úr - kiáltotta bátyám felé, és mindjárt hozzám fordult: - Szóval meg tetszett jönni Párizsból.

- Mit szól hozzá, főnök úr? - mondta Gábor. - Nézze, milyen sovány.

Az bizalmasan hajolt közelebb hozzám és hangját lehalkította.

- Mi ujság ott kinn? Mármint a ruszkikat illetőleg . . . Mikor zavarják ki őket?

- Nem ismerted meg? - nevetett Ilonka, amikor visszaértünk a konyhába. - Az állomásfőnök az.

- De hogy kerül ide?

- Kidobták. Még örülhet, hogy ennyivel megúszta. A munkások haragszanak rá, mert szigorú volt mindig velük. Megszántuk, amikor jött lakást keresni. Mért ne legyen itt. Ünnepkor egy-egy liter bort is szoktunk neki adni.

A bor kis hordóban állt a konyha sarkában, körülötte szódásüvegek. Gábor egymás után hajtotta fel a fröccsöket.

- Igyál - mondta nekem is. - Ez az, ami ér a világon valamit.

x x x

Szüleim még beszélgettek, mire hazaértem.

- Na ugye? - fogadott apám. - Láttad milyen háza van?

Váratlanul kifakadtam. Nem tudtam volna semmiképen visszatartani érzelmeimet. Apám ingerült lett.

- Elég legyen a hülyeségekből . . . Jobb lesz, ha megkomolyodsz és te is ilyesféle asszony után nézel. Majd megtudod, mi az élet . . .

- Nem lett volna szabad - makacskodtam. - Nem lesz ennek jó vége.

Anyám, aki eddig némán figyelt bennünket, hirtelen közbeszólt:

- Ne veszekedjetek . . . Istenem, mi lesz, ha én már nem vagyok ezekkel. Egymás szemét vájják majd ki.

Hangja olyan panaszos és szomorú volt, hogy abban a pillanatban kijózanodtam.

- Ne haragudj - motyogtam apámnak restelkedve.

Hosszú ideig csend támadt a szobában. Anyám egy ideig nézett bennünket, aztán sóhajtott:

- Ezek a férfiak. Menjetek aludni . . .

Szó nélkül felálltunk és készülődtünk. A haló- és előszoba közti kis szobába. Vakációm ideje alatt mindig itt aludtam. Magas, faragott ágy állt az egyik sarokban, vele szemben kopott dívány. Apám, mióta anyámat a kórházból hazahozták, ugyancsak itt tanyázott, hogy a beteget ne zavarja reggeli felkelésével, csak a két szoba közti ajtót hagyta nyitva. A fekvőhelyen kívül néhány rossz, gurulólábú kis karszék, apró faragott íróasztal, esztergályozott könyvespolc és vadászállvány volt a bútorzat. Mind nagyapámé volt valaha, amikor tűzoltóparancsnok volt.

- Sanyi az ágyban aludjon és a piroscsíkos dunyhát add neki - dirigálta anyám belülről apámat, ahogy a fekvőhelyeket készítettük.

Ellenkezni próbáltam, de apám nem engedett.

- Feküdj csak a helyedre, én úgyis jobban szeretem a díványt - és egy pillanatra megállva a rakodásban, rámnézett. - Persze, ti azt hiszitek, hogy az ember rosszat akar nektek . . . Majd meglátod, hogy mindig a javatokért harcoltam.

- Ne haragudj, Api - motyogtam újra.

- Na jól van, na . . . Nem kell mindjárt olyan komolyan venni mindent.

Aztán ő is lefeküdt, eloltotta a villanyt. A sötétség fájó durvasággal hullott rám. Kívülről semmi zaj se hallatszott, a kutyák se kezdtek el még ugatni. A Párizsban töltött két év után már ez a csönd magában is kétségbeejtőnek tetszett.

És ekkor hirtelen, mintha csak erre az alkalomra várt volna, kibuggyant belőlem a gondolat: Hisz anyád halálán van . . . - és akkor jöttem rá, hogy hiába próbáltam egész napon át megemészteni ezt a hírt, képtelen voltam rá. Egész valóm, minden sejtem külön-külön tiltakozott a befogadása ellen. Nem tudott, mint tény és valóság belémhatolni. Most a sötétben egyszerre be-

lémfúródott, nyílegyenesen a szivem közepébe, hogy belerándultam.

Anyám akkor a huszonkettedik éve volt mellettem. Huszonkét éve szinte napról-napra, óráról-órára, mikor kisgyerek, diák, egyetemista voltam, és most, hogy a válás előtt álltunk, most vettem csak észre, hogy ebből a huszonkét évből csak elenyésző töredékeket szenteltem neki.

Pillantások, mondatok, apró, mindennapi események, ennyi az egész. Végeredményben semmi. Ha tudtam volna, hogy ilyen rövid lesz . . . ha mégegyszer elölről lehetne kezdeni . . . Eszembe jutott-e valaha is, hogy úgy nézzek anyámra, mint akit másnap nem látok már? Mindig elszakított tőle valami . . . az iskola, a délutáni szórakozások . . . Rohantam az életben ide-oda kapkodva, rohantam anyám mellett is. Mintha űzött volna valaki . . .

Lázasan kezdtem kutatni emlékeimben, amik hozzáfűztek, és amiket magammal vihetek majd, ha egyszer nem lesz már. És akkor eszembe jutott a búcsúzás az állomáson.

Tizennyolc éves voltam akkor. Augusztusban történt, az érettségi után. Egy teljes esztendőre távoztam el hazulról és anyám kikisért az állomásra. Nem nagyon volt az ilyesmi szokásban nálunk, emlékszem, magam is meglepődtem, amikor bejelentette. Igaz,hogy egyedül voltunk otthon. Testvéreim el voltak foglalva, apám már két éve vidéken alapozta az új üzletet, magányosan töltöttük a nyarat anyámmal. Villamoson mentünk az állomásig és útközben közömbös dolgokról beszélgettünk.Rajta valami virágos,könnyű ruha volt, sűrű haja kontyba fésülve tarkóján.

Kánikula volt. Mikor az állomás előtt leszálltunk, már csurom víz voltam, mert a csomag-csökkentés kedvéért magamon vittem vastagszövetű öltönyömet, karomon pedig télikabátomat. A nap teljes erejével sütötte a széles utcát, amely az állomás felé vezetett a városból. Kétoldalt, a napfényben akácok kókadoztak, a házak előtt virágágyak. Anyám nem jött már be velem az állomásra és nem tudom miért, ott búcsúztunk az utca végében. Hátam mögött az állomás cifra épülettömbje, előttem a ragyogó utca a sárga villamossal és mindennek közepén anyám, amint az utolsó pár szót váltja velem:

- Csomagoltam be körtéket . . . Jó levesesek. Ha szomjas vagy, csak egyél belőlük.

És abban a pillanatban sírvafakadt és átölelt. Meglepődtem.

- Ne sírj, Anyi. Hazajövök jövő nyárra. . . .

De csak zokogott tovább. Visszanéztem az állomás bejáratából, még akkor is ott állt és nézett utánam.

Mélyen megrendített ez a jelenet.

Az ágyban, a csendre figyelve, újra meg újra lepergett előttem, mindig más és más részletre terelve figyelmemet. Olyan éles, olyan való volt, hogy még a bőrönd fogantyújának nyomását is éreztem az ujjaimon.

Igy aludtam el, de még álmomban is ezt a képet láttam, újra meg újra elölről kezdve, míg egyszercsak azon vettem észre magam, hogy én állok anyám helyén és ő az, aki megy az állomás felé.

- Ne menj el, Anyi - kiáltottam utána kétségbeesve. De ő könnyes mosollyal csak ezt suttogta:

- Ne sírj. Jövő nyárra majd hazajövök.

És ment vissza-vissza integetve, míg el nem nyelte az állomás díszes bejárata.

x x x

Mikor reggel felébredtem, már ropogott a tűz a kályhában, apám pedig kinn, a kút káváján nyulat nyúzott. Gyors-ügyes mozdulatokkal fejtette a bőrt és időnként párafelhőket lehelt gémberedő ujjaiba.

- Meglepetésnek szánja. Nyúlpörköltet akar főzni neked - mondta anyám és furcsán, kutatva nézett rám az ágyból.

- Jól aludtál? - kérdezte. - Mosakodj itt benn, mert kinn a konyhában hideg van és megfázol. Apád rakott oda vizet melegedni.

Szemével kisérte minden mozdulatomat és időnként felemelte karját, majd visszaejtette a dunyhára, mintha próbálgatná.

- Mult héten lőtte ezt a nyulat. Soha nem akartam vadászni engedni, emlékszel?Mégis ez mentett meg bennünket.A nyulakat megettük, bőrüket pedig eladtuk...

A vadászat sokszor volt vita tárgya a családban. Anyám ellenezte, sőt gyűlölte, mert apám majd minden vasárnap vadászni ment a társasággal, ő pedig egyedül maradt otthon.

- A hülyeségeken jár csak az eszük és mulatoznak - szokta mondogatni. Rossz szemmel nézte azt is, ha a vadásztársaság tagjai szombat délutánonként összejöttek az üzletben, hogy töltényeket töltsenek, a másnapi terveket beszéljék meg. Csak úgy harsogott ilyenkor a bolt és várhatott a vevő, ha akkor keveredett oda.

- Sose nől be a fejük lágya - morgolódott anyám, aki a különféle vadászcsínyeket semmiképen se tudta értékelni.

Mosakodás közben mindez eszembejutott. Anyám magányos vasárnapjainak hosszú sora, és utólag magam is gyűlölni kezdtem a vadászatot.

- A törülköző ott van a széken - mondta anyám és folytatta: Sokat szidtam szegény embert, pedig most a vadászat mentett meg . . . Meg aztán jót is tett neki néha a séta. Nem láttad, hogyan összement?Sokszor már azt hittem, hogy beteg. Hadd menjen hát, szegény...Mikor este hazajön, mégis mintha valamivel jobban nézne ki . . .

x x x

Reggeli közben apám folytatta az este megszakadt történetet:

- Hogy aztán mi lett, mikor a ruszki elvitte a kést? Semmi. Két napot vártunk még a présházban, de mikor nem volt már mozgás az országúton, és a faluban is megszűnt a lövöldözés, nyugtalankodni kezdtem. Hiába tartóztattak, nem birtam magammal. Kíváncsi voltam, mi lett a házzal.

Este szökött le a faluba a szőlőbarázdák és az útszéli árkok között. A szélső házaknál találkozott a kövér Sárival.

- Baj van, Dobos bácsi - mondta az neki. - Feltörték a házát és két napja hordják belőle a holmit. Nem hinném, hogy sokat talál benne . . .

Ez kellett csak apámnak. Semivel sem törődve nyiltan tette meg a hátralevő utat, ahogy lábai csak bírták. A ház ajtaja csakugyan fel volt törve, a kirakatablakok bezúzva, a bútorok felborítva, minden szétszórva, összetaposva.

- Volt ott minden. Térdig lehetett benne járni. Toll, lekvár, szegek, papirok, szalma. A képek leszaggatva a falról, a fiókok darabokra törve, a kilincsek letépve . . .

Apám egyenesen a pincébe rohant. A bőr, amit oda rejtett el, az utolsó darabig eltűnt. Hozzá volt már szokva ilyesmihez, életében többször tönkrement, de valamennyi közül ezt a csapást érezte a legsúlyosabbnak. Hat évi keserves, semmiből kezdett munka gyümölcse ment órák alatt semmibe.

Alig tudott felvánszorogni a szobába. Ott leült a szemétre és ott kuporgott egész éjjel a sötétben.

Hajnal felé nesz riasztotta fel. Valaki az előszoba kacatjai közt befelé botorkált. Egy orosz volt.

- Amolyan alacsony, tatárforma alak, hátán géppisztollyal, két kezében pedig lábosokkal. Ma sem tudom, mit is akarhatott velük, mert mikor megláttam, elfutott a méreg. - Mit akarsz itt? - ordítottam rá. - Nem elég, amit csináltatok? - Az orosz meglepődött, talán meg is ijedt kissé a sötétben hadonászó alaktól. Dadogni kezdett németül: Nur gucken, bátyuska, nur gucken. - Ez kellett csak nekem. Végkép kijöttem a sodromból. - Szóval még meg is akarod nézni, hogy mit csináltatok? Takarodsz ki mindjárt, mész innen.

Az megfordult és húzott kifelé. Az utcán már úgy futott, akár a nyúl. A lábosokat itthagyta. Ez is abból való, amiben a vizet melegítjük . . .

Apámat ez az eset valamelyest felélesztette és nekilátott, hogy a kaput eltorlaszolja. Reggel üzent anyámért, és megkezdték a munkát. Először az egyik, aztán a másik szobát, majd sorba a többit. Összeszögelték a bútorokat, anyám egyenként szedte fel a szétszórt tollakat, megmosta, megszárogatta őket, kiválogatta az iratokat, papirokat, fényképeket. Mikor aztán a lakással úgyahogy végeztek, az üzlet került sorra.

- Még ma, két év után se végeztem vele. Még most is válogatam a szegeket, kapcsokat, amiket akkor lapátoltunk össze a sárból.

Apám beszéd közben valami szegényes, fanyelű bicskával vágta a szalonnát és minden falat után odakoccintotta a tányér széléhez, mintha ezzel akarná kihangsúlyozni a szavakat.

- De ez csak az eleje volt, mi meg már azt hittük, hogy vége a nehéz napoknak. Alig telt egy hét el, egyszercsak megérkeztek a megszálló csapatok. Mert addig csak őrség volt a faluban, a többiek meg mentek előre. Akkor kezdődött csak el az igazi fosztogatás. Senki se volt többé biztonságban, senki se tudhatta nem lövik-e le az utcán. Harmadnapra küldöttség ment a Kolonelhez, de az igen méregbe jött: Mit? - ordította. - Még ti vádaskodtok, disznó fasiszták? - Mert mindenki fasiszta volt neki. Felpofozta a küldöttséget. Még örülhettek, hogy ennyivel megúszhatták, és nem vitette el őket hadifoglyoknak. Akkor aztán valakinek eszébe jutott, hogy Zomborné, annak a kocsmárosnak a felesége, tud oroszul. Először nem akarta vállalni, de végül annyit könyörögtek neki, hogy kötélnek állt . . .

Apám nem folytatta tovább. Nekem kellett kérnem rá. Zavartan nézett rám.

- Akkor aztán rendbejött minden. Nincs baj azóta. Épen a multkor próbált betörni egy ruszki a Gerberék házába. Elszaladtak a Kolonelhez segítségért. Azt elfutotta a méreg, felkötötte az övét és maga ment oda. Úgy felpofozta a ruszkit,hogy orránszáján jött a vér. Még meg is taposta . . .

Apám pálinkát töltött poharába, és lassan, rágcsálva szürcsölte.

- Derék asszony ez a Zomborné - tette még hozzá anyám. Az egész falu hálás lehet érte , amit tett.

Ekkor hirtelen eszembe jutott a bibliai Eszter története, és mindent megértettem.

x x x

Reggeli után segítettem apámnak felhúzni a bolt-redőnyöket.

- Nem kell erőltetni - mondta. - Az orvos is azt tanácsolta. Csak fájdalmat okoz neki, használni már nem használ.

- És mióta van ez így?

- A napokban evett még egy kis húslevest. Mielőtt megjöttél, este, cseresznyelekvárt kért. Megkívánta. Egy kanállal vett a szájába, de kifordult belőle azonnal. Nem bírta már.

- Dehisz így éhen fog halni . . .

Apám nem válaszolt.

- Valamit mégis tenni kellene.

Rámnézett egy pillanatra, aztán ezt kérdezte:

- Mondd meg, mit tegyünk? Találj ki okosabbat . . .

Nem tudtam mit mondani.

x x x

Leültem anyám ágya mellé. Kinn felhős volt az ég, félhomály ülte meg a szobát. Nem vette észre pillantásaimat, ahogy apróra megnéztem arcát, amint éjjel megfogadtam magamban, mert az ablak felé fordult, én meg árnyékban voltam.

- És Monte-Carlo-ban jártál? - kérdezte. - Egyszer mintha olyasvalamiről álmodtam volna. Pálmafák voltak a tengerparton, két sorban, és fenn a sziklákon villák, szebbnél-szebbek. Biztos láttad már. Mesélj róla . . .

Soha se jártam Monte-Carlóban, de mesélni kezdtem róla. Nem tudtam volna akkor nemet mondani. O pedig mindent pontosan megérdeklődött.

- Biztosan van ott valami széles út, ami a partra vezet le . . .

- Pontosan úgy, Anyi, platánok vannak két oldalán, és azok árnyékában özönlenek a nyaralók a tenger felé.

- A tengert se láttam soha. Milyen lehet?

Szeme csillogott. Mélyen a szemüregében. Láttam bennük a szemközti ablak képét. Nem az az arc volt ez már, amit megszoktam gyerekkoromban. Szegletessé vált, bőre alól kiütöttek a koponya formái. Mintha egészen áttetszővé vált volna.

Mikor már jó ideje meséltem neki, egyszercsak megállított, és ügyetlenül megfogta a karomat.

- Várj csak . . . Api hol van?

- Kinn, az üzletben.

- Mert akarok valamit mondani neked és nem szeretném,ha meghallaná.

Erőlködve oldalt fordította fejét és hosszasan rámnézett. Láttam, hogy a szavakat keresi és még nem szánta el egészen magát arra, amit mondani akart.

- Azt akarom mondani, - bugyant ki hirtelen belőle - hogy meg fogok halni... Ne, ne vágj bele. Tudom jól, hogy nem sok időm van már hátra. Neked megmondom, mert jó voltál mindig és nem akarom, hogy megíjedjél.

- De Anyi . . .

- Vigyázz, hogy a többiek meg ne sejtsék. Hadd higyjék, hogy meggyógyulok. Apádnak úgyis annyi sok baja van mostanában. Mindig szídtam szegényt, pedig alapjában nem volt rossz ember. Sajnálom is, hogy most kell itthagynom a bajban. Meg aztán a temetési költség is . . .

Észrevette a megdöbbenést arcomon, mosolyogni próbált biztatóan és erőtlenül ráveregetett karomra.

- Ne félj, nem nehéz meghalni, majd meglátod. Sokszor úgy érzem, hogy csak úgy el kell libbenni . . . de néha azért fáj még. Annyi idő után mégis nehéz a válás. Óh, ha csak egy mód is lesz rá, úgyis veletek maradok akkor is majd . . .

- De mért halnál meg? - szakadt ki belőlem.- Ne halj meg, Anyi . . .

- Mindig jó kisfiú voltál. Nehezen születtél, és emlékszel, majdnem meghaltál kiskorodban . . . Talán azért is voltál mindig jó. Biztos boldog leszel életedben.

- Soha . . .

- Kár is, hogy nincs még feleséged. Szerettem volna látni, meg a gyerekeket is, ha lehetett volna . . . Olyan sokat szeretne ilyenkor az ember. De mindig csak a kezdetnél vagyunk. Sokszor úgy érzem, hogy nem is éltem még. Mintha álmodtam volna mindezt.

Igaz volt egyáltalán? Úgy összezsugorodik a mult, semmivé lesz, mintha csak tegnap kezdődött volna minden és ma már vége az egésznek . . .

Szájam reszketett, szólni se tudtam.

- Jó, hogy hazajöttél - folytatta. - Most legalább nem félek annyira. Mert időnként elkap a félelem. Egyszer olyan könnyűnek, egyszerűnek tetszik minden, aztán meg elviselhetetlennek. Ez a legnehezebb, a várás.

Tehetetlenül vergődtem, ő meg figyelmesen méregetett.

- Csak nem ijedtél meg? Sajnálom már, hogy megmondtam.

- Nem halhatsz meg, Anyi . . . Nem akarom, hogy meghaljál . . .

Visszafordította fejét és újra megjelent szemében a szemközti ablak keresztje.

- A többieknek meg ne mondd . . . hadd higgyék . . . Meg aztán itt van ez a fazék. Szegény Ilonka főzi a sok jó ételt. Ha tudná, hogy semmit sem bírok már el. Igérd meg, hogy mindennap kiveszel belőle. Érted? Tudom, hogy nincs fájóbb, mint mikor valakinek a főztjét nem eszik meg. Emlékszel, ti sem szerettétek a kelkáposztát. Fájt ez akkor. Újra meg újra megcsináltam, mindig máskép, hátha ízleni fog, de ti sehogyse ettétek. Mondd, olyan rosszul csináltam?

- Nem, Anyi, szívesen enném életem végéig . . .

Ez volt az egyetlen alkalom, hogy anyám így beszélt velem. A hátralevő időben nem említette többé a halált. Talán mert nem akart fájdalmat okozni vele, vagy mert feleslegesnek tartotta, hogy újra előhozza. Úgy viselkedett az utolsó pillanatig, mint aki hiszi, hogy meggyógyul.

x x x

Mikor a beszélgetéstől elfáradva elaludt, kibotorkáltam apámhoz az üzletbe. A pult mögött állt és a dobozok körül babrált. Vele szemben kövérkés, kopasz ember ült lovaglóülésben a széken és beszélgettek.

- Ugyan Dobos bácsi - mondta a kopasz. - Kár itt minden fáradságért. Azt mondom, hogy a fene megette az egészet.

Emlékeztem még rá régebbről. A falu legmódosabb cipésze volt, aki minden ujdonságot meghozatott és irányította a cipődivatot az egész környéken. Udvarias, művelt ember benyomását akarta kelteni mindég. Most is felállt és mosolyogva rázogatta kezemet.

- Hja, maga világlátott ember . . . Hazajött ebbe a koldusvilágba. Épen azt jöttem megkérdezni apukájától, nem hozott-e véletlenül divatlapot. Mit nem adnánk érte . . . . De engedje meg, hogy megmondjam: én a maga helyén sosem jöttem volna haza.

- Az anyja miatt tette - szólt közbe apám és ránézett szemüvege felett.

- Persze, persze, szegény nagyságos asszony. De aztán majd visszamegy, ugye?

- Minek menne vissza? Itt maradhat velem az üzletben.

Apám szerette így, másokhoz intézett szavak útján tudomásunkra hozni terveit.

- Majd meglátjuk - feleltem kitérőleg.

- Ugyan, csak nem lennél világcsavargó - támadt rám apám.

- De Dobos bácsi, mit csinálna itt? Kinek van itt jövője?

- Kell a segítség az üzletben.

- Üzletben? - nevetett a cipész és rázkódott barna tokája. Mit segítene? Úgy sincs árú, és nem is lesz egyhamar, ahogy kinéz.

Már rég elment, de még sokáig szótlanul álldogáltunk és apám rendszertelenül babrált a dobozokban. A kirakaton túl az utca üres, havas csíkja látszott.

Hirtelen eszembe jutott, hogy amióta itthon vagyok, nem láttam, hogy apám eladott volna valamit.

- Mit adnék? - felelte. - Bőr nincs. Illetve van, de nem lehet kapni. Illetve lehet kapni, de csak aranyért vagy valutáért. Azt meg honnan vennék?

A háború alatt még a falu egyik legmódosabb emberének számított. Most értettem meg csak , hogy apám újra tönkrement, szegény ember lett megintcsak.

- Érted? Annyi pénzünk sincs, hogy Anyit rendesen eltemessük.

Ez fejbevágott. Hirtelen eszembejutott valami.

- Mit mondtál az előbb? Arany vagy valuta? Van százötven dollárom, ha tudsz valamit kezdeni vele.

- Mi? - lepődött meg. - Dollár? Hol?

- A kabátom bélésében.

Két év alatt gyüjtöttem, magam se tudom miért. Amikor hazautaztam, sok kellemetlenséget okozott, mert nem tudtam vele mit kezdeni a vámhatóságoknál. Végülis bevarrtam őket kabátom bélésébe. Csak az osztrák határon jutott eszébe egy vámosnak megtapogatni. Szerencsére nem találta meg.

Bezártuk az üzletajtót, kiterítettük kabátomat a pultra és apám a görbe bőrvágókéssel fejteni kezdte bélését. Reszketett közben a keze.

x x x x

A többi már úgy ment, akár a karikacsapás.

Apám jókedvű volt és készülődött az esti vonatra. Az előszobában egy kis lapos üveget megtöltött pálinkával és nadrágja hátsó zsebébe rejtette.

- Csak vigyázz magadra - mondta neki anyám mindannyiszor, ahányszor elment előtte. - Nehogy bajod legyen.

Nem volt könnyű akkoriban az utazás. A vonatok rendszertelenül közlekedtek, időnként váratlanul megállították őket és végigkutatták az utasokat.

- Ugyan Anyika - nevetett Ilonka, aki minden délben átjött, hogy anyámat megmosdassa, tisztába öltöztesse. Az hagyta magát. Erőtlenül forgolódott ágyában. Némán nyujtotta karjait, próbált odébbcsúszni a lepedőn, hogy kicserélhessék alatta.

Megdöbbentő volt mindig ez a jelenet. Megismétlődött nap mint nap és mindig keservesebben ment. Anyám időnként felszisszent.

- Fáj, ha megrándul - motyogta szabadkozóan.

- Nem baj, Anyika - harsogta rá Ilonka. - Ha fáj, akkor gyógyul.

Anyám is mosolyogni próbált, de csak fájdalmas grimasz lett belőle.

Apám kihozta a konyhából a nagykést és bekecse belsőzsebébe rejtette.

- Már megint marhaságokon töri a fejét - szólt rá anyám. Sose fog megkomolyodni ez az ember, sose . . .

x x x

Délután az udvar egészen elsötétedett. A felhők majdnem a háztetőig ereszkedtek, hogy ki lehetett venni surranásukat.

Egyedül voltam anyámmal. Felgyujtottam a kis rózsaszín lámpát az ágy mellett.

- Add csak ide a fényképes dobozt - suttogta.

Motoszkálva, hosszasan nyitotta ki és a képek a dunyhára csúsztak.

- Mind megvan. Ez nem kellett nekik, csak leszórták és rátapostak. Nézd csak . . .

Valóban, a képek hátán lábnyomok, sárfoltok látszottak.

- Próbáltam lemosni őket, de hiába . . .

Kezébe vett egyet.

- Ha így nézem, nem is akarom elhinni, hogy igaz volt. Mintha nem is mi lettünk volna, hanem valami másik, idegen család. Ha mégegyszer kezdhetném, nem is csináltatnák többet fényképet. Ezek csak visszarántják az embert és elszomorítják. Figyelmeztetik, hogy mindent el kell egyszer hagyni. Egyik órát a másik után, és ha megörökítjük őket, akkor mindig ebben a temetésben élünk és fáj a szivünk. Talán nem is szabadna multnak lenni. Mennyivel boldogabbak lennénk.

Előrehajoltam és belenéztem a képbe. Az volt, amit a nagy gazdasági összeomlás küszöbén készíttettünk a szomszédos fényképésznővel. Akkoriban a városban laktunk, apám kétemeletes bérházában, amelynek földszintjén hivalkodva sárgállott a vállalat nagy cégtáblája.

Ez volt a szokás a családban. Két-három évenként egy-egy családi kép, mintha egy-egy korszakot akart volna lezárni. Valóságos rítus volt ez már nálunk.

Most is emlékszem a körülményeire. Ebéd után láttunk az öltözködésnek. Hangos volt az egész lakás és a cselédlány szaladgált a szekrényből kivett ruhákkal.

- Hülyeség az egész, mi a fenének - morgott Gábor és rángatta ingje keménygallérját. Tanársegéd volt már az egyetemen és nem szerette a régimódi dolgokat.

Pista, fiatalabbik bátyám, aki a nagydiák korban volt, titokban kabátja vállát tömködte. Szeretett vállasnak, erősnek látszani, és erejét gyakran rajtunk, kicsinyeken próbálgatta.

Mi ketten, öcsémmel, Jancsival, új ruhánkat húztuk fel. Nekem már térd alatt csatolós, buggyos nadrágom volt, öcsémnek

még rövid. Mi izgultunk, nagy dolognak éreztük a fényképezést, mert növelte öntudatunkat. Az utókor számára álltunk a lencse elé, nem akárkik voltunk.

Apám elegáns, dohánybarna öltönyét húzta fel, anyám pedig egyiptomi mintás selyemruháját. Híres ruha volt ez a családban, anyám minden nevezetes alkalommal felhúzta és mindenki dicsérte. Különféle egyiptomi hieroglifákkal volt díszítve.

A lépcsőházban úgy ereszkedtünk le, akár a hadsereg. Anyám már ideges volt, ránk-ránk kiabált, de apám nem sokat törődött akkoriban velünk. Általában meg volt velünk elégedve úgy, ahogy voltunk, és nem kívánt életünkbe avatkozni.

A fényképész két házzal odébb volt. Hosszú, kontyos vénkisasszony, aki házunkban lakott és az egész műveletet ajándékképen végezte.

Elrendezte a díszleteket, ide-odatologatta a fényverő táblákat, közben magas fejhangon dirigált bennünket:

- Ide tessék nagyságos asszony, maga fiatalúr oda álljon. Ne düllessze ki annyira a mellét . . .

Leültünk a különféle székekre. Apám és bátyáim mögénk álltak.

- Harapdálják meg az ajkukat és csípjenek az arcukba, jobban fog látszani a képen - vezényelte tovább a fényképésznő. Gábor megvetően morgott, de mi, kicsinyek, engedelmesen megcsináltuk. Alaposakat haraptam a számon, benyálaztam és restelkedő mozdulattal megcsípkedtem arcomat.

- Most . . . ne mozduljanak. Ide az ujjamra nézzen, nagyságos asszony . . . Vigyázat . . .

És elcsettent a nagy pillanat.

x x x

Anyám kezében megrezdült a kép.

Akkor, ezelőtt tizenöt évvel, mosolygott. Szelíden, a lencsébe nézve, és mosolya örökké vált. Mereven ült ugyan kissé, vállát hátraszorítva, ahogy akkoriban divatos volt, talán büszkeségből is tette. Igen, rémlik is, hogy anyánk büszke volt ránk. Sokszor hallottam, amint mondták neki:

- Milyen szép négy fia van, nagyságos asszony . . .

Én a jobbján ültem, sötét foltokkal az arcomon és majdnem fekete ajakkal. Pufók, kopaszra nyírt kisfiú voltam, komolyan néző szemekkel.

Öcsém, Jancsi még tátotta száját és csodálkozott. Kicsi volt, akkor kezdte az elemiket. Szerettük bosszantani bátyáimmal, mert kis kövérke volt. Felfujtuk arcunkat, úgy selypítettük:

- Virslit, Anyi, virslit . . .

Mert imádta a virslit, annak is kereszteltük el. Én Stiglicként kezdtem, de később Pista Vakarcsnak keresztelt, ami igen fájt. O Bürke volt, mert nyaranta iszonyatosan kiszeplősödött, hiába kenegette nagyobbkorában valami kenőccsel titokban az arcát. Gábor Hubi volt, ami talán a hóbortosból származhatott, apám pedig Papanek. Ezek a csúfnevek nem voltak állandóak. Egy-egy fontosabb esemény gyökeresen átalakitotta őket. Igy lett belőlem egyszercsak Mikes Kelemen, mert az iskolában beszedtem belőle, és sírva értem haza. Apámból meg Dániel, magam se tudom már miért.

Apám baloldalt állt, nyitott zakóban, hüvelykujját a mellény zsebébe akasztva. Jól látszott vastag aranyóralánca, ami olyan fontos szerephez jutott, amikor a tönkremenés után a családot meg kellett menteni.

Pista középen feszített, kibodorított szőke hajjal, csípőre tett karokkal. Jól felhúzta kabátja ujját, hogy vállasabbnak tűnjön. Hubi, a tanársegéd úr, jobboldalt, felemelt fejjel, kissé megvető mosollyal nézett az utókorba.

x x x

Anyám lesoványodott ujja a képen öcsém arca felé kotorászott:

- Szegény Jancsi - mondta. - Tudtam, hogy vele lesz először baj. Akik könnyen születnek, azok könnyen is mennek el. Észre se vettem, úgy jött a világra. Veletek, hármatokkal, sokat vesződtem.

Anyám soha se beszélt ezekről a dolgokról. Most meglepett közvetlensége. Talán, mert távozni készült, azért mondta el sietve, hogy tudjuk. Lehet, hogy egész életén arra várt, hogy elmondhassa valakinek ezeket a titkokat.

- Te mindig beteg voltál. Amikor agyhártyagyulladásban feküdtél, már a koporsót is megrendelte apád, mert az orvosok végleg lemondtak rólad. Mégis életben maradtál. Akik nehezen

vergődnek ki az életbe, azok ragaszkodnak hozzá. Akik könnyen kapják, könnyen el is hagyják. Amikor eltüntetek a háborúban, tudtam biztosan, hogy nem veszhetsz el. Bátyáidért aggódtam. Gáborért legjobban.

Újra megtapogatta a fényképet, mintha a régi kisgyerekeket akarta volna megsímogatni. Öcsém fejénél megállt az ujja.

- Szegény Jancsi. Csakúgy tengett-lengett. Nem szerette az életet. Már akkor unatkozott, amikor leérettségizett nagynehezen. Maga se tudta, mihez kezdjen. Emlékszel?

Pontosan emlékeztem. Bátyáim már elszakadtak a családi háztól, Jancsival elválhatatlan jóbarátok lettünk. Együtt jártunk mindenhova. Úszni, futbalozni. Már akkoriban bosszantott az életuntsága. Ki akartam szabadítani ebből a zsákutcából. Magam után hívtam Pestre, amikor megkezdtem egyetemi tanulmányaimat. Azt szerettem volna, ha jogot tanul, de nem volt hozzá kedve. Valami könyvkereskedésben helyezkedett el, és bútorozott szobában lakott. Hetenként kétszer-háromszor meglátogattam, mert még mindig rá akartam beszélni szándéka megváltoztatására. Egy este betegen találtam. Lázas volt, égtek a szemei. Napok óta hányt már. Azonnal hazaküldtem. Egy hét mulva levelet kaptam anyámtól, hogy tífusszal kórházba szállították, de nincs ok aggodalomra. December hatodikán, hajnalban, amikor a kollégiumi ünnepély végén jártunk és javában daloltunk, hozta a póstás a táviratot:

- „Azonnal gyere. Jancsi az este meghalt. Gábor."

Nem volt még hó és a temető telve volt száraz levelekkel. Ez volt a család első temetkezése.

Anyám beletúrt a fényképhalomba és megtalálta, amit keresett. Öcsém volt a ravatalon, lehúnyt szemmel, összeszorított szájjal. Gábor titokban fényképezte le a hullaházban, mert nem engedték a temetéskor kinyitni a koporsót. Másnap a kórházból hazahozták a holmijait. Zsebóráját, lányok fényképeit és egy befejezetlen levelezőlapot, amelyet anyámnak akart elküldeni az utolsó reggelen. A 42 fokos lázban már nem látta tisztán a betűket, volt amit háromszor is megismételt, másokról megfeledkezett. Két-három mondat volt az egész. Az utolsó akkoriban az egész családot megdöbbentette:

„... sokszor csókol, túlról, Jancsi ..."

- Marhaság - mondta Gábor. - Ilyenkor az ember arról ír, amit utoljára lát. Talán arra gondolt, hogy az ablakon keresztül, mert csak azon át beszélhetett velünk . . .

De anyám nem engedett. Mindig megmaradt a hite, hogy öcsém világosan tudta abban a pillanatban, mit akar.

- Talán találkozom majd vele - ejtette le a képet. - Lesz legalább valaki velem és megkezdhetjük a család új életét . . .

x x x

Aludni mentem. Elölről kezdődött minden. Meglepődve vettem észre, hogy a nap folyamán megint nem tudtam elhinni, hogy anyám halála előtt áll. Úgy lökték ki sejtjeim ezt a beléjük erőltetett gondolatot, mint valami mérget, valami idegen, elfogadhatatlan testet. Úgy kellett szinte ráébresztenem magam:

- Hisz anyád haldoklik . . . Ma még láthattad, de holnap már nem biztos . . .

A felhők kissé felszakadtak kinn, időnként holdvilág volt és hallani lehetett, amint roppannak a jégcsapok az eresz szélén. A szobában ilyenkor félhomály lett. Tisztán láttam szemközt a kis íróasztalt, felette a tussal rajzolt, többszörös életnagyságú önarcképemet. A legutolsó nyáron, 1944-ben festettem, amikor otthon voltam. Akkoriban a lakás minden képét átfestettem, mert szüleimnek olajlenyomatai voltak csak: szarvas a havas, holdfényes erdőn, őszi táj flamand házzal és tóparttal, meg Munkácsy Krisztusa összekötözött kezekkel az ágyak felett. Megfordítottam a képeket és a kartonok hátára modernebbeket festettem. Apám szörnyülködött, de hagyta. Anyám egy szót se szólt.

Önarcképemet azon a rettenetes éjszakán jobban megtaposták a többinél. Apám ebből azt a következtetést vonta le, hogy megijedhettek tőle, amint beléptek a szobába. Ezzel akart csípni rajtam utólag.

Most ezt az önarcképet néztem hatalmas tushajával és óriási pipájával. Mintha vigyorgott volna a homályban.

Gyerekkoromban sokáig festőnek készültem. Pasztelképeket gyártottam, vízzel lefestettem kedvenc tájaimat. Egyedül anyám dicsérte meg őket, a többiek csúfolódtak.

- És mi ez? Miért csinál ez a pofa így? - röhögött Pista és grimaszokat vágott.

Mivel már rendszeresen a csipkelődés központjába kerültem, szakítottam a festészettel és elhatároztam, hogy inkább író le-

szek. Ez a foglalkozás sokkal kevésbbé volt nyilvános, sőt jóformán senki se tudott róla, úgyhogy békén űzhettem. Szorgalmasan írogattam az ebeszéléseket, ahogy minden érzékenyebblelkű kamasz szokta. Elszántan hittem magamban és bíztam a jövőben. Amikor a gazdasági válság máról-holnapra nyomorba juttatott bennünket, ezzel akartam megmenteni a családot. Magam sem tudom, miként jött rám a bizalmasság, talán mert sírt, - egy este lázasan ezt súgtam anyámnak:

- Ne félj, Anyi, nem sokáig fog tartani. Nagy író leszek hamarosan és nem leszel többé szegény.

Anyám úgy tett, mintha elhitte volna, és mosolygott rám könnyei közül. Ez mégjobban megnövelte eltökéltségemet.

Most, ahogy önarcképemet néztem a homályban, eszembe jutott ez a régi igéret, amiből semmit se tudtam valóraváltani. Irataim ott hevertek az íróasztal fiókjaiban megtaposva, besározva, ahogy anyám gyüjtötte össze őket a rettenetes éjszaka után.

Hirtelen belém nyilalt, hogy most már sose fogom tudni beváltani igéretemet. Sose fogok tudni egy könyvecskét dugni bizalmasan anyám kezébe:

- Nézd, Anyi. Kicsi még, de mégis elkezdtem.

Ez a tehetetlenség, hogy még ennyit se tudtam valóraváltani, és nem is fogok tudni soha, belémnyilalt és fájt . . . fájt egész éjszaka.

x x x

Délelőtt kenyérért mentem. Most voltam kinn az utcán először, amióta megérkeztem és idegenebbnek éreztem mindent magam körül, mint mikor az állomásnál körülnéztem.

A házsorok párás, téli fényben fürödtek. Sütött ugyan a nap, de semmi ereje se volt , és vágott a hideg, akár a borotva. A megkérgesedett hó ropogott a lábam alatt.

A nagyszálló előtt, ahol a gömbakácok sora kis teret vág ki a vendéglő számára és ahol nyaranta zene szól és táncolnak, összefutottam Kolos Magdival.

- Nicsak - adta a meglepettet. - Maga itthon van?

A háború alatt kezdtem neki udvarolni, vakációim ideje alatt. Akkoriban a falu egyik legszebb lányának számított, de nemcsak szép volt, hanem izgató, titokzatos is számunkra. Apja valami szabó volt, aki hosszas franciaországi tartózkodás után ért haza és furcsa szocialista elvei miatt mindenki lenézte a faluban. Az ifjúság annál hevesebben ostromolta a lányát. Magdiban

a francia filmekben látott nőideál megtestesítőjét véltük megtalálni. Karcsú volt, hosszúlábú, nem rejtette testi bájait és haját bolondítóan az egyik szemére engedve hordta. Nevetés közben könnyed mozdulattal rántott rajta időnként, hogy szemét a hajtömeg alól kiszabadítsa. Megvadultunk akkoriban ettől a mozdulattól.

- Persze eszébe se jutott, hogy felkeressen - biggyesztette száját. - Párizsból se írt, pedig vártam.

Hosszas próbálkozás után a Drávaparton ismerkedtem meg vele, fürdés közben. Világoskék, kétrészes fürdőruha volt rajta és mégis olyan természetesen mozgott benne, mintha tetőtől-talpig fel lenne öltözködve. Akkoriban ez észvesztőnek tetszett. Ott, a fűzfák alatt tettem neki vallomást. Először csak nevetett, de mikor meghívtam egy pohár sörre a töltés melletti csárdába, habozás nélkül elfogadta.

Kánikula volt és kellemes az agyagpadlós söntésben ülni. Magdi arca hamvassá vált és hosszúpillájú szemeivel bágyadtan, ingerkedőn nézett rám. Az öreg, hasas kocsmáros az ajtófélfának dőlve figyelt bennünket és ha lehetett, kacsintott felém.

Másnap apám már mindent tudott.

- Leverem a lábodat, ha mégegyszer szóbaállsz vele. Elrontod a híredet az egész város előtt. Egy rendes lány se fog szóbaállni veled. Pont ezzel kellett kikezdened . . . már szinte vártam. Mért nem udvarolsz a Jancsics lánynak? Annak legalább van valamije, nemcsak egy ócska varrógépe . . .

Magamban nevettem ezen és roppant elavult felfogásnak tetszett. Mit számított nekem Jancsicsék szőleje és kukoricadarálója, ha lányuk kacsalábú volt és arca tele pattanással.

Attól kezdve titokban találkoztam Magdival. Alkonyatkor a várkertben, a nagy szentjánoskenyérfák alatt, vagy délután a drávaparti füzesek alatt. Apám biztosan sejtette ezt, de nem szólt, mert nyiltan nem sértettem a falu előítéleteit.

Magdi most újra itt állt előttem kibukkanva a mult homályából. A nap épen rásütött, jól láthattam. Megsoványodott, sőt mintha meg is nőtt volna. Elegáns hölgy lett belőle, habár látszott, hogy kabátja pokrócból van varrva, cipője pedig régi bőrtáskából.

- Minek jött haza? Innen mindenki menekül, maga meg hazajön.

- Az anyám miatt . . .

- Én miattam persze nem jött volna - torzult el az arca.

Valami megváltozott benne. Úgy emlékeztem, hogy puhahúsú volt mindig. Azóta mintha megkeményedett volna. Szeme se nézett olyan könnyedén, hanem mintha valami türelmetlenség riadozott volna benne.

- Azt hittem, rég férjhez ment már . . .

- Férjhez? - nevetett ingerülten. - Kihez? Ócska szemétdomb ez. Legszívesebben elmenekülnék innen.

Hirtelen eszembe jutott, hogy épen ezek alatt az akácfák alatt történt köztünk valami egy meleg júliusi éjszakán. Bál volt, égtek a lampionok az ágakon és csakúgy dőlt a bor meg a sörszag a vendéglő nyitott, kivilágított ajtajából. Egész este táncoltunk, és éjfél felé Bagec, a vendéglős csípőficamos, nyomorék fia odajött hozzám:

- Mondd, te hülye vagy? Ha most nem csókolod meg, kiábrándul belőled.

- Megőrültél? Itt?

- Be van állítva az egész társaság. Senki se figyel rád. Húzd félre kissé.

Talán, hogy gyávának ne lássak, meg is tettem. Nagy meglepetésemre Magdi szó nélkül engedett. Az első csók volt életemben, és beleszédültem.

- Milyen volt az élet Párizsban? Nincs kedve visszamenni? Megyek magával, ha akarja . . .

Meglepett vele. Nevetett. Ilyenkor gödröcskék rezegtek arcában. Ovális, szépen mintázott arca volt, hosszúkás, finommetszésű orral.

Ajánlata zavarba hozott. Sokszor gondoltam az elmúlt évek folyamán erre a találkozóra és mindent másképp képzeltem. Most már tudtam, hogy nem lesz folytatása a történetnek. Az ifjúkori szerelmeknek nem is szokott folytatásuk lenni. Az a szépségük. Önmagunkban, emlékeinkben tökéletesek, és kiábrándulást okoznak, ha valaki újra akarja kezdeni őket.

- Csak nem fog az anyja miatt örökre ittragadni?

Nem tudtam erre mit válaszolni.

- Mi van Bageccel? - kérdeztem hirtelen.

- Miért kérdi? Elégették. Hamu lett belőle.

Ezt úgy mondta, mintha valami közömbös dologról lenne szó. Bagecet elégették. Bagecet, aki a nyáron bottal, panamakalapban

szokott átbillegni a főtéren és aki azon az éjszakán megkérdezte:

- Milyen volt? Csudajó lehetett . . .

- Itt lakunk most a szállóban, mutatott hátra Magdi. - Mikor jön fel hozzánk?

- Nem tudom - motyogtam. - Nem igérhetem . . . anyám mellett vagyok egész nap.

x x x

Hazafelé az állomásfőnök kapott el, akit bátyám házában ismertem meg.

- Na mi az, öcsém? - harsogta jókedvű közvetlenséggel. - Bevásárlás, mi? Ez biztos nem olyan kenyér, mint amit kinn evett. Minden tönkrement ebben az országban, minden.

Pirospozsgás, húsos ember volt, az a típus, aki öreg korára is megőrzi egy hosszú jólét nyomait. Jól konzerválja magát, ahogy mondani szokták. Most is úgy mozgott, ahogy negyven éven át, amíg főnök volt és időnként lassan, peckesen végigment a perronon. Csak a szemei mélyén látszott valami megkövesült meglepetés.

- Irígyellek öcsém, - szisszentette és rámmeredt. - Biztos jó összeköttetéseket szereztél kinn. Mondta Gábor, hogy valami követfélénél dolgoztál.

- Túloz kissé.

Vállamra veregetett.

- Nem kell annyira szerénynek lenni. Mindennek megvan a határa. Én még kevesebbel is megelégednék. Ép most tudtam meg, hogy nyugdíjamat is elvették. Tudod, mit jelent ez, öcsém? Most már éhendögölhetek. Félévszázadon át rendet tartottam az állomáson, és most ez a hála. Felfordulhatok. Mehetek a fenébe. Csak azt mondom: nem lesz ennek jó vége, ha így bánnak az emberekkel.

- Majd rendbejön minden - motyogtam kitérőleg.

- Rendbe? - nevetett fel. - Amíg ezek a davajosok itt vannak, - hirtelen közelebb hajolt és suttogóra változtatta a hangját. -Mit mondanak kinn? Mármint mikor zavarják el innen a ruszkikat? Csak nem fogják hagyni őket itt garázdálkodni?

Később még bizalmasabb lett:

- Mondd öcsém, nem tudsz valami címet, ahová írni lehetne? Egy kis pénzsegélyért vagy csomagért. Mégse fordulhatok fel. Szüksége lesz még rám a világnak.

Amikor búcsúztunk, hunyorítva tette hozzá.
- Majd még beszélünk róla ,mi?

x x x

Amint hazaértem, sírva találtam anyámat. El akarta venni a fényképes dobozt az éjjeliszekényről, de kicsúszott a kezéből és leesett a földre. Onnan már képtelen volt felvenni.

- Próbáltam- szipogta. - De olyan erőtlenek az ujjaim. Semmire se való vagyok már.

Sokáig tartott , mire megnyugodott. Riadtan nézegetett rám. Az éjszaka folyamán megint soványodott, úgyhogy tisztán kivehettem, amint halántéka mögött lassan, fáradtan vert az ütőér.

- Emlékszel a szőlőre? - szakított egyszercsak félbe. - Milyen szép idő volt az, pedig mennyit sírtam akkoriban.

A gazdasági válság idején, amikor apám minden vagyonát elárverezték, a szőlőbe menekültünk.

A Mecsek déli lejtőjén volt, egy homályos, dió- és fenyőfáktól árnyalt völgy végében. Apám szerint még a törökök telepítették, és mutatott nagy, vastagkérgű, göcsörtös tőkéket, amelyek az akkori vesszőkből maradtak. Kis lávadomb volt ez a szőlő, teraszosan emelkedő pásztákkal és terméskövekből rakott lépcsőkön lehetett felmászni egészen a tetejéig, ahol már az erdők kezdődtek. Maga az emeletes présház lenn volt a völgyben, ott,ahol a dombocska előtt az út ketté vált. Hetek alatt alakították át úgyahogy ezt a présházat és kiköltözködtünk.

- Nézd csak ezt a képet - motyogta anyám.

Megismertem. Az utolsó, nyugodt augusztuson készítették a szőlő kertjében, a diófa alacsony ágai alatt. Már esteledett és eléggé sötétre sikerült, de azért még mindent látni lehetett. A hosszú asztalt, a kancsókat, poharakat, süteményes tálakat, felfordított puttonyokat, amelyek széknek szolgáltak, meg a fejtőkádakat. Vagy húszan ültek az asztal körül, vegyesen férfiak, nők, öregek és fiatalok. Ma már a legtöbbről azt se tudom, ki lehetett. Pedig akkor szervesen az életemhez tartoztak. Rokonok, jóismerősök, nagybácsik, férfiak, nagylányok. Mintha elfújta volna őket valami vihar. Én az asztal sarkánál álltam, szélesre húzott szájjal, amely, ha nevettem, úgy vágta ketté az arcomat, akár a félhold.

Rajongtam ezekért a kirándulásokért. Hol mi mentünk máshova, hol mások jöttek hozzánk. Ó azok a találkozások, üdvözlések, a nagylányok incselkedő mosolya. A bőséges vacsorák,

uzsonnák, amikor nekünk is kijárt egy-egy pohár bor. Délután az izgalmas bújócskázások az ismeretlen présházban, este az út hazafelé a csillagos ég alatt, amikor el-elkaptunk egy-egy repülő szentjánosbogárkát, és vittük a tenyerünkön, akár valami kis lámpást. A mély csend, a hűlő láva illata, a diófák keserü szaga, itt-ott távoli kacagás. A tücskök fülsiketítő ciripelése úgy megtöltötte a kis völgyeket, hogy csakúgy szédült belé az ember. Milyen jó volt ilyenkor kiülni még egy kicsit a pince előtti padra, nézni fel a holdra, amely zománcos fénnyel, mereven lebegett felettünk, és mesélni, mesélni éjfélig vagy még tovább. Hallgatni apám kisértet-históriáját, amikor megjelenik neki a három törpe. Fehérszakállasan, zöld kötényben. Az egyiknél malteroskanál volt, a másiknál a kalapács, harmadiknál a mérőón. Végigszaladtak az épülő ház falán, beugrottak az alapzat gödrébe és végleg eltűntek.

- Tudtam már akkor, hogy valamit jelezni akartak - reszketett apám hangja. - Két évre rá meg is vettem azt a házat.

Anyám nem látott soha kisértetet, nem is hitt apámnak.

- Csak nevess - mondogatta. - Majd meglátod.

Csupán egyszer, nagyanyám halálakor történt vele valami rendkivüli. Éjszaka volt és aludt nyugodtan, - de valamire felriadt. Nem tudta miért. A holdvilág épen az ingaórára sütött. Nézte, mint himbál a rézkorong, aztán egyszercsak - katt - megállt. Másnap a táviratból tudta meg, hogy anyja éppen abban az órában halt meg. Mellrákban.

- Nem húztad fel az órát - incselkedett vele apám sokáig, de anyámat nem tudta megrenditeni hitében.

x x x

Ezek a szőlőbeli kirándulások jelentették akkoriban a társadalmi életet és rendszerint vasárnap zajlottak le.Mi már reggel elindultunk kosarakal megrakodva és megpihentünk útközben a hegy lábánál levő kápolnában. Szegényes kis kápolna volt, majdnem elfért a nagy diófa alatt, amely mellette nőtt, és alig volt benne több hely harminc ember számára. A környékbeli vincellérek jártak ide misére. Öreg, szuette padok voltak benne, régi, megfakult oltárkép, és olyan szagot engedett, mint az öregasszonyok szobája: alma, dió és cserfa vegyülékét. A padló csorba téglákkal volt kirakva és mise közben szarvasbogarak, futrinkák másztak fel lábunkra.

Öreg, reszketős pap szokott misézni benne. Hangja csikorgott, akár a rég zsírozott fakerék.

Baloldalt a falon nagy tabló lógott, amely sok elmélkedésre adott alkalmat. Noét ábrázolta az első szőlőtőkék szedése közben. Ezért is került alighanem éppen ide. Maga Noé kopaszodó, fehérszakállas öregember volt, csodálatosan atléta termettel, akár valami rezegő, rózsaszín hústömeg, és balkarjára dőlve feküdt a tőkék előtt. Jobbkezében különleges formájú kacorkést tartott és épen vágott le egy fürtöt, amelynek dús, sárga szemei úgy függtek ujjain, akár a gyöngysor. Ruha nem volt rajta, csak mintha a szél fújt volna rá valami fátyolt vagy törölközőfélét,hogy illetlenséget ne mutasson. Mögötte látszott a szőlődomb, ép olyan, amilyet bármerre látni lehetett a környéken pásztákkal, cseresznyefákkal, présházakkal. Itt-ott szalmakalapos emberkék foglalatoskodtak kötözéssel, kacsolással vagy permetezéssel. Középen kacskaringós út vezetett a dombtető felé és azon ugyancsak rózsaszínhúsú és ugyanúgy gyéren öltözött két ifjabb alak jött lefelé. Egyikük Noé felé mutatott, másikuk pedig mintha nevetett volna. Baloldalt a dombhajlásban látszott a sötétkék tenger, rajta a barna bárkával, fehér tarajos hullámokkal, és a sárgás felhőkkel tarkított égen egy madárcsoport csigavonalban ereszkedett le a cseresznyefára.

Mindig találtam valami újat ezen a képen. Egy elfelejtett madarat a szőlőlevelek alatt, amint épen a szemeket csipkedi, egy hernyót, vagy egyszerűen egy élesen kirajzolt kacsot, levelet. Gyerekszemeimnek minden különlegesnek, furcsának tetszett.

Amint újra kikerültünk a napsütésbe, anyám rendszerint megdorgált bennünket.

-Utoljára voltam itt veletek. Mindenhol botrányt csináltok...

-Nézd,Anyi,-mutatta öcsém a zsebébe gyüjtött bogarakat.

- Jesszus, egészen összepiszkította a blúzát.

Rajtunk, kicsinyeken matrózblúz volt, nagy, kékcsíkos fehér gallérral.

-Micsoda bugylibicskája van az öregnek!- röhögött Pista Noén az egész úton. Csak ilyesfélék érdekelték akkoriban. Tőrök, boxerek, gumibotok. Akkor még nem volt „hősszerelmes", ahogy később Gábor jellemezte.

Kacskaringózott előttem az út, épúgy, mint a kápolna tablóján. Mélyedésekbe vezetett, szaglott a hűs páfránytól, aztán emelkedett egyet, hogy az egész környéket beláthattuk.

Öcsémmel elől mentünk, jobbról-balról fogva a nagykosár fülét és szuszogtunk.

Bátyáim önálló csomagjaikkal szabadon csatangoltak. Előre mentek, lemaradtak, de semmikép se tartottak velünk, mintha szégyenlenék társaságunkat, nehogy ők is kicsinyeknek látszódjanak.

Ahogy felfelé mentünk, úgy lett minden kövesebb, tele borotvaéles lávaszilánkkal. Szőlőnk előtt forrás fakadt, és pár méternyi csorgás után újra eltűnt a föld alatt egy mohával benőtt lukon keresztűl. Itt szoktunk utoljára megállni, inni egyet, megtölteni a demizsonokat forrásvízzel. Mögötte, nyerskőfalon, kis mélyedésben Szent János szobra állt. Azt is befonta a nedvességtől gyöngyöző moha, csak fejét és püspöksüvegjét láthattuk, amelyre öreg vincellérnék bogyóból font gyöngysort szoktak aggatni.

Balodalt a nagy diófán kakuk lakott. Apám, ha jó kedve volt, hivni szokta. Öszeszorított öklével kakukkolt és mi nevettünk, mikor a becsapott madár rendületlenül válaszolgatott.

- Igen, szép volt - mondta anyám mégegyszer és megremegett a kép a kezében.

Ujja épen az asztal szélén levő gramafonon volt. Apám vette meglepetésszerűen. Mindig így szokta csinálni. Ha valami megtetszett neki, nem sokat habozott, megvette. Igy történt a gramafonnal is, egyszercsak beállított vele. Fekete doboz volt, tetején lemeztartóval, amelyben öt lemez volt. Mindig ezeket játszották, soha nem vettek többet. „Harminckettes baka vagyok én", „Ibolyák, lila ibolyák", „Az én babám egy fekete nő", „Teve van egy pupú", „Jaj, de csúszik ez a banánhéj".

Anyámnak a második tetszett legjobban. Enekelni is szokta. Könnyed szoprán hangja úgy lebegett a völgyecskék felett, mint a rezgő, reggeli pára. Akkor hallottam utoljára szívből nevetni. A válság irgalmatlan bárdja úgy vágta el mindezt, hogy soha többé nem lehetett megtalálni az elveszett fonalat.

Rendszerint vacsora után kezdődött a danolás, amikor kiürültek az első kancsó borok és az éjjeli bogárkák döngicsélni kezdtek az orgonák homályában.

Röppentek az élcek, csattantak a nevetések.

Igen, most megismertem ezt az embert, aki mindörökre itt ül az asztal balsarkán. Feri bácsi az . . . Erős, barna ember, nagy feketeárnyalású szemekkel, stuccolt bajusszal és kissé dagadt, mindig pirosló orcákkal. Szép férfi - hallottuk mondogatni háta mögött. Valahol az adóhivatalban dolgozott és hosszú ezüstszipkából szívta illatos cigarettáit. Volt benne valami különös méltó-

ságteljesség még akkor is, amikor köténynyel a derekán a pincét járta és harákolva, lassan szívta a sillert a hébérrel. Inni is előkelően ivott. Kisujját eltartva és finoman csettintgetve.

Egyszercsak kihajolt az asztal sarkától és apám vállára paskolt:

- Hallod-e, te Józsi . . . Az asszonyokat el kell cserélni. Mit szólsz hozzá? Viszem Rózsikát és itt hagyom az enyémet . . . Helyes?

És nyujtotta is tenyerét, mintha mindjárt meg is akarná kötni az alkut.

Mi, gyerekek, elképedve füleltünk. Apánk felénk kacsintott és felemelte kezét. Mikor már majdnem belecsapott a másikéba, kirobbantunk:

- Nem engedjük... Hallod, Anyi, mit akar?

És csak ámultunk, de semmit se értettünk az egészből, amikor az általános szörnyülködés helyett mindenki kipukkadt és csak úgy dűlöngélt a nevetéstől. Anyám kacagott legjobban és a következő lemeznél még könnyebben, élesebben szállt a hangja

A lávadombokra leszállt az est, rózsásra pirítva a lombkoronák élét és a nyitott pincéből dőlni kezdett az évtizedek alatt bortól átitatott hordók nehéz, kábító illata A kerítés bokrai közül felröppent az első szentjános-bogárka, akár valami ide-oda cikázó szikra.

Apám és Feri bácsi gyertyát gyujtva eltűntek a pincebejáratban. Az egész világ csupa nevetés, kacagás volt. Valamelyik nagylány odacsúszott hozzám, nedves, süteményszagú csókot nyomott az arcomra. Úgy rugdalóztam, ahogy csak bírtam.

Amikor tönkrementünk, ezek az ünnepélyek váratlanul megszűntek. Senki se jött többé hozzánk, senki se hívott meg. A szomszédos félszemű lámpaoltogató lett az ismerősünk, aki állandóan présháza előtt ült és rendszerint lassan rágcsálva evett. Itt töltötte utolsó, nyugdíjas éveit. Hosszú késével lassan, komótosan szelte a paradicsomcikkelyeket, besózta, csettintett, és sorjában eltüntette őket sötét, fogatlan szájában. Közben ép szeméből könny csordult az evés gyönyörétől. Kásásan, különös tájszólással beszélt:

- A boszorkám . . . itt volt az iccaka. Kopogott az ablakon, hallottam.

Rég meghalt feleségét hívta boszorkának. Borsózott a hátunk tőle, de azért hallgattuk és futottunk haza anyánkhoz a hirrel.

- A Simon bácsi boszorkát látott az éjszaka . . .

Anyám nem szerette ezt.

- A vén szamár. . . Többet át ne merjetek menni hozzá. . .

De kapcsolatunk csak akkor szűnt meg véglegesen, amikor egy este Pista a bokrok mögül majdnem az öreg ép szemét találta el csúzlival. Simon bácsi a sötétség ellenére is pontosan tudta, ki volt a tettes, és napokig ordított bátyám után a sövénykerítés mögül.

Apám mindent elkövetett, hogy a „gödörből", ahogy akkori helyzetünket hívta, minél hamarább kikapaszkodhasson. Esténként a petróleum-lámpa fénye mellett tervet tervre halmozott, miközben anyám egyre jobban kétségbeesett. Először tyúkfarmmal próbálkozott. Eladta anyám ékszereit, saját óraláncát, mindent, amiből pénzt lehetett teremteni Dróttal bekerítette a szőlő egy részét, tyúkokat vett, vesződött velük. Egy év mulva minden elúszott. A gazdasági válság a tyúkfarmokat épúgy leterítette és nem kímélte, mint a többieket. Az utolsó tyúkokat megettük, a ketreceket télen eltüzeltük. A dróttal nem kellett törődnünk, azt lassan ellopkodták a szomszédok.

Ekkor már rokonaink, - akik javarészt hivatalnokok voltak, és nem érintette őket a válság, - kerülni kezdtek bennünket. Kényszeredetten motyogtak, vigasztalták anyámat, és ha nem volt okvetlenül elkerülhetetlen, nem ismertek meg bennünket az utcán.

Ezek az évek döntő hatással voltak anyámra. Nem mondhatnám, hogy könnyen adta meg magát. Görcsösen, minden erejével kapaszkodott régi hitébe és a kiábrándulások csak egyenként tudták ujjait lefeszíteni róla. Egyre jobban magára maradt, és amikor tíz év mulva apámnak újra jobban ment,anyám nem kivánkozott többé vissza az emberek közé. Ha apámnak mégis sikerült elcsalnia egy-egy vasárnap délután valamelyik ismerős szőlejébe, türelmesen üldögélt az asztal mellett, csendesen nézelődött, de soha többé nem szállt fel a nevetése, mint régen a lávadombok között.

Leejtette kezéből a képet és a semmibe meredt.

- Azt hiszem - mondta - nem szabad tulságosan bízni az emberekben. Mindig csak annyira, amennyire okvetlenül szükséges.

Tudtam, mire gondol. Felvettem tehát a képet és néztem az alakokat. A legtöbbjük nevét nem tudtam már, még azét a nagylányét se, aki gödrös, kövéredő arccal, hamisan nézett a lencsébe.

Könnyü selyemruha volt rajta, melle fölött virággal. Aztán ez a másik, aki anyám vállát átölelve tartja. Feri bácsi felesége lett volna? Cserbenhagyták valamennyien anyámat. Mintha a válság egy más világba sodorta volna őket. Most hirtelenében meggyűlöltem miatta valamennyit.

Szerettem volna megelevenedni még egyszer azon az estén. Felborogatni a puttonyokat, vagy felkapni egy karót és kiűzni őket a szőlőskertből.

Anyám pihegett.Kimerítette az emlékezés.

- Ha bajban van az ember, magára marad. Hiszel a barátságban?

- Nem is tudom, van-e barátom.

-Nem számít. A bajban egy se marad.

Hallgattunk. Anyám kitapogatta újra a fényképet a dunyhán és felvette.

- Vagy az is lehet, hogy túlszigorú voltam hozzájuk -suttogta. - Az is lehet. Talán nem is tehettek mást. Vannak az életben törvények, amik ellen semmi se lehetséges. Nem szabad túlszigorúnak lenni az emberekkel. Úgy kell venni őket amilyenek. Talán túl igényes voltam, azért vesztettem el mindenkit.

- Jó voltál, Anyi. Mindig jó voltál - vágtam közbe.

- Gondolod? - nézett rám kutatóan.

Én tudom . . .

- A jósággal is lehet szigorúnak lenni. Talán nem kellett volna jónak lenni.

Sovány arcán verítékcseppek ütöttek ki. Odébb tolta a dobozt.

- Vidd el, nyom . . .

Összeszedtem a képeket és a tükörre tettem. Mire visszafordultam, anyám már aludt. Szeme nem volt egészen lecsukva. Alul látszott a fehérje.

x x x

Este felé Ilonka eljött felváltani, és levegőzni küldött.

Ide-oda csatangoltam. Egy-egy háznál, ha emlékeztetett valamire, megálltam és kábán nézelődtem. Agyam tele volt zajjal, pedig csend vett körül. Csend, amilyen faluhelyt van télen. Mintha a környező dombokról minden némaság ide ömlött volna.

Soha nem éreztem ennyire kézzelfoghatónak az egyedüllétet, kietlenséget. Több volt ez, mint amit el tud viselni az ember.

Megálltam és füleltem.

A görögkeleti templom zömök tömbje előtt álltam. Olyannak tetszett, akár valami elhagyatott kripta. A zár berozsdásodva,

törmelék az ajtóban. Valamikor vörösre festett hagymatornya volt, de most hiába kerestem. Bomba szakíthatta le. Az utolsó nyáron még nyitva volt az ajtó és vasárnap esténként hallhattam a pópa éneklését. Kártyáztunk az utca tulsó oldalán a nyitott ablak mögött.

Megfordultam. Ott volt a kis ház s a zsaluk mögül fény szűrődött ki. Szinte gépiesen megindultam arra, benyultam a kapu felett, leakasztottam az elrejtett kulcsot és bementem. Három lépcső vezetett a verandáról a konyhába és onnan üvegajtó az utcai szobába.

A konyha üres volt, de a szobából ricsaj hallatszott.

-Mondom, hogy nyikorgott a kapu. Hallottam. Menj Tibi, nézd meg . . . - mondta egy női hang.

- Hogyne, hogy megnézzétek közben a lapomat.

- Aztán majd elhajtják a lovat, mint mult héten Kovácséknál.

Kopogtam, és rájuknyitottam.

Semmi se változott négy év óta. A függöny ugyanúgy csempén lógott az ablakon, a piros plüsdívány alatta, oldalt az ágy, a tükrösasztal. Középen is ott volt a kártyaasztal, a hamutartó a nyújtózkodó szirénnel. Mintha csak tegnap este láttam volna őket utoljára.

Ülnek körülötte és briddzselnek vagy tarokkoznak. Szemben Judit, a kövéredő vénkisasszony, nagy orrával és pullóverben, mint örök életében. Üti a lapokat és közben rikkant.

- Na csak tessék belerakni, nem lehet csalni. Van kőröd . . .

Mellette Tibi, az öccse, csendes, komoly fiú, szemébe lógó hajjal.

Nem tudnám megmondani, hogyan ismerkedtem össze velük, honnan jöttek, hova tartoznak, vannak-e szüleik egyáltalán. Egyszercsak voltak és a falu valamire való ifjúsága náluk járt össze. Talán mert Judit unatkozott és szórakozni akart.

- Mi? Tetszik? Gyere el holnap este, nálam lesz . . .

Félig-meddig találkahely lett a kis ház. Szabadosságot, merészséget szimatoltunk benne, és közben megszoktuk.

x x x

Már itt ülök én is az asztal mellett és Tibi berregve keveri a kártyákat.

Jobbról tőlem Judit, balról Magdi. Valami régi ruhában van, évekkel ezelőtt láttam rajta utoljára. Egyik lába átvetve a másikon, térde fenn az asztal szélén. Nem lány-térd már. Hosszúkás, izmos és időnként megrándul. A lábát himbálja, mintha unatkoznék.

Cigaretta az asztalon. Amerikai. Judit erős dohányos. Kellett volna hoznom neki Párizsból. Mennyi mindent kellett volna . . .

És Magdi. Mintha találkozni kellett volna vele akaratom ellenére. Mintha valami nálunk erősebb hatalom akart volna egymás felé sodorni bennünket.

-Bagec?-komorodott el Judit.-Feneket...nem égették el.Nem tudott menni nyomorék lábával. Útközben lőtték le és belelökték az árokba. Szegény kis hájas...Hova osztasz?Figyelem,fiatalúr, figyelem.

Bagec a plüssdíványon szokott ülni. Nyáron bő, lenvászon ruhát hordott és korcs lába úgy lógott ki a nadrágból, mint valami furcsa bunkó.

- Mit akar mindig, azzal a Bageccel? - nézett rám Magdi.

Szemében bosszankodó kis fény villant, de rögtön újra lehúnyta és lába himbálni kezdett.

- Mi van veled? Harapsz drágám? - nézett rá Judit.

- Inkább a lapotokra figyeljetek - morogta Tibi.

Igen, Bagec mindig vidám volt. Vidámabb az egészségeseknél. Róla se hittük el, hogy egyszercsak nem lesz. Talán ha mindezt előre tudtuk volna, máskép bánunk vele. Hányszor bosszantottuk az uszodában sánta járásának utánzásával.

Nem sokáig kártyáztunk. Mennem kellett haza. Magdi is felállt.

- Késő van már és mégse leszek egyedül az utcán - mondta.

x x x

Hazakisértem. Szorosan egymás mellett mentünk a keskeny, síkos járdán. Időnként belémkapaszkodott.

- Gondolkozott azon, amit délelőtt mondtam.

- Min?

- Hogy együtt megyünk-e.

- Nem mehetek.

Idegesen nevetett.

- Biztosan akadt Párizsban más.

- Ne haragudjon, de most, amikor anyám így van, gondolni se tudok ilyesmire.

- Nem baj - nevetett újra erőltetetten. - Majd találok valakit.

Szótlanul váltunk el a nagyszálló alatti akácfánál. Mikor pár lépést már tovább mentem, valami arra ösztönzött, hogy visszanézzek. Úgy rémlett, mintha Bagecet láttam volna a söntés bejárata előtt. Vászonnadrágban volt és korcs lábát himbálta.

x x x

Apám éjfél felé hazaérkezett. Két napja nem aludt, de szokatlanul friss volt. Rögtön kocsit keresett és hazahozta az árút az állomásról. A szekér kinn állt meg a ház előtt, gondosan letakarva ponyvával . A kocsist apám betessékelte az előszobába.

- Itt az üveg és igyon, míg lerakódunk - mondta neki.

Öregedő paraszt volt, nem kérette magát, harákolt és töltött. Úgy raktuk le a kocsit, mintha tolvajok lennénk. Kitámasztottuk az üzletajtót és egy gyertya fényénél a lehető leggyorsabban dobáltuk be az árúkat. Percek alatt kiürült a kocsi.

Apám fujtatott és dühösen kivágta a nagykést bekecse zsebéből.

- Nem tudtam, mi bök . . . De most gyorsan le a redőnyt, mert ha valaki meglátja, nem lesz nyugtunk. Hozz pokrócokat az ablakra.

A paraszt alig akarta megérteni, hogy üres már a kocsi.

- Lehetetlen - motyogta és bajszát huzogatta. - Jó ez a törköly egyébként. Máskorra is jó lenne.

- Vigye magával az üveget - mondta neki apám és tessékelte kifelé.

- És a bőr, amit igért - mondogatta minduntalan.

Apámat elfutotta a méreg.

- Mit akar? Nem látja, hogy még ki se pakoltam. Jöjjön el érte holnap.

Nagynehezen elment. Felakasztottuk az ablakra a pokrócokat és nekiláttunk a munkának.

- Mit szólsz ehhez?- mutogatott ragyogó arccal.- Fogd meg. Még régi árú. Pincében volt eldugva. Tudtam, hol kell keresni.

Kisebb rakásokba osztotta az egészet, aztán megkezdődött a dugdosás. A hátsó raktárba, padlásra, pincébe, a kisszoba ágya alá.

- Minek ez a dugdosás? - kérdeztem tőle.

- Nem értesz te ehhez. Enélkül nem is hinnék el, hogy jó az áru . . . még azt gondolnák, hogy könnyen szereztem. . .

Anyám a zörgésre végülis felébredt. Apám oda vitt hozzá egy darab cseresznyepiros bőrt.

- Nézd csak. Gondoltad volna valaha ,hogy még ilyesmi is lesz?

Tétován símogatta tenyerével, de szeme másfelé járt.

- Valamit csináltok. Hallottam.

- A bőrt dugtuk el.

- Csak baj ne legyen belőle.

- Miért lenne?

- Ne beszélj . . . Mondom, hogy a börtönben végzed még . . .

- Képzelődsz megint- felelte apám és kiment a szobából.

Anyám nézelődött egy ideig, mintha nem ismerné ki magát, aztán odébbtolta a bőrt.

- Vidd el, mert nyom. Megint fájni kezdett tőle.

Arca elviaszosodott a kínlódástól és ajka széle felhúzódott.

Mióta csak emlékszem magamra, mindig ez a küzdelem volt szüleim között. Apám játékos volt, igazi játékos. Szeretett kockáztatni és vakon bízott a szerencsében. Anyám ép ellenkezőleg: semmitől se félt jobban, mint a bizonytalanságtól. A szabályokat és rendeleteket pontosan betartotta, egy fillérrel se engedett többet számolni apámnak. Meg volt arról győződve, hogy aki így jár el, annak sose lesz baja, az sose veszíthet el semmit. Ott ült az üzlet szegletében, télen takaróval térdein, vállán kendővel és mindent ellenőrzött.

- Azt hiszi, - nevetett apám sokszor szarkasztikusan- hogy becsületből meg lehet élni.

- Mindenesetre nem jut az ember börtönbe- válaszolta ilyenkor anyám.

Apám nem oktalanul volt szkeptikus ezekben a dolgokban. A gazdasági krízis idején gyakran láttam este az üzletben, amint zárás után anyámmal vitatkoztak. Sötét volt, csak a kis állólámpa világított a kasszán. Apám idegesen járt le fel, jólszabott öltönyében, anyám meg a pénztárban ült és számolt. A csőd már ott lógott az ajtó felett és anyám egyre gyakrabban emlegette a börtönt.

Akkor még nem nagyon figyeltem ezekre a dogokra, sőt kissé örültem nekik, mert könnyebben megkaparinthattam a bőrvágó kést vagy a nagyollót, hogy a pult fedezéke mögött nekiláthassak kartonból a repülőgépgyártásnak. Akkoriban valóságos repülőlázam volt. Terveket gyártottam, okoskodtam, esténként figyeltem a tiszta égbolton repülő kis, kétfedelű gépet, valami cipőpasztagyár reklámját, az első repülőgépet életemben, az első nagy technikai élményt, amibe beleszédültem. Csak az elkapott szavakból, a véletlenül megjegyzett, fojtott, ideges kitörésekből tudtam hónapokkal később rekonstruálni, mi történhetett.

Apámat a város második bőrkereskedője és riválisa terítette le. Megvesztegette a könyvelőt, aki az összes üzleti titkokat elárulta. Behálózta a vevőket. Hitelezőket küldött apám nyakára, akik kölcsönt adtak, mindent igértek, de a váltó lejártakor irgalmatlanoknak bizonyultak. Valóságos remekmű volt ez a háló apám körül. Mire észrevette, már nem tudott menekülni belőle.

A fantáziám, amely eddig eléggé rózsásnak látta a világot, egyszerre megtelt a kegyetlenebbnél kegyetlenebb alakokkal. A könyvelő, a Júdás, a bank, a kegyetlenség kőbemerevedett megtestesítői, az ördögi, rivális kereskedő, amint elégedetten dörzsöli kezét, miután apámat leterítette.

Kinn, a szőlőben, hónapok multán, száműzetésünk és rejtőzködésünk idején, a téli napokon, amikor a völgyet betemette a hó és csigavonalban kavargott a ködombok tetején; amikor pattogott a rőzse a kályhában, és lenn a présházban Pista nagy rikkantások közepette akrobatának készült egy vincellér beszervezett fiával; amikor apám permetlés kabátban, mintha kiütött volna rajta valami zöld penész, a csirkeólakat járta . . . ezeken a téli napokon gyakran gubbasztottam egy megmaradt, ócska bambusznád-karszékben, füleltem a kémény vijjogását és arra gondoltam, hogy mindezért bosszút kellene állni valahogy. Ha találkoznék a könyvelővel, vagy a kereskedővel . . . Igen, valahol mérges nyilat kellene szerezni, egészen aprót, hogy ne is lehessen látni, és csak úgy véletlenül beléjük ereszteni. Vagy ha épen arra jönnének a szőlőbe, meglesni őket egy orgonabokor mögül. Széthúzni az ágakat és csak nézni rájuk mereven és mikor megrettenve futni kezdenek, akkor beléjük a nyilat . . .

- Mész innét te dög - harsogott a havas csöndben Simon bácsi hangja, majd hujjogatni kezdett: Hu . . . huuuuu

Fenn állt az öreg a tulsó dombon, rongyos kabátjában, szinte egészen behavazva, és karjaival hadonászva zavarta a kutyákat. Rókacsapdákat helyezett el mindenfelé, mert fájt a foga egy bundára, de minduntalan kutyák keveredtek a hurokba. Alig volt akkor már a völgyben, amelyik ne sántított volna.

Lenn csapódott a présház ajtaja. Pista a barátjával lóhalálában futni kezdett a csapásban.

- Huj . . . huj - ordították ők is és hadonásztak.

Három évig ténfergett apám a permetlés kabátban.

- Csak még egyszer legyen üzletem - mondta többször is napjában. - Tudom már, mit kell csinálnom.

Ahogy a tyúkfarmmal megbukott, csemegeszőlővel próbálkozott. A présház elrekesztett részében ezrével lógtak a fürtök a mennyezettől a padlóig. Naponta kellett kénezni őket, csipkedni a rothadó szemeket. Karácsonykor, amikor értékesíteni akarta, kiderült, hogy az egész völgy erre számított: szőlővel volt tele az egész város, az egész ország és talán az egész világ is. Olcsóbb lett, mint ősszel, amikor mindenki rakta el a jó üzlet reményében.

Azon a karácsonyon szőlővel volt teleaggatva a karácsonyfa, amit Pista bonyolult kalandok közepette szerzett az erdőből. Ott állt a kis bambuszfa-asztalkán és sárgán, borostyántompán, rózsaszínűen, bíborpirosan, vörösen ragyogtak rajta a fürtök egészen a sötétibolyáig. Szőlőt ettünk ebédre, reggelire, vacsorára, kenyérrel vagy kaláccsal.

- Na látjátok? Mindig mondtam, hogy lesz még szőlő lágy kenyérrel - mondta apám tréfásan.

Harmadévre már semmivel se próbálkozott. Beköltöztünk a városba, régi házunk egy kétszobás kis lakásába. Apám reggelente felhúzta megmaradt banánzöld öltönyét és ment sétálni egész napra.

Aztán egyszerre nem volt többé szőlő, és apám is eltűnt. Vidékre ment szerencsét próbálni. Talán eladta a szőlőt, anyám örökrészét és annak az árából próbált titokban új üzletet kezdeni. Távol a hitelezők szemétől.

Négy éven át csak vasárnaponként jött haza, de sokszor még akkor se.

x x x

Nem feküdt le mindjárt aludni. Kinn találtam az üzletben, amint ott gubbasztott a pult szélén és gyertyavilágnál egy újság szélére számadást csinált. Könnyen ment ez nála. Nem százalékozott, nem is értett hozzá. Nagyjából csinált mindent. Az árakat is kikerekítette.

- Nem lesz ez kissé sok? - jegyeztem meg óvatosan.

Megbotránkozva nézett rám szemüvege mögül.

- És a kockázat? Ellophatták volna útközben az egészet. Ne beszélj marhaságokat . . .

És még feljebb kerekítette az árakat. Később engesztelően hozzátette:

- Kell a pénz . . . rendes temetést akarok Anyinak.

x x x

Másnap délelőtt világosodott meg előttem igazán minden, amit azon az éjszakán csináltunk és egyre jobban csodáltam apám taktikai érzékét. Olyan pontosan ki volt itt minden előre számítva, akár a legtökéletesebb színdarabban.

Reggel felhúzta bekecsét, fejébe nyomta a vadászkalapot, és mint mindig szokta, sétálni ment. Lassan, komótosan, mint akinek semmi célja sincs, útközben megállt, elbeszélgetett ezzel-azzal.

- Hja . . . elege van szegénynek. Nem olyan könnyű egy ilyen betegség . . .

- Tudja, sokszor azt mondom magamban, hátha jobb is neki, és nekünk marad a rosszabb . . .

- Sejti maga egyáltalán, hogy mi az? Egyedül maradni máról- holnapra . . .

- Mi már mind el vagyunk intézve . . . Ki előbb, ki utóbb . . .

- Az . . . lesz, aki készíti az utat számomra . . .

Megállt a vevőknél is, elbeszélgetett és amikor már távozott, csakúgy mellékesen megjegyezte.

- Ha érdekli, nézzen át ebéd után, de úgy hogy senki se lássa. Tudja, hogy nehéz valamit is kapni a mai világban.

- Bőr? - csillantak fel a szemek.

Apám cinkosan hunyorított.

Alig ért haza, meg is kezdődött a jövés-menés. Suttogtak . . . Bevezette őket körülményesen az előszobába és apám előhozott valamit.

A másik mohón kapott utána és csillogott a szeme, miközben apám mindent kiteregetett az asztalra.

- Hova gondol? - nézett rájuk botránkozva a szemüvege fölül - . Másnak is kell valami . . .

- De legalább ezt a darabot még. Mindig jó vevője voltam, Dobos úr. Emlékezzen csak, mikor kezdte . . .

Apám még kérette magát egy ideig, fejét vakarta, sóhajtozott, mint aki igen bajban van, de végül engedett. Ilyenkor került sor a pálinkásüvegre is.

- Maga most aztán jól bajban hagy a többiekkel. Most mit fogok mondani? .

- Ne törődjön vele - csillogott a másik szeme.

- Persze. maga könnyen legyint. Kifosztja az embert egészen, és fütyül a többire.

Aztán egy újságpapír szélén megkezdődött a számolás. A vevő ilyenkor szisszent fel először.

- Mi az? - meredt rá apám szemrehányóan, mint akit megbántottak.

- De mégis sok egy kissé . . . Lehetetlen . . .

- Mondja, maga hol él? Tudja, mi a helyzet? Tudja egyáltalán, mi ez?

- Középminőségű box, és másodrendű krupon . . .

- Téved . . . Ez arany . . . arany, hallja? Arany.

- De azért ennyibe mégse kerülhet . . .

- Nézze, mondtam magának, hogy ne vigye el az egészet. Minek magának ennyi? Csak annyit mondhatok, csak magának, mert régi kuncsaft, csak annyit, hogy legközelebb ennyi se lesz. Ez még régi . . . Érti? Régi anyag. Aranynál is többet ér.

Igy ment ez egymás után és gyültek a csomagok a pult alatt, mert az árút senki se vitte el napvilágban. Majd alkonyat után. Mit kell tudni az egész falunak?

Délután már olyanok is jöttek, akiknek apám nem is szólt. Rendszerint fenyegetően kezdték. Le-fel jártak az üzletben, nézelődtek, aztán egyszercsak kirobbantak:

-Azt hiszi nem tudom?Hol a bőr?

- Miféle bőr? - nézett apám ártatlanul.

- Ne vicceljen, Dobos úr. Azért nekem is szólhatott volna.

- Hát honnan tudtam volna, hogy magát is érdekelné . . .

De előbb-utóbb elkövetkezett a színvallás pillanata. Apám bekattintotta a bőrvágókést és szélesen elmosolyodott:

- Látja, én gondoltam magára . . . Maga nem sokat törődött velem, de én azért gondoltam magára. Na jöjjön . . .

És mentek hátra a pincelejáratba, vagy a padlásra.

Ezekkel már könnyebben ment a számolás is.

Estefelé egy sovány, nagyszemű ember,-aki a háború előtt kommunista elveket vallott és nem is nagyon titkolta,-amikor apám eléje tette a ceruzavéggel firkált számadást, dühösen levágta a pálinkáspoharat és ezt szisszentette:

-Rablóbanda . . .

Apám egy pillanatig se jött zavarba. Nevetett, mintha tréfát hallana.

-Nézze, nem kell elvinnie. Én nem erőszakolom.

-Persze most azt hiszi, hogy lehet szabadon rabolni-dühösködött az tovább. -Mivel a komcsik az urak. Nagyon téved. . . nem sok időt adok nekik.

Apám nevetett.

-Hogyne, a maga kedvéért majd hagyom kirabolni magam.

A másik megállt és értetlenül meredt rá:

-Ne mókázzon . . .

- Mondja, van magának aranya? Mert én azzal fizettem? Maga meg papirost akar érte adni. Nem rablás ez?

Az dühösen fujtatott, de végül mégse engedett.

- Nem kell! - ordította - . Érti? Nem kell.

- Rendben van - felelte apám szelíden és kezdte összerámolni a piros asztalra kirakott holmit.

Az ránézett, sarkonfordult és kinn bevágta maga mögött az üzletajtót.

- Nem normális - mondta apám. - A háború előtt kommunista volt, most meg ellenük van, mert nem lett mindjárt miniszter belőle. Akkoriban kizsákmányoló kapitalista voltam neki, most meg én vagyok a kommunista. Ez a mániája. Mindig marni akar valakin, anélkül nem élhet. Ezt külön szokta megfizetni. Holnap, ha majd jön vissza, már többet fizet érte.

De tévedett. Félóra mulva újra ott volt. Morcosan jött és gorombán csak ennyit mondott.

- Adja ide . . .

Mikor a csomag már a hóna alatt volt, az üzletajtóból viszszamorgott:

- Rablóbanda.

Apám nevetett.

x x x

A vevők rendszerint anyámat is látni akarták. Bementek apám nyomában a hálószobába, odaálltak az ágy végéhez, szélesen mosolyogtak, de képtelenek voltak leplezni megdöbbenésüket. Ilyeneket mondtak zavarukban:

- Nalám, nem is olyan beteg, mint mondják . . .

- De jól néz ki, nagyságos asszony . . .

- Gyógyuljon meg mihamarabb.

Anyám kutatva nézett rájuk. A legtöbbjét már meg se ismerte. Mosolyogni próbált rájuk, de legtöbbször csak fájdalmas vigyor lett belőle. Utána kérdezte meg:

- Hát ez meg ki volt? Rá se ismertem. Meghízott egészen.
Az előszobában közben a vevők ilyeneket mondtak apámnak:
- Szegény . . . Milyen rettenetesen néz ki. Csont és bőr.

x x x

Anyámat délfelé úgy elfogták a fájdalmak, hogy nem tudta titkolni tovább. Gábor elment az orvosért. Ekkor ismertem meg Bagó doktort.

Magas, kövérkés ember volt, kopott, zöld teveszőrkabátban és mégjobban elnyűtt orvosi táskával. Az injekciós tűket egy régi bádog dohányosdobozban tartotta.

- Örvendek - mondotta nekem, amikor bemutatkoztunk, és beletúrt ritkás, szőke hajába. - Kellemes lehetett Párizsban.

Alighanem az volt a meggyőződése, hogy a beteget úgy kell kezelni, mintha tökéletesen egészséges lenne, és úgy beszélni vele, hogy önbizalmát visszanyerje. Harsogó nevetgéléssel járt le-fel a szobában.

- Hát vagyunk, nagyságos asszonyom? Na csak nem kell szerénykedni, tudom, hogy fáj. Ha nem fájna, nagy baj lenne. Ami gyógyul, az fáj . . . Na azért nem fáj annyira, mi? Majd mindjárt elintézzük. Kap egy bökést és rögtön abbahagyja . . .

Leráncigálta vastag bőrkesztyűit és apámhoz fordult, aki zavartan álldogált az asztal sarkánál.

- Ugye, Dobos bácsi, fogunk még a szőlőbe menni feleségestül. Bevágunk egy jó érett túrót zöldpaprikával és rá a karcost.

- Ah, hol van az még, doktor úr, - nevetett apám kényszeredetten. - Messze van az még. Csak a télben tartunk.

- Nana, tavasz, nyár és kész. Hamar elszalad. Addigra a nagyságos aszony is gyönyörűen felerősödik. Semmi sincs mesze, csak ki kell várni. Na lássuk csak . . .

Odament az ágyhoz, lehúzta anyámról a takarót és a hálóingen át kitapogatta gyomrát.

- Érez valamit itt?

Anyám feljajdúlt.

- Hát erre?

- Ott nem annyira.

- És itt?

- Ott se

- Várjunk csak . . .

Megint nyomott egy bizonyos ponton és anyám ujra feljaj-

dult . - Pontosan tudtam - harsogta. - Egy pillanat és eligazítjuk. Egy kis türelem még.

Odament az asztalhoz és matatni kezdett a táskában. Anyám foga vacogni kezdett, mire apám odament és betakarta.

- Két éve egy ugyanilyen esetem volt- állt meg a doktor a matatásban. Gyűdőn volt és épen vadásztunk. . . Azám, Dobos bácsi, majdnem elfeledtem. Milyen a terület idén? Van nyúl elég?

- Nem valami sok- motyogta apám.

- A vadorzás, mi? Soha se volt ennyi, mint manapság. Boldog és boldogtalan írtja a vadállományt.

Az ablak felé tartotta a pravazt, felszívta a fiola tartalmát, aztán megfordította és nyomott rajta. A rózsaszín folyadék a tű végéről az orvos kezefejére fröccsent. Kabátja szélébe törölte és megfordult.

- Na csak egy kis szúrás, asszonyom és mindjárt nem fog fájni. Egy kis bökés az egész...

Anyámnak vacogott a foga és összerezzent, amikor az orvos a tűt belevágta.

- Csak egy kicsit szúrt ugye? Majd ha vége lesz, nevetünk az egészen.

Apám gyorsan betakarta anyámat, az orvos pedig visszapakolta a dohányos dobozt.

-Csak pihenjen nagyságos asszony- harsogta búcsúzóul. Meglátja, majd nevetünk rajta.

Anyám nem válaszolt. Úgy nézett rá, minta irtózna tőle.

x x x

Az előszobában apám töltött a pohárkákba.

- Mi ez ? - kérdezte az orvos.

- Törköly. Kóstolja meg, doktor úr. Ilyet még nem ivott.

Egy pillanatnyi csend támadt. Mindnyájan néztünk rá, ő meg leengedte a poharat és ujjai közt forgatta.

- Mennyi ideje van még ? - kezdte végül apám fojtottan.

- Ki tudja? Nehéz azt ilyen esetben megmondani előre. Csoda, hogy idáig birta. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy egy hét mulva. A szövődmények kiszámíthatatlanok.

- Ugye morfiumot adott megint neki? - szólt közbe Gábor.

Nem nyugodott addig, míg részletesen el nem magyaráztatott mindent.

-Morfinista ? - kezdte a doktor újra forgatni poharát, mire apám megint töltött neki a gömbalakú üvegből, amiben úgy mozgott a pálinka, mintha olaj lenne. - Igy is lehet mondani. Ez az adag, amit ma adtam neki, egy ökröt is leterített volna. De az ő szervezete már megszokta a mérget és mindig rövidebb időközökben kell adni és mindig nagyobb adagokat. Persze ezzel párhuzamosan az öntudata is csökken. Egyre kevésbbé lesz beszámítható és szinte úgy álmodja végig az utolsó időket. Többet álmodik ilyenkor az ember és több képet lát, mint egész élete folyamán. Persze ezt csak tudományos alapon mondhatom, mert magam sose próbáltam.

- Hogy ez az adag ? Talán három napig lesz elég, mert az időközök fokozatosan csökkennek, és nem hinném, hogy még egy adagnál többet bírna a szervezete. Az az utolsó lesz és utána már aligha beszámítható.

Apám újra közelítette a palackot. Az orvos hagyta, hogy töltsön, majd apró kortyokban iszogatta.

-Valóban nem rossz- mondta.

-De nem akar enni, doktor úr. Három napja egy falatot se evett - jajdult közbe Ilonka.

-Nem is kell már. . . Ha enne, az csak a fádalmakat növelné és siettetné a véget. Ne is erőltessék. A rákos daganat ilyenkor már átterjed a többi szervre is fokozatosan. Éreztem a daganatot. Sokat nőtt a legutóbbi vizit óta. Hová menne a táplálék? Nincs már jóformán gyomra. Egy seb az egész belseje.

Ilonka elsápadt.

-Ugye ilyenkor már nem is látja tisztán a valóságot, inkább csak képzeli - makacskodott Gábor.

-Már megint miket beszélsz - szólt rá Ilonka.

Apám a doktor cipőjét nézegette, majd lehajolt és megtapogatta. Repedezett, elhasznált félcipők voltak.

-Mit néz, Dobos ur ? - nézett az le.

- Azért ilyen cipőben már nem lehetne járni- emelkedett fel apám.

Az orvos nevetett.

-Még jó, hogy ez megmaradt.

Apám bizalmasan hunyorított rá.

-Na, majd utánanézek. Kell még lenni egy kis bőrnek.

-És a pupillák, doktor úr- szólt közbe újra Gábor.

Nem tudtam tovább hallgatni. Visszamentem anyámhoz. Csendesen feküdt a helyén, de arca szokatlanul piros volt, mintha láza lenne.

-Hallottad? - suttogta nekem. - Ez azt hiszi, hogy meg fogok gyógyulni. Látod, hogy elbutulnak ezek a falusi orvosok. . .

Egy pillanatig nem értettem.

- Hátha neki van igaza - kaptam aztán észbe. - O az orvos és mégiscsak többet kell, hogy tudjon.

Anyám szemrehányóan nézett vissza.

- Add ide a fényképes dobozt - mondta válasz helyett. - Az emlékalbumot is - tette hozzá.

Pirosbársonyba kötött, rézcsattos emlékkönyve volt. Még kislánykorában kapta ajándékba, és barátnői, kedves ismerősei írtak bele egy-egy oldalt. Gyerekkoromban, ha meg tudtam kaparintani, sokat néztem ezt az albumot. A vízfestékkel festett rózsákat, az apró kis dekorációkat. Az első lap tetején kék tenger volt mázolva fehér vitorlásokkal és alatta négy sor szép, kerek betűkkel írva:

„Az élet egy nagy oceán,
Mi kis hajók vagyunk rajta.
Evezz lányom szépen, boldogan,
Ne érjen baj és csalódás" - Anyád.

Ezek a sorok jutottak eszembe, amikor leraktam a dunyhára. Akkor vettem csak észre, hogy már elaludt. Arca még jobban kiszínesedett, sőt mintha meg is telt volna kissé.

Belelapoztam az emlékkönyvbe. A másik oldalon hamvas őszibarackok voltak festve zöld cseréptányéron.

„Erre repült egy kis légy,
Kivánom, hogy boldog légy" - Bátyád.

Ekkor döbbent belém, hogy akik írták ezt az emlékkönyvet, javarészt meghaltak már.. Mintha anyám halottas könyve lett volna. Eltemette egész családját: szüleit, testvéreit. Alig voltam tíz éves, amikor Zoltán bácsi befejezte a sort. Az ő temetésén már résztvettünk, de nagyszüleinket akkor tették sírba, amikor még azt se tudtam, mi a halál. Csak fényképen láttam őket. Anyám csak Piroska nővéréről szokott mesélni. Azt is azért, mert olyan emléke volt vele kapcsolatban, amit szégyelt egész életében. Pedig kislány volt még akkor, azt se tudja jóformán, mit csinál. Csak megmaradt benne e jelenet képe, és később döbbent rá, hogy szégyel-

nie kell magát érte. Sokszor elmesélte csendes, téli estéken, amikor már nem bírtunk magunkkal a szobában.

-Csak gonoszkodjatok. Majd egyszer visszagondoltok rá és fájni fog, mint nekem Piroska esete.

Alig volt öt éves akkor, és anyja diófalevéllel mosta a haját,hogy a vöröses árnyalat elmúljon belőle. Amolyan dundi, copfos kis lányka volt, nevetős szájjal. Amikor nővére haldoklott, vigasztalásul egy nagy csomag bonbont kapott, amit párnája alatt tartott.

-És akkor, amikor kilehelte lelkét szegény, és az egész ház jajveszékelni kezdett - vált anyám hangja reszketővé, - akkor odalopóztam az ágyhoz, kikaptam a bonbont a párna alól és elbújtam vele az udvar végébe . . . Nagyon boldog voltam.

Kisgyerekcsíny volt, de anyám szemében utólag halálosan komollyá vált. Lelkiismeretfurdalást érzett miatta egész életében, és talán azért is mesélte el olyan sokszor, hogy vezekeljen érte.

Megnyikkant az ajtó.

A család jött vissza komoran, lábujjhegyen. Bátyám megállt az ágy lábánál és előrehajolva anyám arcát nézte.

- Most eufóriában van - suttogta. - Szépeket álmodik, jól érzi magát. . .

A dunyhán fekvő ujjakat néztem, amelyek valaha kikapták a bonbonos csomagot Piroska fejpárnája alól. Az ujjak alig észrevehetően reszkettek, kaparásztak a dunyhán.

x x x

A délután szokatlanul mozgalmas volt.

Először az állomásfőnök állított be vászonsatyakkal a fején és vasutasbekecsben. Apám akkoriban még minden változást ideiglenesnek tartott és meg volt győződve, hogy a főnök inkább csak szabadságon van, mint véglegesen elbocsátva. Úgy kezelte hát, mint az igazi állomásfőnököt.

-Mi ujság ? - kérdezte az. - Bőrt kapott ?

-Ah, semmit jóformán. . . főnök úr.

- És a felesége? Hogy van?

Apám tehetetlenül tárogatta karját.

-Rég nem láttam már, ha lehetne. . .

-Ép most kapott injekciót és alszik szegény. Nagyon sajnálom. . . .

-Tudja, Dobos bácsi, ez rettenetes, hogy csak úgy elmúlik az

élet. Nem is tudják elképzelni mi ez, meg kell élni. Én tudom, mert mikor kirúgtak állásomból, meghaltam kissé . . . Úgy ahogy mondom . Nem találom a helyem, mintha nem is tartoznék már ebbe a világba.

-Ugyan. Csak szabadság ez. . . vegye úgy főnök úr.

-Gondolja ? - nézett az rá kutatóan és le-fel kezdett járni az üzletben. Ócska, foltozott vasutas-bakancs volt rajta és időnként lehajolt, megigazította fűzőjét, mintha fel akarná rá hívni a figyelmet.

-Tegnap beszéltem a fiával, a párizsival. Tudja milyen szerencséje van ? Nagy szó ez a mai világban. Külföldi kapcsolatok. Hajaj, ha nekem lennének.

Végül bekerültek az előszobába, apám beszólt értem és töltött a poharakba.

-Már két hete egy cseppet se ittam - csillant fel a főnök szeme és a gyakorlottak mozdulatával ürítette ki az első pohárkát.

-Hogy vagy, édes öcsém - derült fel a képe, amikor meglátott. - Mondom benézek, hátha lesz valami abból a dologból és meg tudunk egyezni . . .

-Miből ? - kérdeztem akaratlanul.

Szemrehányóan meredt rám, apám pedig gyorsan újra töltött. Mikor a negyedik pohár után kissé bizonytalan egyensúllyal elment, az volt az érzésem, hogy mást akarhatott, mint amiről beszélt.

- Persze - nevetett apám. - Benéz olykor-olykor szegény feje egy pohárkára. Igy járja egész nap a falut már majd egy éve. Maga se tudja igazán, mit is akar. Halott ember ez már.

Ezen a délután történt először, hogy apámat igazán méregbe gurulni láttam.

Volt a szomszédos faluban egy csizmadia. Magas, felfújt ember, akinek szinte belenőtt az arcába ócska, bádogkeretes szemüvege úgy hogy húsa már kezdte körülérni és eltakarni a fémkeretet az orranyergén. Mosdatlan, torzonborz agglegény volt. Rongyos esőköpenyben járt, hátán zsákkal lábán kopott lábszrárvédőkkel. Lassan beszélt, lassan mozgott. Órákig eltapogatott egy darab bőrt szó nélkül, aztán előhúzott valami illetlen képet a zsebéből és vigyorogva mutogatta.

-Kéne, mi ?

Amint beállított, anyám rendszerint ott is hagyta az üzletet. Dörmögőnek hívtuk, ma se tudom a rendes nevét.

Aznap, mindjárt ebéd után állított be, lábszárvédőre fagyott hóval, ami olvadni kezdett az üzletben és egy-egy mozdulata után tócsát hagyott a padlón . Rongyosabb és piszkosabb volt, mint valaha. Arcát kiütötte az ősz sörte, szeme egészen elvizenyősödött és kifejezéstelenül merev volt a szemüveg mögött.

Megállt a bejáratnál és körülnézett.

-Hol a bőr ? - kérdezte lassan.

Apám nevetett.

-Már maga is tudja ? Nem árulná el honnan a fenéből?

Dörmögő beljebb jött és egy mozdulattal leeresztette a zsákot.

-Hol a bőr ? - ismételte meg lassan.

- Volt.

-Van, érzem a szagát.

- Na, hallja, magát se lehet könnyen a falhoz állítani - húzott ki apám egy darab talpat a pult alól. Dörmögő elvigyorodott, odament, rákönyökölt a pultra és tapogatni kezdte a bőrt. Nem akárhogyan. Centiméterről centiméterre, és helyenként vastag, karomszerű körmével megfirkálta.

-Ez az egész ? - kérdezte.

Apám kitárta karját.

-Mit akar ? Talán a napot hozzam le ?

-Na azt azért ne, mert drágába fog kerülni - vigyorgott a csizmadia saját élcén.

Vagy jó öt perc mulva felegyenesedett és körülnézett.

- A nagyságos asszony?

-Beteg.

-Csak nem ?

-Pár napja van csak hátra.

Dörmögő morgott valamit, aztán megfordította a talpat és úgy kezdte elölről. Egyszercsak felnézett.

-Örül, mi ? mondta szótagoltan. - Most aztán cicázhat a lányokkal.

Apám elfordult és nem válaszolt.

-Tizenhat éves kéne, mi ? - folytatta a másik egy idő mulva.

Apám felvette a bőrvágó kést és kikattintotta . Borotvaéles,

karvalycsőrre formált pengéje volt, úgy vágta a vastag talpakat, akár a vajat.

Dörmögő a fény felé tartotta a talpat, úgy hajlítgatta.

-Reped - kezdte majd hozzátette: - Örül, mi ? -Lehet ujra kezdeni a fiatalokkal . . . és valamit mutatott az ujjával.

Ekkor robbant ki apám. Odavágta a kést a pulthoz, hogy remegve állt meg a fában és búgni kezdett.

-Ha még egyet szól, a torkába vágom, hallja ?

Dörmögő felnézett, egy ideig nem válaszolt, csak később jegyezte meg.

-Már viccelni se lehet ?

Apám egy mozdulattal kirántotta a kést és feléje ment. -Még egy szó - kezdett piroslani a füle hegye. - Még egy szó. . . Dörmögő hátrább lépett, térdére fektette a talpat és nyomogatni kezdte.

x x x

Három óra felé bátyám bricskája megállt az üzlet előtt. Nem volt egyedül. Sovány, bajuszos, fekete kalapos ember ült mellette. Kolos elvtárs volt az, Magdi apja, a Párizsból hazajött szabó. Látásbó ismertem csak, soha nem voltam náluk. Azt hiszem Magdi is szégyelte az apját kissé izgága elvei miatt és nem is nagyon akarta, hogy összeismerkedjem vele. Szép lányoknak mindig kellemetlen, ha semmitmondó apjuk van, hátha még nevetséges is.

Akkor már tudtam, hogy Kolos a kommunista párt helyi titkára, amit Magdi ellhallgatott első találkozónkkor. Ezért kapták meg a lakás a nagyszállóban.

Gábor leugrott a bakról és bejött a demizsonokért. Ha a szőlőbe ment borért, apámnak is szokott hozni. Az utánament az előszobába.

- Ezt minek viszed magaddal? - mondta.

-Rámakaszkodott. Nem tudtam lerázni. Alighanem inni akar. Apámnak nem tetszett a dolog.

-Kiröhög majd az egész falu.

Bátyám zavartan rázta a demizsont.

-Ugyan. . . mit számít - motyogta.

Ekkor támadt apámnak a gondolata, hogy menjek vele. Talán azért, hogy ne legyen egyedül Kolossal.

Igy kerültem a bricska hátsó ülésére. Mellettem a kis hordó volt felállítva, lábam előtt a demizsonok. Magam előtt Kolos és báyám hátát láttam és kettejük közt a ló izzadó, párolgó farát. Gáboron látszott, hogy nem sokat vezetett kocsit életében. Ügyetlenül tartotta a gyeplőt és a bricska meg-megcsúszott a sikos úton.

-Tudja ez már az utat - legyintette. - Magától is elmegy, akár aludni is lehet tőle. Majd figyeld csak meg, hogy befordul mindenütt, ahol kell.

Trappban mentünk végig a faluban. Valóban a ló, amikor átmentünk a bakterház mellett a sineken, magától lépésbe lassított. Alighanem mindig így szokta.

Kolos elvtárs hátrafordult a bakról és kötöttkeztyűs kezét nyujtotta.

-Hallottam Magditól, hogy hazajött. Örülök, hogy végre megismerhetem.

Soha nem láttam ilyen közelről. Most vettem csak észre, milyen cigányos a külseje. Szemeit időnként összecsípte, ami sunyi kifejezést adott arcának.

Egyszerre eszembe jutott, ahogy apám jellemezte őt öt évvel előbb, mikor Magdival való kapcsolatomat megneszelte.

-Mégha tisztességes szabó lenne. De dolgozni nem tud, nem is akar, csak élni könnyen másokéból.

Ahogy társalgás közben hátra-hátrafordult egyre több vonást fedeztem fel benne, amit Magdi is örökölt. Hogy ő is így szokta összehúzni a szemét, és épen így féloldalt mosolyog. És hirtelen csodálkozni kezdtem, miért is tartotta szépnek Magdit akkoriban az egész falu.

-Hol is lakott Párizsban ? Á, az egy előkelő negyed. Nagypolgárok és tőkések laknak arra. Remélhetőleg nem sokáig-tette hozzá nevetve.

-Hát azért ezek a davajosok nehezen jutnak el odáig - szólt közbe bátyám is.

- Ezek nem is - hagyta helyben a szabómester. - Én csak a franciákban bízom. A ruszkik ? Közelükbe se jöhetnek. Ezeknek lassan forog az eszük. A fél ország éhen fog halni, mire észreveszik, hogy marhaságot csináltak. De a franciák. Ha valamit a-

zok akarnak, annak van értelme. Mondja, sokat járt a Montparnasse környékén ? Úgy áll előttem még ma is, hogy csak le kellene lépnem innen, és máris fel a lépcsőn a hídra. Ha legalább a magyar munkás is olyan értelmes lenne. Meg a paraszt is. De ezek. Csak körül kell nézni a tájon. Ez a maradiság. . . csakúgy bűzlik tőle minden.

Amint elhagytuk a falut, a hideg észrevehetőbb lett. Csakúgy rezgett minden a fagytól. Az eget szürke fátyol borította, a nap mint valami szederjés korong úszott alig egy arasznyival a láthatár felett. A nyárfáktól szegélyezett út nyílegyenesen vitt a lapályon a pár kilométerre levő dombok felé, ahol szőlők húzódtak egészen fel a gyér akácosig. Itt a síkon nem párolgott el olyan gyorsan a hó, csak megfakult, megszemcsésedett. Jól látszottak a nyulak csapásai és egy-egy szekér nyoma, ahogy behajtott a szalmakazalhoz. Élet nyoma, ameddig a szem ellátott, sehol se volt. Egy-egy facsoport, körülrágott törzsű fűz vagy eperfa, mesgyék, árkok, baloldalt a messzeségben félig eldőlt, csipkésre öntött vaskereszt. Valami paraszt adománya vagy emléke. Talán ott halt meg aratás közben hőgutában, vagy a ló rugta agyon szántás közben. Házat csak a domb alján lehetett látni néhányat. Azok is a hideget lehelték még gyér szalmafüstjükkel is, amely csavarosan emelkedett a széles kéményekből.

- Nem hinném, hogy igazán dolgozni tudnánk, amig az oroszok ki nem mentek - folytatta elmélkedéseit Kolos elvtárs.- Az oroszokkal nem lehet együtt működni. Olyanok akár a gyerekek. Meg vannak győződve, hogy csak nekik lehet igazuk és csak ők találták fel a szocializmust. Meglátja, az egyik marhaságot a másik után fogják csinálni.

- Az ilyen forradalmi korszakok mindig ilyenek. Csak utólag teszik széppé őket a történelem-könyvekben, de amíg léteznek, ostobák, kegyetlenek, embertelenek - tette hozzá bátyám.

Elértük a domb lábát és az út balra fordult a szőlőskertek alatt. Oldalt meredek volt a part és pirosra fagyott szederindák lógtak róla.

A pincékbe szurdokutak vittek felfele.

Az egyiknél Gábor figyelmeztetett:

- Most nézd, hogy be fog fordulni, - és elengedte a gyeplőt.

A ló csakugyan tudta az utat, és kaptatni kezdett felfelé. A hó itt mélyebb volt, alig tapostá le, nehezen haladtunk előre. Az egyik fordulónál bátyám megállította a kocsit és párafelhőket bocsátva magyarázni kezdett:

- Ott, ahol az az akácabokros van . . . ott kezdődik, és fel egészen az erdőig.

Nagy tábla volt, szabályos utakkal parcellákra osztva. Felső részén diófa állt, alatta félig betemetett présházzal. Varjúsereg keringett felette. Talán a kémény gyér füstjében melegítették magukat. Kutya csaholt fenn és valaki kijött a présházból.

- Az öreg Mókus az - mondta bátyám. - Már meglátott bennünket. Olyan a szeme, akár a sasnak. Már nyáron pontosan tudja, melyik tőkén hány fürt van és észreveszi, ha egy is hiányzik.

Visszaereszkedett az ülésre és folytattuk az utat.
- Tetszik? - fordult büszkén vissza hozzám.

Oszintén szólva nem tetszett. Hiába, gyerekkoromban megszoktam a régi szőlőt és mindig az lesz számomra az igazi. A meredek kis lávadomb, ahol palából épített terraszok futottak körbe-körbe, egészen fel a dombtetőig. Nyáron olyan tüzes volt minden, hogy mezítláb mozdulni se lehetett. Aztán a hűs, keskeny völgyek, ahol dúsan nőtt a kecskerágó, farkasalma meg a feketeszeder. A különleges bogarak, a vastag fekete, zömökfejű tücskök, amelyek augusztusban, amikor pattogva hűlt a domb és felkelt a hold a karók közül, olyan eszeveszett ciripelésbe kezdtek, hogy harsogott tőlük a világ. Volt valami megdöbbentő ebben a különösen hangszerelt koncertben. Gyerekfejemet megkapta a végtelenség, az öröklét szédítő örvénye.

Hol volt ez a szőlő attól. Lapos, agyagos oldal, nincs is igazi meredek sehol. Az ember nem láthat úgy mindent, mintha a tenyerében lenne. Nincsenek magasságok és mélységek. Ha abban a régi szőlőben felmentem a legfelső sombokorig, úgy láttam a présházat, akár valami ledobott gyufásdobozt. A fák koronáira, az orgonabokrokra egyszerűen ráléphettem volna. Itt biztosan nincsenek olyan tücskök, őszikék. Hova bujnának el?- az agyag, akár a tömörgumi, szívós és kemény. Hol melegednének át itt a nap folyamán, hogy estére megrészegüljenek. Hol visszhangozna itt a hangjuk, ahol se kőfal, se szakadék.

Lapos és rendezett volt itt minden. A sorok közt kajszi és cseresznyefák. Nem mandulák és őszibarackok, mint a régiben.

- A mindenit, ez aztán döntheti a bort - csettintett Kolos elvtárs.

Ott, a régiben aszaltak voltak a fürtök. Akár a borostyángyöngyök. Átlátszóak és keményesek. Levük sűrített cukor és illat. Itt vízzel fújódnak fel, és a szüret az egész évi esőt gyüjti hordókba. A régiben alig termett huszonötnél több. A tőkék görcsösek, vedlettek voltak, de olyan bort adtak, akár a konyak.

A vincellér előrejött a diófáig. Felesége és lánya a présházajtóból bámészkodtak.

- Na mi az Mókus ? ugrott le bátyám nehézkesen a bakról.

- Nincs ujság, doktor úr. Csak két tőke fagyott ki eddig.

Elkapta a kocsirudat. Kistermetű, sovány öregember volt, inas és göcsörtös, akár a régi tőkék, és tarkója még most is kék volt a permettől. Hunyorított, és ritkás, napszítta bajszát, amely olyan volt, akár a kukoricahaj, mozgatta beszéd közben.

- Hát hiszen jöhetnek, doktor úr. Ki van készítve minden este a kisbalta az ágyam mellé. Ha azt odavágom valahova . . .

- Hallotta? A tulsó dombon két pincét törtek fel . . .

- Meg aztán félnek a kutyától is. Hallom, ahogy éjjel mászkálnak lenn az agácásban. Ahogy belépnek az első sorba, ez ugat egyet. A másodiknál erősebben. De mikor ideérnek a diófa alá, akkor elhallgat. Ezért félnek tőle. Nem tudják, hol van és mikor ugrik a nyakunkba.

-Hoztam csontot neki -húzott ki Gábor egy csomagot az ülés alól és a kutyának dobta. Az röptében kapta el és morogva a présház mögé huzódott vele. Kolos elvtárs, aki idáig gémberedett lábát topogatta a hóban, odafordult a vincellérhez:

- Hát magán meg mi van, elvtárs?

Az büszkén vigyorgott. Most vettem csak észre, hogy az az amerikai egyenruha van rajta, amit még Párizsban kaptam és amit, nem tudva mire használni, hazaküldtem. Az öreg állt most benne előttem, még az US jelzésű fényes rézgombokat se cserélte ki rajta. Lábán a harcsaorrú fűzőscsizma. Akár egy amerikai katona, csak a fején üt ki a vedlett kucsma.

Gábor is nevetett.

- Mikor először ment a faluba, kiáltozni kezdtek a népek: Itt vannak az amerikaiak. Mi Mókus bácsi? Csak aztán ismerték meg.

A szabónak ez nem tetszett.

- Ne nagyon mutassa magát benne ,mert még baja lehet belőle- morogta.

A présház előtt kis térség volt. Épen annyi, hogy egy kocsi megfordulhatott. A havat ellapátolták róla. Maga a présház alacsony vályogépület volt, vastag nádtetővel, középen vasalt ajtóval, kétoldalt apró ablakkal. Egyikben a vincellér lakott, a másik a vendégszoba volt. Középen nagyobb, gerendás terem, cserfaszagú, mustillatú préssel, kádakkal. Ennek a végéből egy pirosra festett vasajtó vezetett a pincébe. Ide mentünk egyenest.

- Mondtam, .hogy ezek a parasztok butábbak a földnél - jegyezte meg Kolos elvtárs, mikor a vincellér elment a lámpáért. - Fogadok, halvány fogalma sincs arról, ami az országban történt. Még gyanakodna is rám, ha azt mondanám neki, hogy most már szabad ember.

- Azt elhiszem - nevetett bátyám. - Mert nálánál csak kevesen élnek szabadabban. Mindene megvan. Maguk mit tudnak adni neki? Tudja, mit csinált vele az első ruszki?

Mikor visszajött, bátyám elmondatta vele a történetet.

- A ruszki ? - vigyorgott az öreg. - Hát az elkezdi verni az ajtót. Mit akarsz? - mondom nekj. De csak jön be, körülnéz és azt mondja nekem: Burzsuj . . . Na mondom, ha még én is az vagyok ezeknek, akkor jól nézünk ki.

- Ezek mindent elrontottak - dühöngött Kolos elvtárs. - És még azt akarják, hogy ezek után csináljunk valamit. Megverik a prolikat, burzsujnak hívják a rongyos parasztot és meghívják vacsorára a plébánost. Mit csinálhat ezek után az ember?

x x x

A pince az agyagba volt vágva és meleg volt benne. Mintha a nyárból ragadt volna itt egy darab. Kétoldalt hordók álltak: kisebbek, nagyobbak.

- Hát ez meg mit jelent ? - nézte a szabó a feliratokat.

Gábor nevetett.

- A borok nevei. . .

Görögül voltak felírva krétával a hordók oldalára. Bátyám sorba mutatta őket.

- Mindenikben más szőlőből való bor van. Ez glaukokopis, bagolyszemű, nagyszemű, kék szőlőből van és akár este a bagolyszem, ragyog a pohárban. Ez itt rododaktülosz, rózsaujjú, rózsaszín szőlőből. Illata akár az orgona. Megkóstoljuk mindjárt őket. Mókus bácsi, hozza ide a hébért meg a kalapácsot.

Szakértő mozdulattal verte ki a dugót és felágaskodva szippantott a hébérbe.

- Nem szabad sokat, mert a hordó olyan, akár az ember. Ha csak a fülit vágják le elviseli, de ha egy nagyobb darabot, már megsínyli, ha nem lesz nyomorék bele.

Hirtelen eszembejutott a régi szőlő és benne bátyám, a tanársegéd úr. Milyen furcsa, hogy a sors épen neki juttatta osztályrészül, hogy szőlősgazda legyen. Nem szerette soha a bort és rosszul érezte magát a szőlőben. Ha a nyári kirándulásokon neki is részt kellett vennie, valósággal beteg lett. Megette az uzsonnát vagy a vacsorát és eltűnt. Mikor a nagylányok órák mulva hiányolni kezdték és kutatására indultak, rendszerint valami eldugott helyen akadtak rá és nevetve jöttek vissza.

- Görögöt tanul . . . Minket is be akart fogni.

-Komoly fiú - védte anyám.

- Tudós lesz egyszer még belőle - mondta látszólag komolyan Feri bácsi, de közben szemét mókásan jártatta körbe.

-Jobb ha tanul, mintha rosszaságon jár a feje - folytatta anyám.

Egy pillanatig csend volt a asztal körül, aztán újra indult az élet. Anyám ilyenkor szokott észrevétlenül elmenni Gáborért.

- Hova bujtál megint ? Nem lehet ilyen neveletlenül viselkedni, mikor itt vannak a vendégek.

És jöttek vissza bátyámmal, aki mogorván ült helyére az asztalnál. Mindenki úgy tett, mintha nem vette volna észre.

A vendégszobában ülve vártuk meg, míg a vincellér megtöltötte a hordócskákat meg a demizsonokat. Az öregasszony érett túrót hozott hagymával.

Kolos elvtárs már az ötödik pohárnál tartott, és szemelláthatólag nem bírta a bort. Arca kivörösödött, szemét félig lehúnyta és gyorsan beszélt. Megdöbbenve vettem észre, hogy pillantása mennyire hasonlít most Magdiéra. Arra az álmos, titokzatos nézésre, amiben annyi igéretet,olyan különlegességet találtunk ifjúkorunkban.

- Hogy tud ez nézni- - forgatta a szemét Bagec és szusszantott.

-Esküszöm, hogy olvadok tőle.

Lám most kiderül, hogy a titokzatos, sokat sejtető pillantás mögött nincs semmi. Örökölte, egyszerűen örökölte.

Bátyám elégedetten mosolyogva, síma mozdulatokkal töltött a poharakba.

- Ez smonca - nyitotta ki Kolos elvtárs kabátja gallérját, leleplezve ezzel piszkos ingét. - Smonca az egész. Mindig voltak és mindig lesznek akik dolgoznak és akik dogoztatnak. A többi az smonca.

Láttam,hogy bátyám mulat rajta.

- De az eszme, Kolos úr - mondta neki - az eszme . . .

-Fütyülök az eszmékre. Mit ér az eszme, ha az ember nyomorog. Egész életemben az eszmétől vártam a javulást. Ez hazugság. Nincs eszme, csak erő. Aki erős, dolgoztatja a többieket és fütyül az eszmékre. Aki erős, az betaníttatja az eszméket a többiekkel és dolgoztatja őket.

- De a testvériség . . .

-Ne nevettessen doktor úr. A testvériség csak addig számít, amíg nyomorult az ember, amíg nem lesz erős. Akkor dobja a fenébe. Kinek voltam én testvére, amíg gyenge voltam ? Senkinek. Most mindenkinek testvére lehetnék, de én azt mondom ilyet, ni.

És hirtelen előre dugva öklét, fügét mutatott a boroskancsó mellett.

Bátyám hümmögött. Nem válaszolt, érezte, hogy kissé túllőtt a célon.

-És ha Karl Marx idejönne - foytatta a másik - és elkezdene nekem prédikálni a szocializmusról, fenéken rugnám, hogy csak úgy kalimpálna. Itt csak én taníthatom a szocializmust, mert én vagyok az úr. Eleget voltam szolga, most már én is dolgoztathatom a többieket.

Evett pár falást a túróból, kenyérkockákra kanalazva, aztán elölről kezdte.

-Igy van ez rendjén. Eddig a Jancsicsék és a Vajdáék (a háború előtt a falu hatalmasságai, egyik földbirtokos, a másik malomtulajdonos) köptek rám, ha találkoztak velem az uccán. A csendőr azt mondta: Jó lesz, ha befogod a pofádat, koszos. - Most én

mondom nekik: Pofa be, és az öreg Jancsics előre köszön az utcán. De én köpök rá. Eddig én féltem, most ők. Eddig őtőlük féltek, most tőlem. Eddig, ha bementem a községházára, azt mondták: Mi a baja megint ? - Most én vagyok az úr. A jegyző felugrik előttem és azt mondja: Parancsoljon titkár elvtárs.

Bátyám nem válaszolt. Zavartan töltött.

- Akkor vitethetem el őket pereputtyostól, amikor akarom. De nem teszem. Hadd féljenek, hadd lássanak mindennap. . .

Felálltam és az ablakhoz mentem. A présház előtt dobogott a ló, rázta a fejét az abrakos tarisznyában.

-Hó! - kiáltott rá a vincellér és feleségével a kis hordót emelte a bricskába. Mögöttük a diófa kopasz ágain sorjában ültek a varjak. Figyelmesen nézték a jelenetet és időnként fázósan borzolták tollukat.

A jobboldali sorban macska emelgette a talpait és verébre vadászott.

- Ide figyeljen, doktor úr - hajolt Kolos előre az asztalon, betúrózva kabátja ujját. - Azt mondom, vállalja el az elnökséget. Szükségünk van tanult emberre. Aztán ketten kesztyűbe dudáljuk az egész falut.

- De én osztályidegen vagyok - védekezett bátyám.

- Aki fenn van, az már nem osztályidegen. Aki velünk tart, annál nem adunk ilyen kicsiségre. Vállalja el és kész.

- Nem nekem való az ilyesmi. . .

- Vállalja vagy nem?

- Kár erről beszélni . . .

- Kár is, mert ugyis elvállalja - nevetett Kolos. - Fogadok, hogy elvállalja.

- Én nem fogadnék.

- Én meg fogadok. Mi vagyunk az erősek, és az lesz, amit akarunk. Szükségünk van magára és kész. Kár rugdalódzni. Ha valaki nagyon értetlen, csak szólok a kolonelnek és Szibériában ébred fel. Érti ?

Csend hullott a szobára.

- Hó! - hallatszott kivülről. - Nem férsz a bőrödbe. Nyughass már - és reccsent a bricska, amint belezökkent a hordó.

- Ez a szőlő is valami - folytatta a párttitkár. - Kiigényelhetjük, ha akarjuk. Kár okoskodni.

Bátyám nem felelt.

Az ablakon át láttam a lapályt, amint fehéren és a távolban kékesszürkén szaladt egész a Dráváig. Keskeny, vörhenyes csík jelezte csak a vízparti füzeseket. Valamikor ott fürödtünk Magdival. Kétrészes fürdőruha volt rajta és nevetett. De mikor pohár sörre hívtam, rögtön jött.

- Na? - csattant fel mögöttem Kolos hangja.

- Majd még beszélünk róla - felelte bátyám.

A nap már nyugodni készült. Egészen alacsonyan volt és elszíntelenedett. Mintha alumínium korong lett volna a fátyolos, szürke ég mögött. Érezni lehetett, amint a hideg rátelepedett a világra. A falu felett, túl a jegenye- és gesztenyesoron, az eper- és diófák száraz ágainak hálója mögött, megülepedett a füst. Rezgett, mintha nem is lett volna valóság, nem is lett volna ott a falu, csak végtelen üresség, hó és hideg mindenfelé.

Lenn a szurdokút alján ember baktatott. Alig látszott nagyobbnak ujjamnál. Fakád volt a hátán, mintha óriási púpot cipelt volna. A szederbokornál megállt és botjával integetett felfelé.

- Nincs - kiabálta vissza vincellérünk. - Nincs semmi.

Érezhető volt, ahogy a sötétség közeledett a világra. Fokozatosan olvadt minden egybe a síkságon és a távoli tűzhányó kúpja egyszercsak semmivé vált, mintha soha nem létezett volna.

Ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy kár volt mindenért. Kár volt a folyóparti fürdésekért, csókokért, szerelemért. Nem értettem, hogy lehettem én az a multban. Vagy talán nem is én voltam ?

-Azért sajnálom, hogy eljöttem - recsegett Kolos hangja mömögöttem. - Ott kellett volna maradni, nem ebbe a sárfészekbe telepedni. . . Tudja, mi az a Place Clichy, a Concorde és az Opera? Hallja-e, mi van a Bois de Boulogne-al? Nem vágták ki a fákat a háború alatt ?

Zavartan fordultam vissza az ablakból.

x x x

Éjjel sokáig nem aludtam.

Figyeltem anyám egyenletes, lassú lélegzését. Nem ébredt fel az injekció óta. Még a kezét se mozdította el. Úgy volt, ahogy ebéd után hagytam, amikor az emlékkönyvét kérte. Mintha az a pillanat megmerevedett- és azóta az idő megállt volna. Majd egyszercsak reccsen valahol valami és hirtelen, lüktetve, szélsebesen, hogy a késést behozza, megindul és váratlanul vége lesz min-

dennek. Irtózat fogott el ezektől a percektől. Mintha egész életemben ezek felé haladtam volna. Látom őket tisztán. Világosan ki van jelölve a perc, anyám halálának perce, és hiába erőlködöm hiába próbálom késleltetni, közeledik kegyetlenül, irgalmatlan pontossággal. Nem lehet átugrani, nem lehet kikerülni, bele kell lépni, bele kell merülni, meg kell élni, nincs mentség.

Ott az ágyban fizikailag éreztem ezt a közelgő percet. Mintha ott lett volna valóságosan a sötét szoba mélyén. Mit fogok vele kezdeni, hogyan küzdök meg vele ? Elkerülni, el kell kerülni!

A világ olyan volt, akár valami összeszorított kör. A falu körülvéve a kutyaugatások drótsövényével, és azon belül csend. Lüktető fejjel figyeltem erre a csendre. Több volt ez ,mint a zajnélküliség. A semmiség volt, az űr. Babonázta, szívta az embert, elkábította érzékeit. Mintha elformátlanodtam volna tőle. Megnyúlt, kitágult a testem tőle.

Éjfél után a közelben ugatott fel egy kutya. Hevesen, acsarkodva. Úgy lökött vissza a jelenbe, hogy szinte belezökkent a gerincem. Újra a szobában voltam, újra hallottam anyám lélekzetvételét.

Most már három kutya ugatott, az egyik közvetlenül az udvarunk hátsó kerítése mögött. Apám felült a díványon, fülelt egy ideig, aztán hallottam, amint kabátja után tapogat, felhúzza. Azt hitte alszom, nem akart felébreszteni. A vadászpuskát is nesztelenül vette le a falról. A kakast már kinn húzta fel az előszobában. Hallottam, amint tompán kattant. Aztán nyikordult az ajtó. Sokáig csend volt. Vártam minden pillanatban a dörrenést, de nem jött.

Vacsora előtt apám megjegyezte, amikor a pénzt számolta az ütött-kopott kasszában:

- Ezért érdemes lenne betörni . . .

Talán ez jutott eszébe, azért vitte magával a puskát.

Aztán hallottam, amint a hátsó udvarkerítéshez támasztanak valamit és hirtelen újra felharsant a kutyaugatás.

- Nem mentek innen - harsogott apám hangja és koppantak a kövek, amelyeket közéjük dobott. A kutyák vinnyogtak és pár pillanat mulva messzebbről kezdődött az ugatás.

Apám még egy ideig várt kinn, aztán ahogy kiment, époly nesztelenül jött vissza. Az előszobában kattant a kakas, ahogy leeresztette.

Nem feküdt mindjárt le. Odalopózott az ajtóhoz és anyám ágya felé fülelt. Vagy öt percig tartott ez. Aztán sóhajtott, visszafordult és nyikkant a dívány rugója.

Egy pillanat mulva megint az ürességben voltam, a kutyaugatással körülvett néma ürességben és egyszerre belémdöbbent, hogy milyen iszonyatos dolog az élet. Voltaképen a megsemmisülésre való előkészület. Az ember gyüjti az emlékeket, helyet foglal a világban, és aztán egy nap minden megszűnik. Megsemmisül az öntudat, semmivé válik a család, megszűnnek a kapcsolatok. Az emlékkönyv egy darabig hányódik a szekrényfiókban, padláson, aztán egyszercsak eltüzeli valaki. Még emlék se marad. Hol van már a szőlő, a palakőből, lávából és szőlőből formált domb. Még élek, de már megsemmisült számomra. Nem a szőlő, nem a domb, hanem én. Tudja- e az, aki most benne lakik, hogy valaha kik borozgattak a présház előtt kirakott asztalon.? Nem létezünk már a szőlő számára . Pár nap mulva anyám sem létezik, aztán megsemmisül apám és az egész család. Még az emlékek is megsemmisülnek. Lesz-e emléke pár száz év mulva, hogy léteztem ? Más szem fogja nézni a tájat, más lábak másszák meg a lávadombot. És akik előttem voltak, hová lettek? Ki tud róluk? Tudjuk-e egyáltalán, mi az a megsemmisülés ? Nem látni ezzel a szemmel, amely most lát, nem létezni ezzel a testtel, amely most él. Megszűnni hirtelen és semmivé válni ? Kilépni véglegesen a kapcsolatokból, amiket magam körül alakítottam.

És ott a szoba sötétjében egyszerre megéreztem az elmúlás minden iszonyatosságát, amit emberi nyelv kifejezni nem tud, de amivel mindenki találkozik előbb-utóbb és mindenki megérzi iszonyatosságát legutolsó sejtjéig.

Menekülni akartam ebből a borzalomból. Utat keresni ,amin szökhetek előle, és egyszercsak belémdöbbent, hogy nincs más kiút, mint a hit. Hinni kell, mégha öntudatunk tiltakozik is ellene. Hinni kell, Istenbe kapaszkodni görcsösen. Foggal, körömmel, mégha agyunk mélyén, elnyomhatatlanul, makacsul ott gubbaszt is a kétely. Hinni kell, hogy anyám nem hal meg. Hogy csak ellibben a földről, de továbbra is köztünk marad. Örökké válik, mint a szőlő, a présház. Megy fiatalon a tőkék közt egyiptomi selyemruhájában és mi örökké gyerekek maradunk mellette.

És ebben a percben irigyeltem a középkori embert, aki olyan öntudatlanul tudott hinni, akinek a túlvilág ott volt a feje felett lé-

vő felhőn. Akire angyalok integettek és aki biztos volt, halálosan bizos, hogy anyja is ott ül közöttük, és úgy néz rá mindörökké, mint a régi kisgyerekre.

x x x

Vasárnap volt. Reggeliztünk, amikor anyám felébredt. Csodálkozva nézelődött, mint aki nem ismeri ki magát.

- Hogy aludtál ? - intett neki apám mosolyogva, amint szokta, mintha nem venne tudomást a helyzetről.

Nem válaszolt. Mindent apróra megnézett. A bútorokat, a falakat, az egész szobát.

Apám rámpillantott és elkomorodott.

- Furcsa . . . Hát visszajöttünk? - kérdezte anyám később.

Alig hallhatóan beszélt és fejét feltartotta, mintha csak úgy jönne ki torkából a hang.

- Nem jöttünk vissza sehonnan. Mindig itt voltunk. Csak álmodtál - mondta neki apám.

Úgy meredt rá is, mintha nem ismerné meg. Mikor az ágyhoz mentem, engem is figyelmesen megnézett.

- Hogy megnőttél - suttogta aztán.

- Honnan jöttünk volna meg ? - kérdeztem tőle.

- Neked tudnod kell. Te ismered a vidéket. Pálmafák vannak a tengerparton és banánt rakodtak ki a hajókból . . . Jancsi hol van ?

- Nyugodj meg. Itthon vagyunk - dörzsöltem kezét, amelyben alig volt már élet.

- Nem emlékszel ? Lecsúszott a sikláról. Hiába kiabáltam neki, felmászott rá. Vérzett az orra. Még te kiabáltál: Anyi gyere gyorsan, Jancsi elesett! Idekészítettem a zsebkendőt, hogy vidd ki neki.

Erőlködve oldalt fordította fejét, hogy megkeresse. Újra csodálkozott, amikor nem találta. Apám, aki idáig némán figyelt az asztaltól, megfordult és kiment.

- Pedig olyan szép volt. Kis domboldalon állt a ház sziklák és olajfák között. Fehér és lapostetejű. Alatta a kertben fügefák és olyan virágok, amilyeneket sose láttam. Lenn, egészen lenn pedig a tenger. Csak néztelek benneteket az ablakból, amint ott hancúroztatok a parton. Finom, meleg homok volt mindenütt. Még mondtam is magamban: Milyen jó, hogy ide eljöttünk. Itt nem kell sose fűteni. . . . Hallottad ?

Füleltem. Semmi se mozdult.

- Megint Jancsi kiabált. Vidd neki a kendőt. Menj, nézd meg. .

- Nincs itt, Anyi, biztosan nincs itt . . . .

-Menj csak.

Olyan könyörögve nézett rám, hogy nem tudtam tovább ellenkezni. Odamentem az ablakhoz és úgy tettem, mintha kinéztem volna.

- Látod ?

Egy pillanatig haboztam.

- Igen, Anyi.

- Mit csinál ?

- Ül a parton, de nincs semmi baja.

- Hála Istennek. Milyen a tenger ?

- Szép kék. Csak a parton vannak fehér fodrok. . .

- Akkor jól van - felelte sóhajtva és lehúnyta szemét.

x x x

A déli vonattal megérkezett Pista bátyám, feleségével és kisfiával.

Szikár, kopaszodó férfi lett belőle, erős állal, szőke szemöldökkel és olyan határozott arcvonásokkal, ráncokkal, mintha valami Dűrer-metszetből lépett volna elő. Megőrizte erélyét és fiatalos mozgását. Röviden, pattogóan beszélt.

Anyámnak megcsókolta, megcirógatta az arcát.

-Megy az üzlet, Dániel ?

Anyámnak megcsókolta megcirógatta az arcát.

- Hogy vagy, Mama ?

O szólította egyedül mamának anyánkat. Az zavartan mosolygott.

-Most nem fáj semmi - és nézte Pistát.

Feleségestül bőrkabátban voltak, ami akkoriban a jólét jelének számított s csakúgy ragyogtak az egészségtől. Úgy látszik: összebeszéltek otthon, hogy úgy viselkednek, mintha minden rendben lenne. Nevettek, vidáman beszélgettek.

x x x

Ebéd után Pista belekezdett hadifogsága történetének elmesélésébe. Az én kedvemért, mert az egész család ismerte már. Úgy voltunk ezzel a pár évvel, amikor szétszóródtunk és egyikünk se tudott a többiről, mintha elszakadtak volna a fonalak közöttünk

és ezeket csak az események elmondásával lehetett volna újra összekötni.

Pistát 43-ban láttam utoljára. Akkor már tüzérfőhadnagy volt, és a katonaságnál folytatta diákkori hagyományait. A vakmerőség maradt számára tovább is a legfőbb erény. Ahogy valamikor a présházban különféle vállalkozásokon törte a fejét, ugyanúgy viselkedett a katonamundérban is.

A háború utolsó heteiben esett hadifogságba és az oroszok bezárt vagonban Foksániba szállították. Ez a név iszonyatot váltott ki akkoriban mindenkiből, mert a Szibériába való szállítás első állomása volt és az onnan induló hadifoglyok javarészt örökre eltűntek. Bátyám, amint megtudta, hova került, elhatározta, hogy megszökik.

Maga a tábor nem volt egyéb, mint néhány sor barak, amelyeket még a németek építettek. Kettős drótkerítés vette körül, egyik a másiktól vagy öt méterre, és közöttük a föld mészporral volt felhintve. Az őrtornyokról az őrök azonnal tüzeltek minden sötét foltra, ami ebben a fehér csíkban megjelent.

Mikor este a barakban bátyám előhozta tervét, a többiek öngyilkosságnak minősítették és kinevették, de ő nem adta fel. Pedig lehetetlennek látszott a menekülés. Éjszaka hallhatták a géppisztolysorozatokat, mert az őrök akkor is tüzeltek, ha csak sejtettek valamit, sőt talán anélkül is a maguk megnyugtatására és a tábor megfélemlítésére. Reggel szokott kiderülni, hogy senkinek se jutott eszébe a menekülést megpróbálni.

Pistának egy hete volt a cselekvésre. Először is pontosan megfigyelt mindent: az őrváltások idejét, a terepet. Legalkalmasabbnak a tábor nyugati kerítése kínálkozott, mert a túlsó oldalán alig kétszáz méterre kis nyárfaerdő húzódott. Ha odáig eljut, akkor megmenekült. De addig eljutni. Ez volt a legnehezebb. Mikor a megfigyeléssel megvolt, nekilátott az előkészületnek. Kitoldotta fehér ingét, vászonból maszkot készített és hosszú fehér nadrágot. Amint ezeket varrogatta, társai már bolondnak tartották és elveszettnek hitték. Mikor ezekkel készen volt, csak a kedvező időt várta. Mert homályos időre volt szüksége, de eső nélkül.

Végre eljött a nap. Éjjel két órakor indult útnak.

Kimászott a barak ablakán. Senki se vette észre. A drótkerítésig is akadálytalanul eljutott. Az oroszok annyira bíztak a fehér csíkban, hogy magával a kerítéssel nem sokat törődtek, és bátyám ha-

marosan talált olyan helyet, ahol átmászhatott alatta. Holdnélküli, homályos éjszaka volt, de a mészcsík úgy világított, mintha villanylámpákkal lett volna kirakva. A homályban jobbra, balra jól látta a legközelebbi tornyokat, de az őrök mozgását már nem tudta kivenni.

Mikor az igazi munkának látott, túloldalt sorozat ropogott, amit egymás után a többi tornyok is átvettek, bele-bele engedve egy-egy sorozatot a fehér csíkba. Pista ennek külön örült, mert tudta, hogy a katona, aki úgy érzi, hogy tejesítette kötelességét, nem annyira éber, mint aki fél, hogy mulasztáson kapják.

Húsz percig tartott, mire a tábor területéről a mészporba csúszott. Először a fejét dugta át, belebujtatva a fehér álarcba, aztán a nyaka és felsőteste került sorra. Ahogy bújt át, úgy húzta le magáról a zubbonyt, nadrágot, és ingben, fehér alsóban feküdt a csíkban. Olyan laposan, ahogy csak bírta, nehogy teste a legkisebb árnyat is vesse. Sajnos nem hagyhatta el ruháit se, mert akkor a túlsó oldalon került volna bajba. Az őrök minden bizonnyal észrevették volna a nyirfaerdő felé tartó fehér alakot. Ezért felső ruháját fehér szatyorba gyömöszölte és madzagon húzta lábával.

Minden azon múlott, mennyire pontosan tud feketéből fehérre és fehérből feketére vedleni, úgyhogy egészen éles legyen a kettő közt a határ, de közben mégis mozogjon.

Az ötméteres utat félóráig tette meg. Nem lehetett gyorsabban mozogni, mert nem tudhatta, nem figyeli-e valamelyik őr épen azt a pontot, ahol csúszik. A legkisebb mozgás gyanut kelthetett volna.

Amikor középen tartott, a szomszédos torony kezdett tüzelni, de a másik irányba. Két sorozatot adott le és a őr átkiáltott a másiknak. Vagy öt percig folytatódott a lövöldözés, aztán hirtelen csend lett. Bátyám ekkor mászott át a második kerítés alatt. Nehezebb volt, mint az elsőnél, mert a ruháit fel kellett húznia. Tovább is tartott, végül pedig a fehér zacskó beleakadt a drótba, ami megpendült.

- Akár a nagybőgő húrja . . . .A nagybőgőé az éjszaka csedjében. Azt hittem, végem van.

A baloldali toronyban kiáltozni kezdtek, aztán jött a sorozat. Vagy tizenöt méterre Pistától, aki nem moccant. Valami kóró hajolt a drótnak árnyékot vetve a fehérségre. Azt lőtték az oroszok.

Bátyám nyugodtan folytatta munkáját. Vagy húsz métert kúszott még, aztán neki, és egyetlen futammal elérte az erdőt. Mikor onnan visszatekintett, akkor jött elő az őrjárat lámpákkal felszerelve és vizsgálni kezdte a kerítést. A fehér zacskót, ami ott maradt a dróton, percek mulva meg is találták.

Másnap reggel Pista már vonaton ült, és két nap mulva csengetett otthon, lakása ajtaján. Mi sem volt már könnyebb abban a zűrzavarban, ami akkor volt egész Európában.

-Hogy a ruszkik . . . - nevetett. Ismerni kell őket. Bolondok lettek volna, akkor utánam jönni, és egész éjjel az erdőt kutatni. Úgyse találtak volna. Sokkal egyszerűbb és könnyebb volt másnap elkapni valakit a szomszédos községben és beállítani helyettem a sorba.

Aranka sógornőm, Pista felesége, gömbölyded, formás asszony volt, nagy, barna szemekkel és nyakába hulló, göndör hajjal. Épen ellentéte Ilonkának, akinek alig ért a válláig. Jókedélyű nő volt, mindig kész a nevetésre. Alig nézett meg, már ki is pukkadt.

- Ezek a Dobosok . . .Mind másformák. Hogy lehet ez, Mama ?

Anyám, aki mindig büszke volt ránk és aki ezerszer hallhatta ezt a kérdést, mosolyogni próbált. Megkínzott arcán mintha a régi elégedettség fénye suhant volna át.

Aranka odahúzott az ablakhoz és apróra megnézett. Birtokba vett, mint új rokont.

- Ni, az orra egészen kiüt a családból - nevetett.

Mindig zavarba hozott az ilyesmi. Már a szőlőbeli uzsonnákon kezdődött, mikor a nagylányok térdükre ültettek, tenyerükkel megdörgölték az orromat és jókat mulattak, amikor kétségbeesetten fickándoztam, hogy menekülhessek.

- Várj. Mit ugrálsz ? A hajadat itt baloldalt nem kell ennyire hátrafésülni. . . .Igy ni . . . Mindjárt jobban fog tetszeni a lányoknak.

Ki tudja, mikor szabadulhattam volna tőle, ha a kis Miki, anyám egyetlen unokája, közbe nem avatkozik.

Vöröshajú, szeplős kisfiú volt, bátyám kicsinyített képmása. Az új környezetbe került kisgyerekek elevenségével szaladgált mindenfelé. Megpróbálta leakasztani apám vadászpuskáját, de szerencsére észrevettük az utolsó pillanatban. Aztán az íróasztal fiókjait rámolta ki, végül pedig észrevette a tükrön álló kis

zsírkőmajmot. Apám még az első világháború alatt vette Fiumében, és csodálatosképen épen maradt a sok hurcolkodás közben. Nagy ricsajt csapott, hogy megkaphassa.

- Adjátok hát oda neki - suttogta anyám.

Ahogy tudta, mindig szemmel követte unokáját, mintha sejtette volna, hogy akkor látja utoljára. Az nem sokat törődött vele. Amint megérkeztek, odavitték az ágyhoz, hogy köszönjön. Csak félig sikerült, mert a sovány, sárga arc megrémítette. Száját tátva meredt anyámra, hátrább húzódott, és mikor lehetett, már elmenekült. Ha időközönként anyám szólt hozzá, megállt egy pillanatra, gyanakodva nézett rá, aztán futott tovább.

Később egy alkalommal, amikor már megszokta a helyzetet, odaállt egy percre az ágy elé és közelről nézte anyámat kék, kerek szemecskéivel.

Anyám megpróbálta, hogy kezét a göndör kis fejre tegye, de nem sikerült neki.

-Mikike . . . - suttogta.

Az hirtelen megkérdezte.

- Igaz, hogy te meg fogsz halni ?

-De Miki - kiáltott rá sógornőm és futott oda.

Néma lett a szoba, anyám pedig úgy tett , mintha semmit se vett volna észre. Intett nekem.

- Ott a szekrény alsó fiókjában van datolya meg füge. Majd elfeledtem. Adj a kicsinek.

Kihúztam a fiókot, - ott volt előttem mindaz, amit távollétem alatt szüleimnek küldtem apró csomagokban. Datolya, befőttesdobozok, szárított banán, fügekoszorúk, csokoládétáblák.

Kivettem egy doboz datolyát és megkínáltam vele unokaöcsémet. Kiköpte.

- Te kis mafla - kiáltozták sógornőim.

- Mit erőltetitek - mondta Gábor. - Sose látott ilyet.

Később, kissé szemrehányóan megkérdeztem anyámtól:

- Nektek küldtem mindezt. Miért nem ettétek meg ?

- Nem kellett - felelte. Arra gondoltunk, hogy legalább lesz, ha, hazajössz. Ott kinn úgyis megszoktad . . . .

x x x

Az ebédet sógornőim főzték és a betegágy előtti asztalra terítettek. Anyám szemmel tartotta őket és időnként intézkedett.

- A rózsaszín terítőt tegyétek fel . . .

-A kis ezüst sótartót ne feledjétek el . . .

A rózsaszín damaszt-terítőre gyerekkoromból emlékeztem. Nagy ünnepekkor, karácsonykor és húsvétkor mindig ezzel volt terítve. A sok ünnepi lakomának meg is látszott már rajta a nyoma. Vörösbor kifakult pettyei, gyümölcsfoltok és egyik sarkán apró lukak sora, mintha söréttel lőtték volna át. Unalmamban csináltam őket villámmal, mikor a tortára vártunk. Ki is kaptam érte alaposan.

Az asztal a terítő alatt nem volt a régi. Ebédlőbútorunkat elfújta a válság szele. Csak homályosan emlékszem a nagy, faragott tölgyfatálalóra, az asztal vaskos lábaira, melyek oroszlánkörmökre emlékeztettek. A székek magastámlájúak voltak, aranymetszésű bőrhuzattal. Apám, hogy az árveréstől megmentse, egy bútorkereskedő raktárába rejtette az utolsó napokban. Biztonság kedvéért még írást is adott róla, hogy az szabályszerűen megvette. Ezzel vesztette el végkép a bútort, mert mikor évek multán visszakövetelte, a kereskedő ezt az írást használta fel ellene.

Apám eléggé naív lehetett abban az időben. Általában jóindulatot tételezett fel az emberekről, és az ebédlőbútor az első tandíjak közé tartozott a kijózanodás iskolájában!

Akkoriban kedvenc mondásává lett és gyakran mondogatta, amikor a szőlő felé ballagtunkban a kerítésen kihajló ágak felé kapkodtunk:

- Milyen igaz, hogy a szegény embert az ág is húzza.

Nevettünk rajta. Fütyültünk az ebédlőbútorra. Mit tudtuk, milyen sokat jelent az asztal, amely körül nap mint nap összeül a család.

-Ábrándozik a Papanek - vágott Pista nagy grimaszokat és úgy nekiiramodott az útnak, hogy csak úgy piroslottak a szeplői.

Apám megsértődött.

- Na várj csak! - kiáltotta utána. Pista nevetett. Tudta, hogy apám öt perc mulva elfeledi az egészet.

x x x

Leültünk. Régen, nagyon régen ült így együtt a család ennél az abrosznál. Talán, amikor kiütött a gazdasági válság. Aztán szétszóródtunk. Gábor külföldre ment. Pista házasodott, apám szerencsét próbált, végül én is útnak eredtem egy forró, augusztusi napon.

Amikor utoljára valamennyien együtt voltunk körülötte, rajtam még rövid nadrág volt, öcsém nyakán nagy szalvéta, bátyáim pedig kamaszodtak.

Furcsa volt most végignézni rajtunk. Apámon, akinek rég eltünt a banánzöld zakója a mellénnyel, aranylánccal; Gáboron, aki még gimnazista egyenruhában ült itt legutóbb; Pistán, akinek járt a szeme, hogy mit is kaparinthatna meg, mert hihetetlen étvágya volt és evés közben különleges fénnyel kezdtek tüzelni szeplői; és öcsém, Jancsi, aki fínyás volt egész életében, és akinek egyedül nem adatott meg, hogy ezen a késöi találkozón résztvegyen. Mintha mindegyikünkben benne lett volna a régi gyerek, és csak egy lépés választotta volna el tőle az új alakot. Mintha csak tegnap történt volna.

Odakerütem a terítő kiluggatott részéhez. Néztem, és minden pillanatban vártam, hogy egyszercsak megelevenedik a régi asztal. Pista belémcsíp a terítő alatt, felfújja arcát és selypítve kezdi szavalni:

„Egyedül hallgatom tenger mormolását . . ."

Szinte magam is megszólaltam régi gyerekhangomon.

- Anyi, Pista csúfol.

Anyám a tálakat hordta be. Megállt az ajtóban. Arca kerek, telt volt és a konty ragyogott a tarkóján.

-Mit rosszalkodtok megint ?

Gábor Homéroszt olvasta a tányér mellett és felhorkant.

-Nem lehet itt semmit se csinálni ezektől a taknyosoktól.

Apám nyugodtan ült az asztal végén és kis cinkos fénnyel a szemében figyelt bennünket. Szerette, ha csipkelődtünk, és ha kedve volt hozzá, maga is beleavatkozott.

- Nézd a vén szamárt - mordult rá ilyenkor anyám. - Ahelyett hogy rendet tartana ...

O ritkán evett velünk. Mikor az utolsó cselédet is elbocsátotta, mintha valami megmagyarázhatatlan okból ezentúl is úgy kellene mennie mindennek, mint régen, maga végzett minden munkát. Reggel ötkor kelt, mosott, főzött, vasalt, este utolsó volt a lefekvésben. Az asztalhoz is csak akkor ült le, amikor minket már kiszolgált. Sokszor szomorúan, - mert nem voltunk megelégedve a hirtelen leegyszerűsödött ételekkel.

Félszemmel a betegágyra figyeltem. Az volt az érzésem, hogy neki is eszébe juthattak ezek a régi emlékek. Fejét erőltetve fel-

emelte, hogy az asztalra láthasson és szeme nyugtalanul járt ide-oda.

Ilonka behozta a leveses tálat és az alacsony szoba megtelt a friss húsleves illatával. Apám épen megmerítette a kanalat, amikor anyám váratlanul megszólalt. Hangja izgatott volt és tele szemrehányással.

-Mi az ? Jancsinak nem is terítettetek ?

Apám leengedte a kanalat és a pillanatnyi megdöbbenésben szótlanul meredtünk egymásra.

Anyám csak percek mulva értette meg.

- Persze . . . egészen elfeledtem - suttogta és lehanyatlott feje a párnára.

Szótlanul láttunk az evésnek. Csak jóval később Ilonka szólalt meg először.

-Anyika, nem kér egy kis levest ? Igazán jól sikerült . . .

Anyám kinyitotta szemét.

-Köszönöm, majd később. Most nem vagyok éhes.

x x x

Ebéd után bátyáim és sógornőim kimentek az előszobába. Pár perc mulva Ilonka visszajött és az ajtóból intett, hogy menjek utánuk.

A piros asztal körül álltak és vitatkoztak.

- Semmi értelme. Csak megijedne feleslegesen. Hadd haljon meg nyugodtan. - ismételgette Gábor.

Pista lehajtott fejjel a túlsó oldalon állt és pálinkás poharát babrálta.

- Hallod - nézett rám Ilonka és hangját nekieresztette, mint mikor botránkozni szokott. - Hallod ezt a pogány beszédet ?

- Rettenetesek ezek a Dobosok - nevetett Aranka.

- Pogányság ? nézett fel Gábor. - Az lenne pogányság, ha nem hagynánk nyugton meghalni.

- Ilyen szégyent az egész falu előtt - támadt rá Ilonka. - Csak nem fogjátok így meghalni engedni ? Mit szóltok hozzá ?

Akkor értettem meg csak, miről is van szó. A nagy izgalomban, meg talán ,mert nem is mertük elhinni, hogy anyánk tényleg meghal, egészen elfeledkeztünk erről.Abban a pillanatban, ott a piros asztal előtt, rettenetesnek is tetszett, hogy már itt tartunk, és mindez valóság.

-Holnap reggel felmész Jácint atyáért - folytatta Ilonka ellentmondást nem tűrő hangon.

Gábor a nyakát huzogatta .

- Kár erőltetni . . . még ráérünk ezzel.

- Hogy érnétek rá ? Megmondta tegnap az orvos, hogy ezek az utolsó világos napjai. Láthattad, hogy most is már összekeveri a dolgokat. Ez az utolsó alkalom. Lehet, hogy holnap már késő lesz. Csak egyáltalán megéljük a holnapot.

- Miért ijedne meg ? szólt közbe hirtelen Pista. Hátha épen megnyugtatná ?

-Sokkal jobb, ha úgy hal meg, hogy észre se veszi. Könnyen, anélkül hogy gondolna rá.

- Hátha úgy jönne csak el a pébános, mintha látogatóba jönne. Mintegy véletlenül.

- Te könnyen beszélsz - mordult rá Pistára Gábor. - Te nem laksz itt. Idáig is nyomtak és most egy ürűggyel több lesz nekik, ha meglátják, hogy pap jár a házhoz. Másnap jönnek majd és követelőznek. . .

-Kár a beszédért! - harsogta Ilonka. - Anyikát nem engedem meghalni pap nélkül.

- -Miért szólnának érte ? ráncolta homlokát Pista. - Nem hozzád jön.

- Tegnap a szölőben megkaptam már a figyelmeztetést. Alig várják, hogy valamivel újra rámcsaphassanak.

-Ahhoz semmi közük, hogy keresztények vagyunk - harsogta tovább Ilonka, de Gábor nem akart engedni.

-Felesleges - hajtogatta. - Ha Isten és paradicsom van, úgy anyánk pap nélkül is egyenest fog belerepülni.

- Hallod ezt az istentelen beszédet ?

- Ilyet még nem láttam - felelte Aranka. - Ezek a Dobosok . . . Hogy lehet ilyesmin egyáltalán vitatkozni ?

- Mert azt akarom, hogy szenvedés nélkül haljon meg. Úgyis eleget szenvedett életében . . .

-Micsoda elvetemült ember. Ha ezt tudom, sose megyek hozzá.

Pista hirtelen lerakta a poharat.

- Elég legyen. El kell hívni a plébánost és kész. Én vállalom a felelősséget. Ha ezt nem tennénk, biztosan ejönne az ideje, amikor fájna. Egyszer már komolyan kell venni ezeket a dolgokat is.

Ránéztem és akkor vettem észre először, hogy a régi Pista nincs többé. Az, aki, amikor kiszaladtunk a kis kápolnából neki a kacskaringós útnak, harsogva kiáltozta:

- Micsoda bugylibicskája van az öregnek . . . micsoda bugylibicskája.

x x x

Szüleim vallásos élete nem volt zökkennők és kisebb-nagyobb zavarok nélkül. Az első nehézségek épen akkor jöttek, amikor a gazdasági krízis is ránksujtott, és furcsa módon épen apai nagyapám volt a szerzőjük, aki a legvallásosabb volt a családban. Akkor már egyedül ő élt nagyszüleim közül és valóságos legenda környékezte számunkra alakját. Tűzoltófőparancsnok volt. Amíg élek, úgy fogom látni alakját, amint a testület sorfala előtt lépked, fején a ragyogóra sikált sisakkal, amin úgy sugárzott a májusi napfény, akár a glória. A többieknek egyszerű, fekete bőrsisakja volt csak, nagyapámé pedig tiszta réz, mintás ezüsttaréjjal. Mellén kitüntetések sora, oldalán a parancsnoki ezüstbalta.

Nagytermetű, erős ember volt, húsos arccal, orrcimpákkal, őszülő, rövidrenyírt hajjal és hatalmas, deresedő bajusszal. Cúgos cipőben járt és a nadrág ráncot vetett a bokája felett.

Roppant vallásos ember volt. Kétszer zarándokolt Mária-Cellbe, belépett a harmadrendbe és nem volt olyan megmozdulás a parókián, amiben tevékenyen részt ne vett volna.

Kiskoromban gyakran elvitt a litániákra, vecsernyékre. Úgy mozgott a templomban, mintha otthon lenne, és öblös, hatalmas hangja betöltötte az egész szenthelyet.

Talán így is fejezte volna be életét tisztelettől, szeretettől övezve, ha nem lesz szerelmes hatvanöt éves korára. Mert az lett, és újra akart nősülni. Mindez még nem lett volna baj, ha egy napon nem jut eszébe vagyonrészét követelni épen akkor, amikor a gazdasági helyzet miatt apám vállalata már ingadozott.

Mindig emlékezni fogok azokra a heves beszédekre, vitákra, amik esténként, vacsorakor asztalunknál folytak.

- Megbolondult vén fejére . . . Elment az esze - mondogatta anyánk és mi borzongva hallgattuk.

O az anyai ösztön minden erejével védelmezte a családot a közelgő veszedelem ellen. Egy délután saját fülemmel hallottam, amint a folyosón ezeket mondta nagyapámnak.

-Maga gazember . . . egyszerűen gazember. Nem tekinti a gyerekeket.

- Nekem is jogom van élni - válaszolta büszkén és bezárkózott szobájába.

Külön, lépcsőházról nyíló szobája volt és csak étkezni járt hozzánk az ebédlőbe. Attól kezdve a cseléd a szobájába vitte az ennivalót, mindaddig, míg végleg meg nem szűnt köztük a kapcsolat. Gyerekkorom első, legmegrendítőbb élménye volt, amikor nagyapám, akinek annyit játszottunk a szobájában, csodáltuk pomádéit, bajuszkötőit, nem akart többé megismerni bennünket. Elment mellettünk a lépcsőházban, mintha soha semmi közünk se lett volna egymáshoz.

Mindezen változásnak az oka egy alacsony, gömbölyded, őszülő asszony volt, aki fekete fejkötőben járt és akit egyszer az utcán apám megmutatott..

- Ott megy a baptistáné, az öreg mennyasszonya . . .

Mert a mennyasszony, mindenki nagy meglepetésére, baptista volt.

- A vén farizeus - mondta anyám vacsorakor. - Egész nap a templomban ül és mégis baptista kell neki.

Ezt a baptistánét, - mert így hívtuk valamennyien, - úgy képzeltük el, mint valami ördögi lényt, aki állandóan ott járkál házunk körül és csak azt lesi, hogyan árthasson a családnak.

Mikor az ügyvédi felszólítás megjött, - mert nagyapám bepe-relte szüleimet, - anyám így kiáltott fel:

- Ezt is az a nő eszelte ki, de várjon csak, majd még találkozom vele. Nincs rosszabb ezeknél. Egész nap a templomot bújják, de közben azon jár az eszük, hogyan árthatnak a másiknak.

Anyám szeretett általánosítani. Megvoltak az ideáljai és kérlelhetetlen volt a fogyatékosságokkal szemben. Ha valakit gonosznak talált, gonosznak érezte egész környezetét is. Nagyapám rossz lett a szemében, és mivel egész nap a templomot bújta, hajlamos volt az összes templomlátogatót elitélni miatta. Számára a fogyatékosság nem szigetelődött egyedekre. Fogyatékossá tette környezetét, családját vagy az egész társaságot is, amelynek tagja volt. Egy ember miatt kész volt elitélni az egész emberiséget.

Soha nem változtatta meg ezt az álláspontját. Kitartása, makacssága, amivel csak az ideált tekintette, szinte emberfeletti, embertelen volt.

Mindez talán mégse lett volna kihatással anyám vallásos életére, ha egy nap a parókia káplánja be nem állít hozzánk. Mint később kiderült, nagyapám kérte meg a közvetítő szerepre.

Sovány, színtelen ember volt. Langaléta papnak hívták a hívők. Fiatalabb volt anyámnál, akit mégis „lányomnak" szólított.

Ott ült az ebédlőasztalnál és tenyerét beszéd közben lassan mozgatta:

- De lányom, ilyen nem történhet katolikus családban. Szeretni kell egymást és megérteni. Tisztelettel tartozunk az öregebbek iránt. A tízparancsolatban is benne van.

Anyámat ekkor már elfutotta az indulat, de türtőztette magát.

- O pörösködik - mondta.- Mit csinálok a négy gyerekkel, ha koldusbotra juttat bennünket. Neki is megértéssel kell lennie. Mi is le tudunk mondani sokmindenről, ő is mondjon le. Minek megnősülni ilyen vén fejjel ? Mondja, főtisztelendő úr, van ennek egyáltalán értelme ?

A pap a fejét ingatta.

- Persze, hogy nincs. De megértőknek kell lenni, ahogy mondja. Meg kell érteni az öregeket is Minek beárnyékolni életük végét.

Ez a kifejezés sehogyse tetszett anyámnak

- Beárnyékolni ? Ki akarja beárnyékolni neki ? Éljen nyugodtan a családjával, ahogy eddig tette.

- Más szempontok is vannak, kedves lányom. Tudja jól, milyen vallásos az öregúr és most, hogy ez az ügy előkerült . . . szóval valamelyest isteni küldetésnek érzi szerepét, hogy egy veszendő lélek megmentését vállalja.

-Miféle veszendő lelket ? lepődött meg anyám.

- Talán tetszik tudni, hogy a jövendőbeli jelenleg nem katolikus, de házasság esetén . . .

Erre már kirobbant anyám:

- Maga elhiszi ezt a sok zöldséget neki ? Nem látja, hogy annak a szélhámosnőnek csak a család vagyonára fáj a foga ? Istentől való dolog hátbatámadni saját családját egy ilyen nő kedvéért ? Amíg nem ismerte ezt nőt , minden jó volt . . .de aztán egyszerre . . . Farizeus . . .gonosz, vén farizeus.

A káplán kétségbeesetten próbálta türelemre inteni anyámat.

- De ne értsen félre, édes lányom. Mi sem áll távolabb tőlem, mint olajat önteni a tűzre . . .

De anyámat már nem lehetett megállítani.

-Egész nap a templomban ül, közben meg azon töri a fejét, hogyan húzzon ki mindent a lábunk alól. Ez a nő egészen megbolondította . . .

A káplán zavartan távozott. Az ajtóban még megragadta anyám kezét:

- Ne haragudjon. Vegye úgy, mintha itt sem lettem volna.

De őt már nem lehetett megállítani. Sokáig úgy érezte, hogy a plébánia szövetkezett nagyapámmal megrontásunkra.

- No lám, a plébános is neki hisz. Hogy egy lelket kell megmenteni. A négy gyerek az semmi nekik, csak a baptistáné lelke fontos.

Nagyapám talán tényleg feleségül is vette volna jelöltjét, ha a gazdasági válság az ő örökrészét is el nem söpri. Máról-holnapra nem lett semmink, nem volt miért pörösködni. Pár hétre rá a baptistáné is véleményt változtatott. Most már ő akarta nagyapám lelkét a baptista vallás alapján megmenteni, és az - mindenki megdöbbenésére - hajlandónak is mutatkozott erre. Valóságos botrány lett belőle.

- Na most ehhez mit szólnak? - fakadt ki anyám. - Most kinek a lelkét fogják megmenteni? De azért ennek a vén farizeusnak hittek . . .

Az egész parókia összefogott nagyapám megmentésére. Szerencsére a baptistáné, amikor rájött arra, hogy örökségre semmi remény se lehet már, hűtlen lett nagyapámhoz.

Az öregurat ez a csapás végkép megtörte. Napok alatt megrokkant. Akadozó léptekkel, kábán ténfergett az utcákon és egy-egy nap zörgetett ajtónkon. Ott álltam az előszoba sarkában, mindent láttam.

Anyám kinyitotta az ajtót.

-Mit akar ? - mordult rá mérgesen.

-Ne haragudjatok - motyogta az, olyan kínzott arccal, hogy alig ismertem rá. - Bocsássatok meg.

- Mindenünnen kirúgták, most persze hozzánk jön bocsánatért . . .

-De Rózsika . . .Rózsika drága.

-Nem vagyok magának drága. Menjen csak szépen a szobájába.

Nagyapám megfordult és szó nélkül elbicegett.

Pár nap mulva anyám ugyan megbocsátott neki, de nem bízott benne többé.

- Ki tudja, mikor bolondul meg újra és lesz ártalmas . . .

Maga vitte neki az ételeket, tiszta ruhát, de a családi asztalhoz nem engedte többé.

A feszültség nem is oldódott fel többé egészen. Mi, gyerekek, nem tudtunk már úgy nézni nagyapánkra, mint régen. Még akkor is tartott ez az állapot, amikor néhány hónap mulva váratlanul meghalt. Anyám találta élettelenül egy reggel az ágyban, amikor a reggelit vitte neki. Álmában halt meg, egy rezdülés se látszott az arcán, hogy szenvedett volna.

- Még a halálával is bajt csinált - hallottam mondogatni, amikor a költségeket kellett előteremteni a temetésre.

A langaléta káplán temette és a szertartás végén odajött szüleimhez részvétet kívánni.

- Ne ezekről az utolsó dolgokról itéljék meg - mondta. Az egész életét kell tekinteni.

- Egy egész életet tönkre lehet tenni egy nagy gonoszsággal. Sőt még többet is - felelte anyám.

A káplán zavarba jött.

- Ha arra a találkozóra gondol, lányom, higgye el, hogy magam sajnálom legjobban és restelkedem miatta. De mindnyájan emberek vagyunk és tévedhetünk . . .

Anyánk ránk nézett, ahogy ott álltunk mind a négyen már eléggé kopott ruháinkban, és nem válaszolt. Mereven, egyenesen állt a késő szeptemberi napfényben. Akkor jelentek meg először apró ráncok az arcán.

x x x

Nem hinném, hogy anyám hitét, vallásos meggyőződését ez az eset komolyabban befolyásolta volna. Pár hét mulva, nagyapám temetése után helyrejött minden, csak a külsőségekben lett tartózkodóbb. Nem szerette a látványos buzgólkodást és ha valakit ilyesmin kapott, mindjárt gyanut fogott. Egyszer s mindenkorra megalkotta itéletét és ahhoz ragaszkodott az élet többi területén is. Ez volt élete legnagyobb erénye: ezzel tudta a családot a viharok közepette összetartani. Ugyanekkor ez volt legnagyobb hibája is: emiatt lett élete második fele magános.

Sokszor hallottam, amint mondogatta valakiről:

- Ez nagyon ájtatos, sokat hajlong. Jó lesz vele vigyázni. Ezek a farizeusok a legveszedelmesebbek. Azért mutatják a jót, hogy annál biztosabban lehessenek gonoszok.

Sokszor volt emiatt igazságtalan az emberekkel.

Csak élete alkonyán, amikor újra falun volt, változott meg valamelyest álláspontja. De ezt is titokban tartotta. Véletlenül jöttem rá.

Egyetemista koromban egyszer karácsonyi vakáción voltam otthon. Az íróasztalom alatt papírba göngyölt csomagot találtam. Anyám megfeledkezett róla. Hat pár kis cipő volt benne. Vadonatújak.

- Ezek mire vannak itt? - kérdeztem apámtól, de az kitért a válasz elől.

Apránként tudtam meg, hogy anyám beszervezte a falusi cipészeket. A bőrt ő adta, azok a munkát, és évről-évre ott voltak a cipők a plébániai szegények karácsonyfája alatt.

-Senkinek se kell tudni róla - felelte anyám, amikor egyenest tőle kérdeztem. - Nem tudtam nézni, hogy vannak gyerekek, akik egész télen át cipő nélkül vannak. Hadd örüljenek, hogy csuszkálhatnak. Ti is szerettetek, emlékszel ?

x x x

Beesteledett. Pista bátyámék indultak.

-Csomagoljatok be egy kis datolyát Mikinek, majd megszokja - suttogta anyám.

Kis unokaöcsém ott somfordált az ágy körül. Rendkívül meg volt szeppenve. A nagy játékban leejtette és összetörte a zsírkőmajmot.

- Kár érte - morogta apám. - Egy kínaitól vettem. Kínai volt.

- Ugyan hagyd - intette anyám. - Ugyis olyan ronda volt. Már előbb is összetörhetett volna.

Erőlködött, fejét fenntartva, Pistát és unokáját nézte egész délután. Tudta, hogy utoljára látja őket. Mégis, amikor búcsúzott tőlük, hangja se rezdült.

- Mama - hajolt bátyám az arca fölé. - Ne hozzak valamit legközelebb ? Csak légy türelmes és erősödj . . .

Megcsókolta, karját nyakáig akarta emelni, de nem bírta.

-- Várj csak - motyogta. - Mit is akartam mondani ? Vigyázzatok Mikire. Ebben a hidegben könnyen megfázhat . . .

Csak amikor báyámék kimentek már és hallatszott a külső ajtó csapódása, akkor kezdett sírni. Szó nélkül, mozdulalanul, csak a könnyek peregtek nyitott szeméből.

x x x

Reggel Gábor hozta a hírt, hogy az állomásfőnököt meggyilkolták az éjszaka. Ott találták az állomás külső épülete mellett, a hosszú, cseréptetős raktárnál, az árokban. Vasutaskalapáccsal verték agyon. Azzal, amivel a kerekeket szokták kongatni a szerelvények összeállítása közben. Több ütést is kapott hátulról a fejére és vére a hóra ömlött. Úgy odafagyott, hogy reggel alig tudták elválasztani a földtől, amikor megtalálták.

-Nem fért a bőrébe - mondta Gábor. - Sokszor mondtam neki, minek jár mindig az állomás felé, de nem tudta megállni.

Apám a poros vadászkalap alatt elkomorodott.

-Valamit sejthetett. Szombaton, amikor itt volt, mondta is: Halott ember vagyok én már . . . Halott ember. Megérezte előre . . .

Arra, hogy ki és miért gyilkolta meg, senki se tudott válaszolni.

- Haragudtak rá a vasutasok - vonogatta vállát Gábor. - Mesélik, hogy a mult héten kiabálni kezdett velük, amikor egy vagont rosszul raktak meg. Mintha még mindig ő lenne a főnök. Ott ténfergett állandóan, ellenőrizte az épületeket, megnézte a kocsikat. Felmászott rájuk a mellékvágányon és mint valamikor, végigjárta őket. Nem bírt nyugodni . . .

-Anyit még meg is akarta nézni - mélázott tovább apám. - Ha ezt előre tudom, akkor beengedem. De ki hitte volna, hogy előbb hal meg nála . . .

- Valamelyik vasutas tehette el láb alól, aki haragudott rá. Valamikor nagyon szigorú volt a munkásokkal. A legkisebből is fegyelmit csinált. Sok ellensége volt. Ahogy agyonverték, azon is látszik, hogy bosszúból tették.

Apám szemébe húzta kalapját.

- Szombaton még ivott. Jó ez a pálinka - mondta. Eljött ide utoljára inni.

x x x

Az állomásfőnök esete nem volt az első. Apránként tudtam meg mindent. A halál úgy feküdt a falun, mintha kisajátította volna magának, mintha a világ legtermészetesebb dolga lett volna, hogy

ennek vagy annak meg kell halnia. Ahogy bizonyos állatfajták tudomásul veszik, hogy soraikat kérlelhetetlen törvényszerűséggel ritkítja valami felsőbb hatalom, úgy vette tudomásul a falu is, hogy halnia kell. Senki se tiltakozott ellene. Elfogadták, meghajoltak előtte. Megszokták volna talán már, vagy féltek tiltakozni? Elkábított, megborzasztott ez a felfedezés. A régi kedélyes, nyári falunak a képe végleg darabokra rongyolódott bennem.

Még megrázóbb volt, ahogy az emberek tudomásul vették ennek vagy annak váratlan halálát. Valamikor ilyesféle esetek évekre megrendítették az emberek képzeletét. Márványtáblák, útszéli keresztek örök emléket akartak állítani nekik. Most senki se törődött ilyesmivel. Megrázkódtak egy pillanatra és ment minden tovább a maga útján.

És senki se kereste az okot. Senki se akarta tudni pontosan, ki gyilkolta meg az állomásfőnököt. Mintha gyilkolni és ölni természetes lenne, és azért inkább az áldozat a felelős, mert alkalmat szolgáltatott rá. Bátyám is az állomásfőnököt magát okolta, hogy miért járt az állomás körül . . . Ha nem járt volna, talán nem verték volna agyon. Ez a gondolatmenet akkor még felháborított. Természetellenesnek találtam. Lassan szoktam meg, hogy megváltozott valami . . .

- Az öreg Kokas? - tűnődött apám, mikor érdeklődtem utána. - Meghalt. Agyonlőtte . . . nem, felakasztotta magát. Aznap délelőtt még itt járt. Felvette ünneplő ruháját, abban járta végig a falut. Éreztem, hogy valamiben töri fejét. Látszott a szemén. Este aztán a műhelyében akadtak rá. Úgy ahogy volt, fekete ruhában, kalapban a dikicsszíjra akasztotta magát . . .

- De miért?

- Azt honnan tudná az ember? Talán nem bírta tovább . . .

Sokszor azt se tudták pontosan, hogyan halt meg ez vagy az. Mintha mellékes lenne. Ahogy a gazelláknak mindegy, hogy az oroszlán a torkukat, vagy a szügyüket harapja át. Bagecről is számtalan változatot hallottam. Hogy az útszélen halt meg, hogy belökték egy pöcegödörbe, hogy elégették Buchenvaldban, de azt is hallottam, hogy kisérleti nyúlnak használták Dachauban. Látták, amint csípőficamos testébe ültetett új lábakon botorkált.

A Vajda lányról, Gizikéről, a malomtulajdonos kisebbik lányáról is számtalan változat járta. Hogy kidobták az emeleti ablakon, mások szerint a „felszabadulás" éjszakáján erőszakol-

ták halálra. Gizikét, aki szendén, fehér ruhában járt nyáron az utcákon. Kissé kövérkésen és félénken fürdőruhájában. A falu legírígyeltebb lányát, akiért megyék ifjúsága versenyzett, hogy feleségül vehesse.

- Az öreg Vajdát? A malom előtt lőtték agyon, amikor államosították. Futni próbált, de a rőzsetoronynál elérte egy golyó. Ott, annak a tövében ásták el. Állítólag élt még. Azóta is ott van. Senki se merte exhumálni . . .

Apám vevői közt is többen akadtak ilyenek. Az öreg Kokas nem az egyedüli volt.

- Gereben? Az a marha kiállt az ajtóba, amikor a hadifoglyokat terelték át a falun. Azt mondta, mi baja lehet, mert sose volt katona a tüdőbaja miatt. Azt nézte: nincs-e ismerős a foglyok között. Az egyik ruszki meglátta és ráordított:Davaj fasiszta . . .- Be kellett állnia a sorba, úgy papucsban és ingujjban, ahogy volt. Mikor a papírját mutatta, a ruszki összetépte és kapott tőle egy rugást is ráadásul. Két nap mulva az eszéki út mellett akadtak rá. Az első éjszaka megfázott már és a tüdőgyulladás órák alatt elvitte . . .

- A Kalapost, azt kivégezték. Nem adott egy ruszkinak bőrt, mert nem is volt neki. Erre az dühében bevitte a parancsnokság pincéjébe. Hajnalban hadifoglyokat végeztek ki. O is köztük volt. Összetévesztették valakivel. Ott van elásva a várkertben . . .

Ez így ment sorban, egyszerűen és megfellebbezhetetlenül.

- Majd megszokod - felelte apám, amikor felháborodtam.

x x x

Alig tíz óra mult, és épen segítettem apámnak a számadásban, amikor hirtelen dörrenés rázta meg az utcát, hogy a kirakat ablakai csakúgy csörömpöltek.

A ködös, hideg utca végében, ahol fordult az utca, a „Zöldkoszorú" nagy kapualjából úgy dőlt a por meg a füst, mint mikor valaki pipára gyujt és az elsőket pöffenti.

Emberek futottak össze.

- Ne menj oda - kiáltotta utánam apám, de engem nem lehetett visszatartani. Benn a kocsma udvarán a fáskamra első fala ki volt dőlve és még egyre ömlött belőle a füst.

- Tépéseket - ordított egy asszony torkaszakadtából és futott kifelé.

A kamra előtt félkörben álltak már az emberek, de az iszonyattól moccanni se tudtak.

Benn, a földön, a kocsmáros kamaszfia ült a favágó tőke előtt. Úgy látszott, hogy semmi baja. Maga se volt még tudatában annak, hogy mi is történt vele. Ujjatlan kezét nézte, mintha csodálkozna, hogy ujjai helyén vér bugyog elő, és a rajtakapott gyerek bűntudatával egyre ezt hajtogatta:

- Csak a tűzkövet akartam kivenni belőle . . . Ne bántsanak.

Nadrágját és ruhája alsó részét elvitte a robbanás ereje. Hasán, lágyékán és combjain száz meg száz repeszdarab nyílásából csurgott a vér.

-Kössék be már, kössék be - ordította egy ember.

-Fussanak az orvosért...

A sebesültnek furcsa módon nyugodt volt az arca. Ép kezével a port törölgette szeméből.

-Ne bántsanak - motyogta.

Valaki lehajolt hozzá és fel próbálta emelni. Mikor a törzs alsó része a földön maradt, mintha csak a bőr kötötte volna össze mellével, iszonyodva engedte vissza.

-Tegyenek már valamit . . Mit bámulnak ? - fakadt ki valaki.

Jó öt percbe telt, mire Bagó odaért. Fujtatott, ledobta táskáját. Mikor a kör megnyílt előtte és a sebesültet meglátta, mintha megmerevedett volna. Végül mégis lehajolt hozzá. Aztán újra kiegyenesedett, arca fehér volt, akár a fal.

- Mit csinált ez a szerencsétlen ? - kérdezte.

- Tűzkövet akart kivenni egy aknából.

- Doktor úr, mentse meg! - jajveszékelt egy asszony.

- Hozzák fel rögtön a kórházba.

A kamasz, aki idáig csak figyelt, ekkor értette meg először igazán, mi is történt vele. Körülnézett és ordítani kezdett.

- Ne hagyjanak meghalni . . .

x x x

Anyámat felébresztette a robbanás.

- Valami leesett a konyhában. Hallottam a csattanást - mondta, amikor hazaértem.

Az éjszaka kissé kipihente magát. Arca nyugodtabb volt, könnyebben beszélt.

-Pista hol van ? - kérdezte. - Beszélni akarok vele, mielőtt elmegy.

- Még tegnap este elmentek.
- Azt hittem, még itt van. Beszélni szerettem volna vele.
- Hiszen beszéltél vele.
- Tényleg?
- Még tegnap este. Azóta aludtál.
- Mi van ma?
- Hétfő.
- Milyen furcsa. Az volt az érzésem, hogy csak egy pillanatig aludtam. Nem is emlékszem már pontosan.

Elgondolkozott.
- Szomjas vagyok. Adj egy kis vizet.

Szájához tartottam a poharat. Pár csöppöt tudott csak lenyelni, a többi kipergett szája két oldalán. Ekkor ivott anyám utoljára. Eztán a vízről is végleg megfeledkezett. Nem érzett többé szomjúságot.

- Milyen idő van kinn?
- Hideg és ködös.
- Esett a hó?
- Nem.

- Szeretnék látni mégegyszer egy szép havazást. Mikor lassan, nagy pelyhekben esik a hó. Csendesen. Az olyan szép. Errefelé nincsenek olyan hóesések, mint régen voltak. Amikor születtél, karácsony előtt, akkor volt gyönyörű tél . . . Mentünk az éjféli misére és mindent mintha csillogó, fehér vatta borított volna . . . Ilyenkor a csillagok is jobban szikráznak.

Elnézett egy ideig a semmibe, majd váratlanul a fényképes dobozt kérte. Odatettem eléje a dunyhára. Már nem tudta megfogni. Mosolyogni próbált.

- Elzsibbadt a karom. Keresd ki azt a fényképet . . . Tudod, ahol az udvarban vagyunk lefényképezve.

Jól ismertem ezt a képet. Levelezőlap nagyságú, régi, megsárgult fénykép volt. A helybeli fényképész készítette apám kívánságára. Mert voltak ilyen ötletei.

Kikerestem és eléje tartottam.
- Tedd le a dunyhára.

Kis mélyedést csináltam, abba állítottam. Szeme mintha ragyogni kezdett volna, ahogy meglátta.

Életének legszebb évei ezek voltak. Fiatal asszony volt, szép és egészséges. A nagyszülők, cselédek minden fáradtságtól kímélték. Ezután a korszak után márcsak gondok, szenvedések jöttek élete végéig.

A felvételt házunk kertjében készítették a puszpángbokrok és a citromfűk felől az épület utcai szárnya irányában, ahol kis, betonozott térségen varrógépek sora állt és négy lány meg egy soványarcú, kopaszodó férfi dolgozott rajtuk. Apám munkásai voltak. Cipőfelsőrészeket készíttetek, a legjobbakat a környéken. Apám gazdag volt, „úriember". Ott állt egyik varrógépnek támaszkodva, nyitott kabátban, hogy óralánca látszódjon, kamasnis, gombos cipőben és magas, keményített gallérral. Fiatalos, szinte gyerekes arca volt, elválasztott, gondosan kefélt hajjal, elégedett pillantással.

Nagyapám mögötte állt. Zsebrerakott kézzel, harmonikás nadrágban és dús bajúszát pödörte. Apámnak csak vékonyka, alig látszó bajusza volt. Csak később tüskésedett meg.

Sütött a délutáni nap a képen, látszott az izzadtság nagyapám vaskos orra mellett és lábánál komondor lefetyelt a melegtől. Csak nagyanyám volt árnyékban, a lépcsőfeljárat mellett, ahol látszott a kút karja meg sárkányszájra mintázott vízköpője. Ezen a lépcsőn ülve vágtam el egyszer térdemet az üzletből elcsent nagy bőrvágókéssel fakard faragása közben. Nagyanyámra csak a képről emlékszem. Kerekarcú, barnaszemű öregasszony volt, kövérkés, a dereka befűzve. Úgy állt a képen is, amilyen egész életében volt. Csak egy pillanatig, mert hívta a munka a konyhába. Előrehajolva, figyelmesen, gondolkozva.

Anyám a varrógépek előtt széken ült. Fehér csipkeruhában, aminek ujjait vállán felfodrozta. Kissé kövérkés volt abban az időben. Arca kerek, kontya dús, hogy derekáig ért a haja, amikor este kibontotta.

Én az ölében ültem hosszú, göndör hajjal és kis szoknyácskában. Akkoriban a kisfiúk is szoknyát hordtak. Alig voltam több kétévesnél és bambán, nyitott szájjal meredtem a fényképészre, aki a puszpángbokrok közti, cementezett úton állt és mindenféle figurát csinált, hogy figyelmemet lekösse.

Akkor még fogalmam se volt, kik vannak körülöttem, mi történik velem. Öntudatlan kis lényként éltem világomat, de

most mégis mindenre emlékszem. Talán azért csak, mert sokszor láttam ezt a képet, hogy már saját élményemnek tetszik ?

Pista, fejetetejére bodorított hajjal, nagy szeplőkkel az orra körül, anyám térdének támaszkodott és durcásan meredt a lencsébe. Gyanakvó, mindig valamiben sántikáló kisfiú volt, nem több négy évesnél. A hüvelykujját harciasan matrózblúzocskája övébe akasztotta.

Gábor bátyám csak félig látszott. O akkor már hatéves kisfiú, abban a pillanatban, amikor a fényképész a fekete kendő alá bújt, előreszaladt és a puszpángbokor mellől kihajolva figyelt a lencsére. Talán a beigért madarat akarta közelebbről látni. Meglesni épen akkor, amikor előbújik. A képen csak felsőteste lászott, kis matrózsapkája, meg előre leső, élénk szemei.

x x x

Anyám újra meg újra végigfuttatta szemét a képen.

- Jancsit sehol se találom - mondta aztán csalódottan. - Hova bújhatott ?

Nem is találhatta, de már nem emlékezett rá. Akkor volt terhes öcsémtől.

-Szeretett bujócskázni - nyugodott végre bele . - Szép volt. Milyen kár, hogy elmúlt. Ha meg lehetne állítani bizonyos ponton az életet, és örökké ott fog maradni . . .

A kép baloldalán a kapuboltozat és a homokfutó első kereke látszott. Mindig a kapu alatt állt. Könnyű volt, akár a pille, és sokszor hintáztunk a hátsó tengelyre akaszkodva. Nagyapám szőlejébe jártunk vasárnaponként vele, vagy apám pusztájára, ahol langyos, rózsaszín belű dinnyék teremtek a homokban.

Mindez talán anyámnak is eszébe juthatott. A boldogság korszaka, amikor minden bőven volt. Béke és nyugalom. Milyen rövid volt. Kamaszkoromban sokszor eszembe jutott, amikor a kis szobába összezsúfoltan nyomorogtunk, hogy milyen jó lenne visszahozni. Nagy akartam lenni minél hamarabb, sok pénzt keresni és anyámat egyszercsak visszavinni ebbe a régi világba. Most már semmi se lesz belőle. Elkéstem végleg vele. Soha nem jönnek többé vissza.

Maga a ház tágas volt, az ebédlő ablakai az utcára nyíltak. Csipkefüggönyök lógtak rajtuk és előttük az utcán májusban akácok virágoztak. Sok az emlékem ezekről az ablakokról. Apám ide bujt el, mert szélesek voltak, és ha valaki a párkányon meg-

lapult, azt se kívülről, se belülről nem láthatták: ide bujt hát éjszakánként a kommün idején, élesretöltött pisztollyal a kezében, hogy a ház kapuját védemezze. Innen búcsúztatták nagyapámat, amikor a városba költöztünk. Ott szónokolt csákányosan, sisakosan az ablakból, a csapat pedig trombitaszóval, fáklyákkal vonult tova. Itt állt a karácsonyfa is a tálaló mellett és az ebédlőasztalra voltak kirakva hűlésre a friss sütemények.

A hálószoba ajtaja nyílt rá. A nagy és magas hálószobáé, ahol a két udvari ablak közt állt bádogágyacskám a csipkemennyezettel. Ha kissé felemelkedtem, láttam szüleim ágyát, felettük Krisztust Pilátus előtt, az udvar felé pedig az ablak alatt az orgonabokrot, a kút sárkányköpőjét. Itt voltam halálosan beteg, itt hajoltak ágyam fölé orvosok, idegen, hidegtapintású emberek, innen néztem heteken át a láz hevében hullámzó függönyöket, a mennyezet repedéseit, melyek valami furcsa emberfejbe egyesültek. Itt figyeltem éjszakánként az apró neszeket, amik a padlásról vagy azon túl az égbolt mélységéből szüremlettek lefele. Itt ettem meg az első akácvirágot, amit Gábor hozott be, miután kirázta a bogarakat belőle. Lassan és csámcsogva ettem, mert a többiek is így tették, és szüleim végnélkül boldogok voltak, mert gyógyulásom jelét látták benne.

-Szegény nagymama - rezdült meg anyám szeme. - Neki is rákja volt. Mellrákja. Emlékszel, mikor temették ? Fel akartad kelteni.

Nagyanyámat az udvaron ravatalozták fel a kút és a puszpángbokrok közt. Valami állványon vagy asztalon állt a koporsó, hogy nem láthattam bele. Nagyapám tartott föléje.

- Csókold meg - motyogta a fülembe.

Megdöbbenve néztem a sápadt, mozdulatlan arcot, majd egy hirtelen mozdulattal megragadtam nagyanyám kezét és ráztam, hogy felébredjen.

- Kelj fel nagymama, kelj fel . . .

x x x

Az előszobában csapódott az ajtó. Gábor volt az, Jácint atyával. O ment el érte mégis.

Óvatosan ránknyitott, és mintha maga is meg lenne lepve, ezt mondta anyámnak:

- Nézd csak, ki jött meglátogatni.

És beengedte maga előtt a plébánost.

Jácint atya ferences volt. Alacsony, vaskos ember, kerek, rózsás arccal, amelyről nem lehetett megállapítani a korát. Ugyanaz a kámzsa volt rajta, amiben jó tíz évvel előbb először láttam, és ami már akkor is kopott, foltozott volt. Haja azóta lekopott. Ami megmaradt a tarkóján, az kifehéredett. Pontosan olyan volt, ahogy a ferenceseket ábrázolni szokták általában. Sokszor tűnődtem is rajta, vajjon ezért lépett-e ebbe a szerzetbe, vagy belépése után alakult-e át ilyenné.

Szélesen mosolyogva jött beljebb. Hangja lágy, időnként erősödő volt, ahogy a szónokok szoktak beszélni.

- Hát kedves lányom. Most hallom, hogy beteg. Ha véletlenül meg nem tudom, nem jövök el, és a végén azt mondhatta volna rólam: Nahát micsoda egy pap ez. Még a betegeire se kiváncsi.

- Nem beteg, főtisztelendő úr - settenkedett mögötte apám, szaporán pislogva szemüvege mögött és szemmelláthatólag nagy zavarban. - Most már gyógyulóban van. Megoperálták.

- Annál jobb, akkor legalább nyugodtan elbeszélgethetünk. Ilyenkor mindig sok mondanivalója van az embernek. Ugye lányom ?

Anyám megmozdult és mosolyogni próbált. A fénykép előtte eldőlt a helyén, majd lecsúszott a dunyháról a padlóra.

-Na csak ne mozogjon . . . nem kell erőltetnie magát. Majd inkább én ülök ide az ágy mellé, lányom.

Látszott a szemén, hogy őt is megrendítette anyám állapota, de nem mutatta. Arca tovább mosolygott.

Gábor még az utolsó pillanatban odament hozzá és a fülébe súgta:

- Meg ne ijessze . . .

Jácint atya szelíden félretolta és ment tovább az ágy felé.

- Hát igazán örülök - motyoga anyám és mintha arca kissé kipirult volna. Tudom, hogy nagy zavarban volt ebben a pillanatban. Évek óta nem tételezte már fel, hogy a családon kívül valaki is érdeklődne utána. Megszokta, hogy a külvilággal csak a megélhetés szükségszerüsége miatt kell érintkeznie.

- Látja, ha előbb szól, előbb jövök - nevetett Jácint atya. Persze én manapság már amolyan kellemetlen vendég szoktam csak lenni. . .

Szüleim egyszerre kezdtek el tiltakozni, de a pap nem hagyta magát.

-Jól van ez így. Nincs véletlen Isten terveiben. Sok ember csak most fog rájönni, hogy mit veszített el . . .

Levetette barna kabátját. Akkor láttam, hogy rajta van a stóla. Zsebéből kis ezüst szelencét vett elő. A kenetes lehetett. Közben egyre beszélt csendes hangon, meg-megnyomva itt-ott a hangsúlyt. Ahogy lépkedett, vastag harisnyájáról, mert csak saru volt rajta, olvadni kezdett a kérges hó, és lábnyomai megmaradtak a padlón.

- Rég beszélgettünk már, mi, lányom ? - húzta közelebb az ágyhoz a széket. - Ha jól meggondolom, lassan egy éve már . . .
Felhúzta a térdén a kámzsát, és nehézkesen leereszkedett a székre. Láttam, hogy lábát épen a lecsúszott képre rakta. Egy pillanatig oda is akartam menni, hogy kiszabadítsam, de aztán eszembe jutott, hátha ez se véletlen. Talán nincs is véletlen az életben. Talán azt akarja jelenteni, hogy kár a multon rágódni. Az épúgy eloson a semmibe, akár az emberek maguk is. Más a fontos, egészen más . . .

- Nahát, nincs itt semmi baj . . . - erősödött fel Jácint atya hangja, és közben szemével intett felénk, hogy kimehetünk.

x x x

Majdnem félóráig volt benn anyámnál. Az előszobában vártuk meg. Gábor tíz perc multán már türelmetlenkedni kezdett.

- Mit csinálhat ennyi ideig? Még a végén megijeszti . . .
És fülelt befelé, nem hallja-e anyám zokogását.

Apám egy szót se szólt egész idő alatt. Ügyetlenül téblábolt a piros asztal körül és reszketett kezében a pálinkás üveg gömbje.

Amikor Jácint atya végre kijött, bátyám nekirontott:

- Mi van ? Nem ijedt meg ?

- Miért ijedt volna meg ? - nézett rá a pap egy kis nehezteléssel a hangjában. - Egy jó kereszténynek nincs mit félnie a haláltól. Legalábbis kétezer év óta majdnem . . .

Láttam, hogy apám is haragosan pillant Gáborra szemüvege mögül.

- Nem úgy gondoltam - morogta az szabadkozva.

Jácint atya arcán valami meghatódottság látszott.

- Tudják, - mondta - nincs megdöbbentőbb, mint mikor az ember így leül a halállal beszélgetni. Sokszor tettem már, de mindig lelkem mélyéig felkavar. Van valami mélységes titok ebben. . . Mi csak azt gondoljuk, hogy mi készítjük elő a halálra a híveket, de valójában semmit se tudnánk tenni. Sokkal nagyobb hatalom végzi és készíti elő ezt helyettünk. Mi csak asszisztálunk hozzá. Valahányszor leülök így a halottas ágy mellé, mindig rá kell erre döbbennem. Vagy előkészítették már őket, vagy nem . . . mi már édeskeveset tehetünk. Olyan nekik a halál már, mint valami jóbarát, akitől nincs mit tartani . . . vagy még nálunknál is rettenetesebbnek találják. Olyannak, hogy mi el se tudjuk képzelni. Kicsi a mi erőnk, hogy ezeknek a szerencsétleneknek az utolsó perceket megenyhítsük. Ilyenkor értem meg mindig, miért imádkozik az Egyház nap mint nap a jó halál kegyelméért. Isten bizonyos ponton túl külön erőt ad az egyre gyengülő testnek, hogy a csapást elviselhesse. Mélységes titok ez . . .

Arcában csak most kezdtek a megfeszült izmok felengedni. Bátyám zavartan nézett rá.

- Lehetetlen, - morogta - mindig azt hitte, hogy meggyógyul. Még az előbb is . . .

-Ebben az állapotban a gyógyulás és a halál fogalma összemosódik. A halál ilyenkor már inkább gyógyulás. Édesanyjuk is így van vele.

Apám úgy meg volt rendülve, hogy mukkanni se tudott. Tiszta pohárkát vett elő az ablakpárkányról és töltött bele.

-Egy kis törköly, főtisztelendő úr. Ne utasítsa vissza . . .

A pap ránézett és egy pillanatnyi gondolkozás után elfogadta.

- Köszönöm - mondta. - Biztosan jót fog tenni ebben a hidegben.

- Szóval azt mondja: tudja, hogy meg fog halni ? - makacskodott továbbra is bátyám.

Jácint atya hozzáfordult.

- Édesanyja tökéletesen elő van készülve . . . Rég láttam, hogy valaki így elő lett volna készülve . . .

Apám dühösen meredt Gáborra, majd lehajolt, mintha a figyelmet akarná elterelni vele, és megtapintotta a pap saruját. Az zavarba jött és odébbhúzta lábát.

- Ezt még sem lehet, hogy így tetszik járni . . .

Jácint atya elvörösödött, és ügyetlenül lerakta az asztalra a pálinkáspoharat.

x x x

Anyám, amikor bementünk hozzá, nyugodtan feküdt az ágyban. Félig lehúnyt szemmel az ablakba nézett, és mintha úgy ébredt volna fel, mikor Gábor szólt hozzá.

- Igen - motyogta.

- De mégis miről beszéltetek ?

- Sokmindenről - felelte rövid tűnődés után.

- Kedves volt legalább ? Nem ijesztett meg ?

Apám ekkor rászólt bátyámra:

- Mit zavarod most ilyesmivel? Nem látod, hogy fáradt.

- Igen - mondta anyám később. - Nem is hittem volna, hogy ilyen kedvesen tud beszélni.

Én ezalatt az ágyhoz mentem, hogy a fényképet felvegyem. Nem találtam. A tükör párkányán akadtam rá. Le volt már törölgetve.

x x x

Késő délután meglátogatott bennünket a rendőrség nyomozója. Apám hamarabbra várta és többször figyelmeztetett előre.

- Aztán nehogy eljárjon a szád. Csak ne mondj inkább semmit. Nem értesz az itteni dolgokhoz.

- Mi baja lehetne velem? - feleltem. - Semmit se csináltam.

- Ne beszélj marhaságokat. Ha ez elvitet, akkor véged van . . .

Fiatalember volt, alig több húszévesnél. Kopott, kitömött vállú kabátban és vasalatlan, vastag nadrágban. Amikor sapkáját levette, inkább gyereknek látszott. Úgy is nevetett, vigyorgott, ahogy a kamaszok szoktak. Sután, ügyetlenül, de a szeme hideg maradt. Pár évvel előbb még valahol valami téglagyárban volt munkás, amit nem is titkolt; azt se, hogy nem sokat ért új mesterségéhez.

-Nyomozni ? - legyintett bátyámnak. - Mi a fenének ? Nem ezen van a lényeg. Sokkal nagyobb dolgokra kell most vigyázni.

- Dehát nem akarják tudni, ki ölte meg ?

A detektív ránézett.

- Minek ? Jól tudjuk.

Meglepődtünk.

- Ki volt hát ?

- A vasúti melósok. Valamelyik közülük. Meg volt rá az okuk. Minek hát bolygatni ? Ha a nép agyonver valakit, akkor az biztosan megérdemli, nem ? Tiszta ügy. Osztályellenség volt. Mi irgalmaztunk neki, hagytuk futni, pedig valamikor úgy bánt a melósokkal, akár a kutyákkal. Ismerem ezt a fajtát. A téglagyárban is akadt belőle. A melósok nem irgalmaztak neki, tehát bűnösebb volt, mint gondoltuk. Nem világos ?

Gábor nem volt megelégedve ezzel a válasszal.

- És ha tévedtek?

A nyomozó nevetett.

- Ha osztályügyről van szó, akkor nincs tévedés.

- De így bárkit agyonverhet a haragosa.

Annak ez nem tetszett.

- Nem bosszúállás volt ez, hanem népitélet. Különbség van a kettő közt.

Apám jelentőségteljesen meredt bátyámra, de abba mintha belebújt volna az ördög, nem hagyta annyiban.

- És ha lesznek, akik kihasználják az osztályügy leplét?

A titkosrendőr megint csak nevetett. Mindig nevetett, mintha így kellene tennie. Közben az egyik cigarettáról a másikra gyujtott. Apám anyám felé pislogott, aztán kiment és kinyitotta az előszobaajtót, majd az onnan nyíló ablakot.

- Egyszerű ez. Nem tévedhet az ember. Mindig az osztályhelyzetet kell tekinteni. Ha például egy vasuti melóst találtunk volna ma reggel az árokban, akkor mindjárt más lenne a helyzet. Azt csak osztályellenség gyilkolhatta volna meg. Ez világos. Ki másnak lett volna útjában ?

Erre aztán már bátyám is elhallgatott. A kamasz még hozzátette :

-Ez az igazság. Az igazi, mert most a nép oldalán van.

Apám füstölt hurkát és savanyúpaprikát hozott elő. Oda terítette az asztalra és a rendőr nem kérette magát. Az egyik pohár bort a másik után itta.

- És az üzlet? Hogy megy, Dobos bácsi? - kérdezte hirtelen.

Apám akkor már napok óta mondogatta: Meglátjátok, mindjárt jönni fog, ha megszagolja, hogy van bőr.

- Nehezen - nevetett óvatosan. - Nincs anyag.

- Hallom, hogy szerzett.

- Ó, mi az? Csepp a tengerben. Valamikor tízszerannyit ad-

tam el hetenként. Nincs most anyag, amennyit az ember szeretne.

- Majd lesz.

- Lassan megy ez . . . Sose lesz belőle igazán valami.

- Megvan az oka. Igy jobban nyakon csíphetjük a feketézőket, akik emelik az árakat. Majd ha azokat elintéztük, lesz megint majd minden.

Apám arca elkomorodott. Kissé, mintha meg is ijedt volna. Pontosan tudta, hova irányulnak a másik szavai. De azért uralta az idegeit.

-Egyen elvtárs - nevetett fel hirtelen. - Ilyen hurkát nem ehet akárhol.

Bátyám köhécselt és anyám felé intett. Az mintha egy pillanatra felnézett volna ránk.

- Hogy van Dobos néni? - intett feléje a titkosrendőr.

Anyám nem válaszolt. Nézett rá egy pillanatig értelmetlenül, aztán megint lehunyta a szemét.

-Nincs már egészen magánál - suttogta szabadkozva apám.-A végsőket járja szegény.

- Mi a baja?

- Rák - lehelte apám hang nélkül.

- Az én muterom is abban halt meg - felelte a kamasz és újra nekilátott a hurkának. Kézből evett. Szelt egy darab hurkát, rátette egy falat kenyérre, tört hozzá egy darab paprikát és szájához emelte. Egyik mozdulata közben hirtelen megállt, tapogatott zsebében és egy nagy forgópisztolyt húzott elő. Lerakta az asztalra maga elé. Szemmelláthatólag büszke volt rá.

- Nem tudtam, mi fene nyomja az oldalamat. Hát ez a vacak volt az.

Apám felvette és szakértő mozdulattal megnézte.

- Tényleg vacak - tette le aztán. - Nem merném elsütni.

A kamasz szája megállt és úgy nevetett apámra, mintha csiklandoznák.

- Én se. De van itt más tartalékban. Ezt nézze meg.

Azzal hóna alá nyúlva egy modernebb browningot húzott elő. Míg apám a fegyvert forgatta, szemmel kísérte.

- Egy tiszttől vettem el. Kapott is érte néhány nyaklevest. Eldugta, de a harmadikra előadta. Beleeresztettem az első golyót. Nem szólt egy kukkot se.

Apám lassan letette a fegyvert és pár percre csend lett a szobában.

x x x

A kamasz már alaposan végére járt a hurkának, amikor váratlanul rátért az én ügyemre. Ugy kezdte, mintha véletlenül jutott volna az eszébe.

- Hallottam, hogy most jött haza ?

Apám hátrébb tolta a széket és jelentőségteljesen nézett rám.

- Franciaországból ?

-Igen.

- Milyen ott a helyzet?

- Nem a legkönnyebb.

Nevetett.

- Azt el is hiszem. Ott még mindig a burzsujok az urak. Rothadt egy ország. Mindig másoknak kell megnyerni számukra a háborúkat. Ha a Szovjetunió nincs, akkor most sehol sincsenek.

- Segítettek az amerikaiak meg az angolok is nekik. Meg maguk is csináltak valamit - feleltem.

Apám köhintett, hátrább huzta székét és lehajolva a kamasz sáros bakancsát kezdte szemlélni. Akkor már jól tudtam, mit jelent ez a mozdulat.

-Persze - komolyodott az el. - Maguk is csináltak valamit. Mármint az ifjúmunkások, akik ellentálltak, mert a burzsujok, azok behódolnak a fasisztáknak. Ha az amerikaiak nem foglalják el őket, akkor most ott is mi vagyunk az urak.

Apám felhúzta kissé a rendőr nadrágját.

- Mondja, elvtárs - nézett fel rá, - magának nincs csizmája ?

Az zavarba jött. Apám megbolygatta gondolatmenetét, és nem tudta hirtelenében, kinek válaszoljon.

- Nincs - felelte végül egyszerűen.

Apám felháborodottan egyenesedett fel.

- Hát ez meg hogy lehetséges? Magának, aki egész nap a vidéket járja, nincs csizmája.

- Nincs raktáron most.

- De ezt nem lehet hagyni . . . Na majd én . . .

A másik egy pillanatig ránézett, majd szárazon ennyit mondott:

- Engem nem lehet megvesztegetni.

Apám kajánul nevetni kezdett.

- Ki akarja magát megvesztegetni ? Azt hiszi, hogy bolond vagyok? Azt akartam mondani, hogy lesz majd a raktáron. A többit bízza csak rám.

A másik meglepődött.

- Dehát hogyan?

- Az magát ne érdekelje.

A kamasznak felderült a képe.

- Az más - mondta és a pohár után nyúlt. Amikor letette, rámnézett : - Nem sokáig lesznek ott se urak a burzsujok. Erről kezeskedem.

Fogta pisztolyait és elrakva őket indulni készült. Az ajtóban hirtelen oldalba bökött.

- És jó nők vannak arra, mi? Hallottam róluk . . .

Röhögött, mintha csiklandoznák.

- Jöjjön be a jövő héten, hogy kiállítsam az igazoló iratot. Különben sok baja lesz, mint nyugatosnak, érti?

x x x

Apám este összeszámolta a pénzt, újságpapírba göngyölte, majd mellénye alá kötözte. A nyomozó látogatása után határozta el, hogy megint elmegy áruért. Mintha engedélyt kapott volna rá.

- Nem fognak piszkálni. Legalábbis egy ideig.

- De hátha Anyi - próbáltam visszatartani.

- Hallgass. Kell a pénz. Rendes temetést akarok neki.

Nem értettem. Vagy az is lehet, hogy apám akkor már végleg elbúcsúzott anyámtól. Utolsó kötelességét akarta már csak maradéktalanul biztosítani. Talán egész életére lelkiismeretfurdalást érzett volna, ha nem tud anyánknak rendes temetést biztosítani.

Amikor indult, anyám már aludt. Megállt úgy bekecsesen, csizmásan, sállal körültekert füllel és vadászkalaposan az ágy végénél, egy pillanatig anyámra nézett, majd megfordult és szó nélkül elment.

Egyedül maradtam.

x x x

Anyám reggelig nyugodtan aludt. Akkor felébresztették a fájdalmak. Erősebbek és kínzóbbak voltak minden eddiginél. Egy-egy roham után csuromvizesen, viaszfehéren dadogta :

- Nem birom tovább . . .Istenem, hogy fájhat ennyire.

Alig reggeledett, amikor bátyám végre megérkezett az orvossal. Az álmos volt és rosszkedvű, de azért épúgy harsogott, mint az első alkalommal.

- Nem baj, nagyságos asszony. Az a jó, ha fáj kissé. Majd mindjárt elintézzük . . . Egy bökés és kész.

Az előszobában ivott egy pohár pálinkát és ennyit mondott:

- Ez az utolsó volt. Már nincs is hova beadni neki. Még ha akarnék, se tudnék újat adni. Csont és bőr csak. Ez már agónia. Csoda lesz, ha mégegyszer magához tér és világosan eszénél lesz. Nem bírhatja már soká. Nincs, ami birná. Elfogyott, szó szerint elfogyott. A szervezet teljesen felemésztette magát . . .

Az ajtóból mégegyszer visszaszólt:

- Nem hinném, hogy mégegyszer szükség lenne rám.

x x x

Alig tértem magamhoz.

Agónia - egyre ez a szó dörömbölt agyamban. - Agónia.

A nap ugyanúgy kelt fel, mint mindig. Az ablak előtt kibukkant a homályból a kút tezőzete az egyre kormosabb hósapkával. Aztán a nyeszlett orgonabokor . . .Most mindez kegyetlennek tetszett. Anyám haldoklik és a világ úgy megy tovább, mintha semmi sem történne. Lehetséges ez ?

Álltam az ágynál és csak egyre néztem.

Arca újra kipirult kissé, de szemét már nem csukta be egészen. Alul kilátszott a fehérje. Látszólag megnyugodott. Hatott a morfium. Álmodott. Talán újra a tengerparton volt, a pálmák alatti kis lapostetejű házban és nézett négyünket, amint lenn hancúroztunk a homokban.

Délben Ilonka jött az ebéddel. Megállt az ágy végénél és riadtan súgta :

- Miért gyujtottál gyertyát neki ?

Akkor vettem észre magam is, hogy az éjjeli szekrényen az ezüst gyertyatartóban ég a gyertya. Magam se tudom, hogyan és mikor gyujtottam meg. Ilonka odament és elfujta.

- Nem lehet még. Zavarja a füst . . .

- Menj kissé levegőzni - mondta aztán. - Itt maradok vele.

- Gábor hol van? - kérdeztem.

- Beteg . . .

- Hogyan?

- Gyomrára ment reggel, amit az orvos mondott. Csakúgy reszketett, mire hazaért.

Ekkor fogott el igazán először a pánik. Az tudja csak mi ez, akinek már meghalt közeli hozzátartozója, és napról- napra, óráról-órára kellett várnia a rettenetes pillanatra. A ember menekülni szeretne, és lehetőleg minél messzebb, minél távolabb a valóságtól. Ugyanakkor fáj is neki ez a megfutamodás, mert szeretne a beteg mellett maradni. Fut az iszonyat elől, de valami ott tartja mindennél erősebben. Kettészakadt testestől-lelkestől. Ez az igazi pánik.

Az idő vigasztalan volt. Mozdulatlan, szennyes felhők ülték meg a világot. A nap sehol se látszott, csak valami szürke derengés szűrődött át a felhőkön.

Nem tudtam merre megyek. Úgy vittek lábaim, mint bátyám lova a szokott úton, amerre otthonlétem alatt sétálni szoktam. Akkor döbbentem rá erre, amikor már a várkertben voltam, a nagy fák tövében, ahol nyáron nyalábszámra hevert a vad-szentjánoskenyér. Bozótos, elhanyagolt volt. Benőtte négy év óta a bodza, az omladozó falakra indák futottak fel. A ködös hidegben csak sejtettem a vár körvonalait.

Az útmelletti párkánynál megálltam és áthjoltam. Lenn, az árokban apró házak sora húzódott. A falu szegényei laktak erre. Beláttam a udvarokba, ahol piroslottak a kukoricafüzérek, az ereszek alatt lógó hüvelyespaprika. Itt-ott malac visított, fekete füst böffent elő a csámpás kéményből.

Túl a mélyedésen a uszoda fabódéktól körülvett üres medencéje feketéllett. A forrás vize ilyenkor szabadon csorgott és hatalmas jégfürtök csüngtek a vízköpő körül. Gyerekek futkároztak körülötte és csúszkáltak a kilocsolt víz jegén. A víz gőzölgött, ahogy az árokban végigfolyt. Nem volt meleg, de ahogy fagyott, dermedt, az utolsó csepp kalóriát is kiadta magából. Nyáron, kánikulában pompás volt a hűs víz. Bagec nyomorék lábával ott futott a medence szélén. Kövér, rezegő vállán ragyogtak a vízcseppek, aztán befogta orrát és nagyot kiáltva . . . huuu . . . akár a fóka, tompán beleloccsant a vízbe. A régi szép gyerekkori fürdések. A copfos lányok, akiket üldöztünk, bosszantottunk, lelocsoltunk a vízben. Szinte láttam, éreztem ezeket a régi képeket, aztán egyszerre megdermedt, hideggé, elmosódottá vált minden.

Túl az uszodán, az árok partján a gőzmalom emeletes téglaépülete állt. Odébb, mellette, a lepárló rőzsetornya gőzölgött. Ez mutatott csak életre, egyébként kihalt volt a malom. Hirtelen eszembejutott az öreg Vajda. Sokáig tapogatóztam szememmel a rőzsetorony lábánál, ahol szemét, ócskaságok hevertek a lecsapódó gőz jegétől bevonva. Semmi jelet se tudtam felfedezni, még egy földbevert cöveket se, ami sírját jelölte volna. Magas, őszülő, fényesre kefélt bajszú ember volt. Nyaranta sárga vászonruhában járt és őzbőrcipőben. Hogy kerülhetett egyáltalán a gőzlepárló alá ? Ezerszer meg ezerszer eljárt mellette életében, de eszébe jutott-e valaha, hogy itt fog végleg megállapodni? Megtalálják-e egyáltalán, ha valaki egyszer keresni fogja?

Balra, kis löszdombon, csenevész fenyőfák sötét kúpjaitól kerítve, a malom és a disznóhizlalda közt, a téli ködben csak körvonalait láttam a temetőnek meg a kopott kis ravatalozókápolnának. Fehérek voltak most a sírok, csak itt-ott ütött ki egy-egy fekete márványlap a hóból, mellette fekete ciprussal, bukszussal. A girbe- gurba akácok meg kopasz hársfák úgy markolásztak fel ebből a kis dombból, mintha a halottak karjai kutattak volna valami után a ködben.

Valamikor, egy csillagos, forró ,augusztusi éjszakán itt csókoltam meg Magdit másodszor. Mertem volna- e akkor arra gondolni, hogy anyám valaha itt fog pihenni ezek közt az idegen sírok közt ? Hogy talán én is ide kerülök, ki tudja ?

Nem volt halottunk ebben a kis temetőben. Ügy hagytuk el és raktuk le őket vándorlásaink közben, ahogy a nomádok hagynak egy-egy sírhalmot a sivatagban. Én még tudok róluk. Még megtalálnám nagyszüleim, Jancsi öcsém sírját, de az én fiaim, ki tudja, emlékezni fognak-e rájuk ? Lesz-e időm részletesen elmagyarázni nekik mindet ?

- Ne, ne - nevetett Magdi és csillagok futkároztak szemében. Félek itt . . .Olyan kisérteties minden.

Ha anyám ide kerül, megszelidíti-e számomra ezt a dombot ? Rokonom lesz-e a többbi is, aki anyámat befogadja ?

Túl a temetőn kis akácerdő sötétlett, azontúl minden a hidegbe veszett. Ameddig elláttam, szürke, fehérfoltos, ropogós téli világ terült, körülvéve a sűrűsödő köd áthatolhatatlan falával.

Az akácerdő mellett vadász közeledett ócska csizmában, kucsmában. Kutya lihegett gőzölögve mellette, övére akasztva

pedig súlyos nyúl himbált. Csak árny volt a homályban. Jobban kontúrozott, sötétebb árnyék.

Egy pillanatig azt hittem: apám az, csak aztán ébredtem a valóságra.

x x x

A templom a várkertből levezető út kiszögellésében feküdt. A középkorban külön fal kötötte a várhoz, hogy ostrom esetén zömök tornyát bástyának használhassák. Amikor a törökök eltakarodtak, a gróf, aki Itáliából jött haza és az akkori viszonyoknak megfelelően modern ember volt, valami furcsa gót stílusban restauráltatta a templomot. Néhány ferences szerzetest is hozott magával. Azoknak épült a kis kolostor a várárok fölé tapasztva. Mellette parányi kertet is hasítottak ki, amely az évszázadok alatt úgy feltöltődött avarral, a sírok televényével, hogy falain keresztül is mellbevágta az embert a zsíros húmusz fojtó szaga.

Kábán, öntudatlan léptekkel befordultam a templomba. Majdnem sötét volt benn, csak elől a mennyezetről lógó hatalmas kandelláberben égett a piros lángocska.

Kopott, szegényes kis templom volt és minden darabján látszott, hogy ajándékokból rakódott össze. A padok, a képek, terítők, elől az oltár két oldalán a régi kegyúri padok, felettük a nemesi pajzsokkal. Soha se láttam ülni itt valakit. A gróf leszármazottai, Isten tudja, hova kerültek.

A padozat téglából volt, itt-ott, amerre a századok alatt nagyobb volt a forgalom, vályúszerüen kikopva. Mennyi ember toporgott, mendegélt itt végig, ki a padokból előre az áldoztató rács felé, mintha valami láthatatlan, titkos erőtől vezetett áramlat mosta volna ki útjukat a téglában.

A szószéket valamelyik barokk kor idején élt gróf ajándékozhatta. Súlyos, agyonfaragott, aranyozott, életnagyságú szobrokkal körülvett alkotmány volt. Baldahinjáról ezüstgalamb csüngött a prédikáló pap feje fölé. Jácint atya innen szokta vasárnapi szentbeszédeit elmondani, majdnem elveszve a meztelen, aranyozott szobrok közt, amelyek a szentatyákat jelképezhették. Diákkorunkban sokat kritizáltuk Jácint atyát, aki valami szentbeszédgyüjteményből vette vasárnapi szónoklatait s azok kisértetiés egyformasággal hasonlítottak egymásra. Egy példa, egy okulás, mégegy példa, mégegy okulás . . .

- Képzeljétek el, kedves keresztény testvéreim, hogy a tenger partján álltok . . . a végtelen, mindent betöltő óceán partján,

ahol minden víz és hullám, ameddig a szem ellát . . . A parton a homokban kagylók , tengeri állatkák, amiket a víz vetett partra . . . És akkor odajön egy kisfiú és egy kagylóval merni kezdi a tenger vizét. Ki a tengerből, be a parton egy parányi mélyedésbe. És mikor már századszor teszi ezt, a Szent nem állhatja tovább. Odamegy és megkérdi tőle: Mondd, fiacskám, te itt mit csinálsz ? - És mit gondoltok, kedves hívek, mit felelt a kisded ? Ezt felelte: Kimerem a tengert. Ezt mondta a Szentnek, semmi többet: Kimerem a tengert. Ugye ti is elcsodálkoztok ezen. Még jobban elcsodálkozott a Szent, aki látta mindezt. Mert, gondolkozzatok csak, nem megdöbbentő annak a kicsi lénynek a hite, a végtelen, biztos hite, amit semmi sem tud megingatni. Se a tenger végtensége, se az, hogy hiába meri éjjel-nappal, a víz sose lesz kevesebb benne . . . Gondoltatok-e rá, hogy összehasonlítsátok a ti hiteteket ennek a kisdednek a hitével? . . .

Lassan beszélt, alig-alig gesztikulált. Olyan volt, mint a lábnyomok, amik makacs kitartással mindig ugyanazt a téglát koptatják és párszáz év mulva előttünk van a csoda, a láthatatlan áramlásnak anyaggá vált képe, megfogható valósága. Mi ekkor ezt a módszert nem értettük és nem is értékeltük. Hevességet, kirobbanásokat, szónoki lobogást és megdöbbentő, váratlan eredményeket vártunk volna. Óh, az ifjúság örök türelmetlensége.

Egyszer fogta csak el valami váratlan hév. Felemelte tenyerét és már le akart csapni a szószék bársony könyöklőjére, amikor valamit észrevett és megállt. Ujja véletlenül hozzáért az ezüstgalambhoz és az fénycsóvákat vetve himbálni kezdett feje felett. Ránézett egy pillanatig, majd felnyúlt, megállította, és folytatta szónoklatát szelíden, csendes hangon, mintha elfeledte volna előbbi szándékát.

x x x

A kórust két testes téglaoszlop tartotta a templom végében. Az egyikre, amelynek oldalát fényesre koptatták a nekidülleszkedő hívek, márványtábla volt erősítve. Most, hogy újra ott álltam alatta, eszembe jutott, felpillantottam rá, és mint annyiszor, újra elolvastam.

Emez helyen adá vissza lelkét Teremtőjének
Tűz Jeremiás, bognármester
az Úr 1895-ik esztendejében, Szent Szilveszter estéjén,

a Monstrancia felmutatása közben.
Hova lett, óh halál, a te győzedelmed !"

Ez az utolsó mondat, mint annyiszor, meglepett. Valamikor sokat tűnődtem rajta és próbáltam megmagyarázni, hogyan kerülhetett a szöveg végére. A kőfaragó akarta kitölteni valamivel az üres helyet ? A derék bognármesternek ez lett volna a kedvenc szólása ? Vagy maga az akkori plébános ajánlotta és szoros kapcsolatba hozta az oszlop tövében történt eseménnyel ? De hisz épen a halál volt az, aki győzedelmeskedett azon a Szilveszteren. Bebizonyította, hogy ott settenkedik a templom homályában is, és a legváratlanabb pillanatban sújt le: „Itt vagyok, itt az én győzedelmem". Mégis azt kérdik tőle: hova lett a győzelme.

Mindez illogikusnak, ügyetlenül falusinak tetszett valamikor. Számomra ez a tábla már csak a maga szárazságában, elvontságában adta elő az eseményt. Egy ember, biztosan öreg már, ott áll a gyertyafénytől lobogó és tömjéntől, égett viasztól szagos homályban, aztán egyszercsak szivéhez kap és összerogy. Akkor suttogta volna, az utolsó pillanatban, vagy talán az egész templom zengte a zsoltárt: „Hova lett, oh halál, a te győzedelmed!" És a halál kereken rácáfolt ugyanabban a pillanatban. Megkérdezték tőle, hát felelt a maga módján, röviden és velősen.

És ekkor hirtelen, ami sohase jutott eszembe, belémdöbbent. Mintha csak úgy előugrott volna a semmiből: Hova lett, halál, a te győzedelmed ? Mi már nevetünk rajtad, ingerkedünk veled. Hova lett a végleges győzedelmed ? Hová ? -mikor van már feltámadás, és téged győznek le!

Egyszerű volt mindez, egyszerű és sokat hallott dolog, csak épen ez nem jutott eszembe idáig.

Most megnyugtatott, megvigasztalt. Mintha fordult volna valahol a tükör, és a halál egészen más képet mutatott volna, mint előbb. Mintha elvesztette volna azt a rettenetes, megsemmisítő alakját, ahogy anyám ágya mellett már egy hete öntudatlanul, világosan sose kirajzolódva, éreztem.

x x x

Bátyám a belső szobában feküdt, a bársonyhuzatos díványon. Úgy csizmásan és kabátban, ahogy reggel elment tőlünk. Mellette a kis gurulós asztalkán borosüvegek és poharak álltak.

Felkönyökölt és lerakta a kezében levő könyvet, amikor beléptem. Hunyorgott. Láttam, hogy sokat ivott már. Szeme fátyolos volt, nem is ismert meg rögtön.

- Te vagy az? - motyogta. - Gyere igyál . . .

Körülötte szótárak, nyitott könyvek hevertek, vele szemben pedig az üveges szekrényben rendetlenül feltornyozott könyvek, félig kirántott ívek. Mindaz, amit az egyetemről kitiltása napján megmentett. Akkoriban, szabad óráiban azzal foglalkozott, hogy angol könyvek fordításait visszafordította angolra és közben az eredeti kiadásban ellenőrizte a nyelvben való jártasságát.

Keze reszketett, amikor töltött.

- Agyon kellett volna ütni - motyogta egyre, hogy végül is megkérdeztem:

- Kit?

- Az első embert, aki öntudatra ébredt. Mert az öntudat az emberiség legnagyobb ellensége, halálos csapása. A pestisnél is rosszabb. Ha nincs öntudat, nincs halál . . . Érted ? Dehogyis érted.

Újra ivott és szeme bágyadtan járt ide-oda.

- Azt hiszed, nem tudom ? Azt gondoljátok magatokban, hogy jól bevásároltam, mi ? Láttam rajtad is, hogy meglepődtél. Ez is az öntudattól van. Ha nem lenne, akkor észre se vetted volna. Legjobb hát, ha az ember elmenekül előle. Úgy csinál mindent, mintha semmi értelme se lenne. Minek van igazán értelme ? Annak, amit te gondolsz, épannyira nincs, mint amit én teszek . . .

x x x

Hazafelé az utcafordulónál, a központi szállóval szemben Judittal futottam össze. A régi háborúelőtti rókabunda volt rajta, ami most, mióta meghízott, kissé szűken festett rajta. Látszott, hogy ideges.

- Visszahozták őket - hadarta egyvégtében. - Nem érek rá. Futok a rendőrségre. Mit szól hozzá egyébként ? Kitekerem annak a kis cafkának a nyakát, ha a kezem közé kerül . . .

Fogalmam se volt, miről beszél.

- Mi az ? - meresztette szemét akaratlanul is úgy, ahogy begyakorolta és amiről meg volt győződve, hogy jól áll neki. - Maga nem is tudja? Hol él maga? Megszöktette Tibit . . . Igen, a maga Magdikája .

Három nappal előbb kezdődött. Magdi náluk volt és Tibi hazakísérte. Aznap éjjel nem jött vissza.

- Először arra gondoltam, hogy szórakoznak valahol. Mondom, hadd tegyék, nem vagyok írígy természetű, mi? De mikor reggel

se jött haza, valamit gyanítani kezdtem. És milyen alattomosan csinálta ez a kis szajha . . .Suttogtak, motyogtak egymás közt. Mondom, nem zavarom őket, rájuk jött . . . Ez meg megszédítette szegény fiút. Csak azért, mert nem volt kedve egyedül útnak indulni. Semmi egyébért, higyje el. Ismerem az ilyen nőket. Úgy bepalizta azt a szegény gyereket, hogy meghülyült. Egy szót se szólt nekem, pedig minden titkát meg szokta vallani. Ezt nem is fogom elfelejteni, amíg élek.

Még azon éjjel elfogták őket a határon. Két napi vallatás után vissza lettek toloncolva a helyi hatóságokhoz.

- Reggel hozták őket. Még szerencse, hogy ismerem a rendőrkapitányt, és talán segíthetek még rajta. Különben egész életére tönkre lenne téve.

Akkoriban még könnyen vettem az ilyesféle dolgokat.

- Kár idegeskedni, - mondtam - elintézi maga tíz perc alatt, hogy kiengedjék őket.

- Oket ? - meredt rám dühösen. - Még Tibit talán, de hogy ezt a cafkát . . . Csak szórakozzanak vele egy ideig a rendőrök. Úgyis ez hiányzott csak neki, semmi más. Nem fért a kisasszony a bőrébe. De ezt még megkeserüli, hogy az én Tibimet palizta be épen.

Még hozzátette:

- Maga jól megmenekült ettől . . . Mert magát szemelte ki először, tudja.

Álltam még egy ideig a meglepetéstől, amikor már elment. Mintha valami sértődöttséget is éreztem volna.Mintha hirtelen cserbenhagyott volna egy emlékem, amit sokáig őrizgettem. Most vettem csak észre, hogy lelkem mélyén még mindig őrizgettem Magdit. Most hirtelen, mintha összezsugorodott volna. Mintha elfutott volna végleg a drávaparti fűzfák alatt és elfelejtettem volna meghívni a pohár sörre, amivel az egész kezdődött.

x x x

Ilonka még mindig ott ült anyám ágya mellett, amikor hazaértem.

- Egyszer se ébredt fel szegény - suttogta. - Még a szemét se mozdította . . . Talán nem is fogja többé.

Alig volt három óra, de már alkonyodott. A szobában sűrű homály volt, csak a kályha körül világított a parázs, meg anyám nagy dunyhája fénylett. O maga alig látszott benne, annyira sá-

padt volt az arca, csak haja sötét foltjából lehetett sejteni, hol fekszik.

Ilonka, amikor távozott, a szekrény melletti székre mutatott. Akkor vettem csak észre, hogy kikészítette rá anyám fekete selyemruháját. Azt, amiben rokonságát szokta temetni, és amit gondosan őrizgetett.

- Minden elő van készítve, ami kell. Ne nyúlj hozzá.

Akkor értettem csak meg, miről is van szó. Ott volt a két ezüst gyertyatartó, amik gyerekkorunkban szüleim ágya mellett álltak, anyám rózsafüzére, meg egy kis rézfeszület, melynek fekete fából volt a keresztje.

- Nem akarod, hogy este átjöjjünk ? -kérdezte még az ajtóban.

- Nem, nem kell . . . .

- De ha észreveszed, hogy közel az idő, csak fuss át . . . Érted?

x x x

Rámzuhant a csend

Leültem az ágy mellé s néztem anyámat. Valamivel nyugodtabb voltam a séta óta. Csak bágyadtságot, szomorúságot éreztem, a pánik elmult belőlem.

Szemem megszokta a félhomályt és talán jobban láttam anyám arcát, mintha világos lett volna. Így jobban emlékeztetett a régire, a meghittre. Szilárd, változatlan volt ez az arc, talán nem is az igazi, hanem az, amit magam alakítottam belőle az élet folyamán. A fehér magas homlok a hátrasimított gesztenyeszín hajjal, a szemek kissé mélyebben feküdtek a határozottan ívelt szemöldökök alatt és félig beárnyékolva mindig melegen, meghitten néztek rám.

Most csukva volt a szeme. Szemhéja olyan vékony már, hogy a félhomályban is láttam: néz velük álmában, mozgatja őket. Nem kifelé, hanem befelé, az emlékeibe, ahová a nehéz álom süllyesztette. Mit nézhetett, mit figyelhetett, miről álmodott ? Talán egy új életet, boldogabbat, virágosabbat ? Talán valahol a tengerparton, a levendulától illatos kis szikladombok közt, vagy a pálmafák alatt, a lapostetejű kis házban, ahol hihetetlen szívóssággal újra alapozta a családját, ahol kiapadhatatlan szeretettel újra kisgyerekekké tett bennünket, hogy a halál küszöbén átmentse mindazt, amit szeretett, egy új valóságba, hogy elölről kezdhessen mindent.

Orra egyenes volt, arányosan metszett, profilban szép is szinte. Két oldalt harmatos a verítéktől. Mint valamikor régen egy-egy vendéglő kerthelyiségében, vasárnap délután, a nyári melegben. Apró kis cseppek gyöngyöztek két oldalán, meghamvasodtak, amikor az első pohár hűs sört megitta, és arca, szeme elhomályosult tőle, akár a söröspohár fala.

Szája pontosan formált, szép telt száj volt, alatta kis gödrös, négyszegletes állal. Arca telt volt, színesen árnyalt kis gödrökkel, ha nevetett. Divatos szépség volt lánykorában. Ha nevetett, rizskása fogak villantak ki ajkai közül, ahogy akkoriban mondani szokták.

Vonaton ismerkedett meg apámmal tizenkilenc éves korában, márciusban. Vendégségbe utazott, apám meg valami üzleti ügyben. Keménygalléros, girardikalapos fiatalember volt akkoriban, huszonkét éves. Kis bajuszkával az orra alatt, és divatos, gombolós cipőkkel lábain. Anyámmal szemben ült a kupéban és udvarolni kezdett neki.

Onnan tudom az egész esetet, hogy anyám időnként fel szokta emlegetni.

- Bezzeg ott a vonatban! Fogalmatok sincs, milyen udvarias volt apátok. És milyen figyelmes . . .

Anyám sose felejtette el azokat a perceket. A nők életében mindig ezek az első percek a legfontosabbak és egy életre kihatnak. Ez a lényeg, az alap, amihez a férfinak egy életen át igazodnia kell, amihez mindig hozzámérik, akár egy kánonhoz, aranyszabályhoz.

Apám nevetett az ilyen alkalmakkor.

- Hogyne, - mondogatta - persze, hogy udvarias voltam. Ha nem lettem volna, nem áll szóba velem . . .

És ránkhunyorított a söröspohár mögül. Cinkosan, egy kis hátsó gondolattal, mintha azt mondaná: mit lehet mást tenni, ilyenek a nők.De látszott az arcán, hogy alapjában véve büszke ezekre az emlékeire. Mint ahogy a hadvezér büszke egy régi-régi hódításra, amit társaságban felemlítenek.

x x x

Ahogy múlt az idő, úgy vált a csend és a némaság mind idegfeszítőbbé a szobában. Szólni, beszélni akartam volna. Kiáltani, hogy felébredjen, de nem mertem.

Egy bizonyos idő multán az a gondolat vett erőt rajtam, hátha anyám nem is alszik ; hátha hall mindent, csak a gyengeségtől nem tudja felemeni szempilláit, nem tud hangot adni, hogy kérjen valamit.

A sötét szobában úgy rohant meg a félelem, hogy felugrottam, mintha belém csíptek volna.

- Anyi, mit akarsz ? Szólj valamit . . .

Nem válaszolt, meg se moccant.

Felgyujtottam a kis lámpát az éjjeli szekrényen. Az ernyő alól a narancsszín fény az arcára sugárzott, de szeme meg se rebbent. A szemhéj a fénytől még áttetszőbb lett, úgyhogy az ide-oda mozgó szembogarak átsötétlettek alóla. Akkor vettem csak észre először, hogy szája sarka időnként megrezdül, mintha mosolyogna, és lélegzése gyorsul kissé. Mintha valami szépet látna, meglepődne valamin.

- Nem akarod a fényképes dobozt ?

Nem válaszolt.

Vártam egy kissé, aztán fogtam és odatettem a dunyhára. Keze élettelenül feküdt kétoldalt, nem nyúlt utána.

Találomra kivettem egy képet, és a doboznak támasztva odaállítottam szeme elé.

- Nézd Anyi. Emlékszel, milyen szép volt ?

Szembogara másfelé mozgott, nem nézte a képet.

Előrehajoltam, hogy megnézzem, mit tettem oda.

- Emlékszel, amikor felvették ? Szaladtál fel az emeletre, hogy fehúzzad az indián-mintás ruhádat. Hitted volna, hogy valaha így nézzük ketten ezt a képet?

Hangom először süketen csengett a szobában, aztán lassan megszoktam. Beszéltem mindig többet, mindig gyorsabban, és ez megnyugtatott. Valami határozott bizonyosságot éreztem, hogy mindent hall, mindenre emlékszik, sőt mintha ép akkor mosolyodna is el, amikor a visszaemlékezés mulatságos pontjaihoz értem.

A fényképet az utolsó nyáron vették fel, közvetlenül a szőlő végleges elvesztése előtt. Anyám a présház melletti virággrupp előtt állt, kezeit zavartan dugta háta mögé és egyik lábát előbbre, mint a másikat. Kis, régimódi cipő volt rajta, az indiánmintás ruha is kiment már a divatból, de anyám nagyon szerette. Hátul terméskőből rakott fal volt, amögött lépcsőzetesen a szőlőpászták

teraszai, napfényen aszalódó, fekete görcsös szőlőtőkékkel és ritkás, apró levelekkel. A szélsőn látszott a nagy fürt. Kecskecsöcsű, szagos szőlő volt. Kedvenc tőkénk. Azon próbáltuk mindig egy-egy szemet lecsípve, érik-e már a szőlő. És attól felfelé áttüzesedett forró lávadomb, néhány aszalódó mandulafa, hogy a hőség csak úgy vibrált rajta és legfelül az erdő sávja a csenevész vörösfenyőkkel a szélén.

Anyámat szembevágta a dárdázó nap. Nem tudott a lencsébe nézni. Hunyorított, szája szélét felhúzta, orra mellett ráncok képződtek, arca tele volt sötét árnyfoltokkal és egy elszabadult hajszál éles árnya a homlokán is látszott, mintha ceruzavonással húztak volna át rajta.

- Emlékszel a Bájgunárra ?

Unokanővérem nagy lány volt akkoriban és egy kövérkés, idősödni kezdő férfi udvarolt neki. Azt hívtuk Bájgunárnak. Anyám nevezte így el, mert nem teszett neki.

- Hogy Erzsike ehhez a Bajgunárhoz menjen? Mégha ügyvéd is . . .Azt már nem.

Mi gyerekek is undorodtunk tőle. Nedves, puha keze volt, könnyező szemei, kopaszodó haja és a szűk vászonruha alól kidudorodtak hájasodó formái. Ha karját felemelte, félholdalakú izzadságfoltok váltak láthatóvá. Erzsike nevetett szörnyülködéseinken. Lehet, hogy ő mást látott akkoriban lányszemeivel. Az egyedüli, ami tetszett Bájgunáron, a fényképezőgép volt. A barna bőrtok bőrszíjon lógott, hanyagul a vállára vetve és ha kinyitotta, fekete, lapos doboz került elő. Csak egy kis fényes gombot kellett megnyomni és a doboz harmonikaszerűen kinyílt, előretartva fényes lencseszemét.

O fényképezte le anyámat a lávakővel kirakott grupp előtt, ahol tavasszal jácintok, liliomok nyíltak, de nyárra már csak az árvácsák bírták a küzdelmet a hőséggel. Ott lábatlankodtunk körülötte, amikor ide-oda toporgott, hogy a képet beállítsa.

-Hű, micsoda skatulya - rikkantott Pista párperces bámészkodás után és eliramodott a teraszok felé. Kékcsikos trikója itt- ott villant fel a tőkék között.

Bájgunár egy hét mulva hozta a képet, amikor Erzsikével újra kirándultunk. Anyám megnézte, elsötétült az arca, de csak akkor nyilatkozott, amikor az ifjú pár már elvonult.

- Nahát ez nem normális. Ilyen képet csinálni. Úgy nézek ki, mint valami rablóvezér. Hogy Erzsike iyen alakhoz menjen . . .

Nem is lett semmi a házasságból, de azt hiszem, ehhez anyámnak édeskevés köze volt. Inkább unokanővérem volt az, aki megváltoztatta a véleményét.

Anyám meg akarta semmisíteni a képet, de mi megmentettük. Amikor évek multán újra felfedezte a családi kollekcióban egy csendes, üres téli estén, megremegett a kezében, de nem rakta félre. Akkor már régen túl volt az ilyesféle külsőségeken. Emlékké vált a kép. Nem az árnyékokat, a rossz beállítás miatt elkeskenyedő lábakat látta rajta, hanem egy régi kort: a szőlőt, a meleget, az eget az erdő felett, aminek sötét kékségében vakítottak a felhők, és a gyerekeket, akik ezerszer végigfutották a teraszokat; a csendes nyári estéket, amikor ott ültünk a virággrupp előtti kertiasztal körül, és csendesen beszélgettünk, időnként fülelve a lávadombokra hulló végtelen világür nyugalmára, ami minden gondot, bajt feloldott és ellibbentett minket egy időtlen, boldog, gondnélküli végtelenségbe.

x x x

Sokáig, nagyon sokáig néztem a képet. Szinte megelevenedett a számomra. Éreztem a kertiszék napszítta fatámláját, szimatoltam a kövek közül párolgó, meleg lávaillatot, amibe belekeveredett a kacsok, pörkölődő szőlőlevelek, érlelődő fürtök szaga.

Anyám megmozdult a képen, a torz árnyak elsuhantak arcáról, odébb lépett és leült velem szemben a másik székre, amely ingadozott és egyik lába fekete paladarabbal volt feltámasztva. Mosolygott, hátranyult, szőlőfürtöt húzott elő valahonnan és lassan szemezgetni kezdett. A kecskecsöcsű fürt volt az. Az, amit egész nyáron át lestünk, hogy az érés pillanatában vághassuk le.

- Jó ez a szőlő, - -mondta - felséges a zamata. Milyen szép is az élet így. Nem kívánok soha többet.

- Mindig mondtam, hogy lesz még szőlő lágy kenyérrel - szólalt meg apám is tréfálkozva.

Nem láttam. Ott ült valahol mellettem, tudtam, de nem néztem arra. Biztos voltam, hogy ott van, nem kellett odanéznem. Ott volt Gábor, sötétkék matrózruhájában, Pista csíkos trikójában, Jancsi masnis blúzában és én címeres iskolai ingben. Csak tudtam, nem néztem magamra, de tudtam biztosan, hogy az van rajtam.

-Milyen jó lenne, így maradni mindörökre - folytatta anyám, és szemével melegen kacsintva újabb szőlőszemet csípett le a fürtről.

Akkor vettem észre, hogy a nap nem is süt, inkább alkonyodik már, de furcsa módon úgy látok mindent, mintha nappal lenne. Csak a színek halványodtak el; de a tárgyak, kövek körvonalai époly élesek voltak, akár a napfényben. Akkor hallottam azt is, hogy köröskörül, lábunktól kezdve egészen fel a lávadombocskák csúcsáig, köröskörül a völgyecskékben millió meg millió tücsök ciripel. A kövek, a teraszok falai tízszeresen visszhangozták ezt a koncertet. Mindig erősebben, mindig fülsiketítőbben. Pri . . . Priiiii . . . . . .Pri . . .

- Halljátok az őszikéket? - mondta mögöttem apám. - Ilyenkor mindig az jut eszembe, hogy egyszer meg kell halni . . .

- Ne beszélj a halálról - válaszolta anyám és lerakta a fürtöt. - Olyan boldog voltam, kár volt elrontani.

A tücskök zenéje most már olyan erős volt, hogy csengett a fülem tőle. Láttam, hogy anyám mond még valamit, de nem hallottam tőle. Az útmenti bokrokból szentjánosbogárka röppent fel. Fényes vonalakat rajzolt a levegőbe és újra eltünt a sötétben.

Hirtelen mintha valaki oldalba bökött volna.

- Nézz oda.

Megfordultam. Akkor láttam, hogy apám és testvéreim nincsenek mögöttem, de az úton, amely a völgyecskékből a présház felé vezet, közeledik valaki. Rózsaszínű volt és mezítelen. Egy pillanat alatt felismertem. Noé volt az, akit annyit megcsodáltam gyermekkoromban a Szent Donát kápolnában, a szőlőhegy alján. Noé volt az, pontosan úgy, ahogy a képből kilépett. Szakállasan, ráncos, kövér, rózsaszín húsosan, dereka körül a széltől zilált kendővel, amelyen nem volt se gomb, se öv, de furcsamódra nem esett le róla. Kezében a kacorkést tartotta, azt a furcsa karvalyorrú, kékpengés kést, amelynek hátán éles, görbe szarv volt, olyasféle, mint az alabárdokon.

Lihegve jött felfelé az úton, amelyet kétoldalt, magas part meg bokrok szegélyeztek. Az öreg lámpaoltogató lenézett rá a présház erkélyéről, aztán félrelökve a paradicsomokat, befutott a présházba. Mintha megijedt volna.

Noé szaporán szedte az éles köveken vastag, nagycombú lábait, de furcsa módon alig közeledett, mintha valami szél mindig visszafujta volna. Az arca merev volt, nem mozdult, ahogy a képről lejött, mintha az olajfesték megkövesedett volna rajta, csak a teste mozgott. A bozontos, fehér szemöldökök alól mereven és hidegen néztek a félig csukott szemek.

Az volt az érzésem, hogy órákig tartott neki az út, az a kis darab ösvény, amely tőlünk elválasztotta, amikor először megláttam. Mikor aztán elénk ért, ahol az út kétfelé ágazik, azt a felét választotta, amelyet tőlünk pár lépésre embermagasságú orgonabokrok takartak el. Nem is láttam tovább. Egyszerre eltünt.

Végtelen nyugodtság fogott el, magam se tudtam miért. Mintha Noé valami veszélyt jelentett volna. Valami ismeretlen, meghatározhatatlan veszélyt, amit érez az ember, de megmagyarázni nem tudja. Visszafordultam anyámhoz.

Épen egy új szőlőszemet csípett le, mert közben alighanem megint felvette a lerakott fürtöt, amikor váratlanul ágreccsenés hívta magára figyelmemet. Megfordultam. Az orgonabokor reccsent az út mellett, és ágai közt Noét pillantottam meg. Most úgy feküdt, ahogy a templomban volt a képen, egyik könyökére támaszkodva, másik kezével meg felemelve a kacorkést.

És akkor, mint mikor valami megvilágosodik hirtelen, tudtam, hogy nem Noé az, hanem a halál. A halál, amint anyámra lecsapni készül. Kezében a kés lassan emelkedett és egyszerre irtózatosan nagynak tetszett. Olyannak, hogy azzal egy suhintással az egész lávadombot le lehetett volna vágni, kikanyarítani a világmindenségből.

Mintha a természet is megérezte volna a veszélyt, a tücskök hirtelen elhallgattak, és mély csend bukott a világra. Olyan, hogy tisztán hallottam az apró kis pattanást, amikor anyám egy újabb szemet csípett le a fürtről. Nem vett észre semmit. Se Noét, se a veszélyt. Jókedvűen, vidáman csipegette a szemeket.

- Vigyázz, Anyi - akartam kiáltani, de mukkanni se tudtam.

Nagyon sokáig, órákig tartott. A kés milliméterekként emelkedett, mintha be akarna csapni, mintha azt a látszatot akarná kelteni, hogy nem is mozdul. Noé szeme se mozdult. Mereven, orra szögletében egy ragyogó fehér cseppel, amit a festő az élethűség kedvéért ejtett oda, anyámat nézte .Nem volt kegyetlen ez a festett arc. Sőt mintha egy kis bánatot, szomorúságot is fedez-

tem volna fel benne. Mintha olyasmit kellene tennie, amit maga is sajnál.

Halálosan ki voltam már merülve az erőlködéstől, amikor váratlanul felharsant Pista kamaszhangja mögöttem. Egészen élesen, egészen tisztán.

-Hű, nézzétek, micsoda békanyúzója van az öregnek.

Felugrottam és akkor vettem észre, hogy már reggel van, világosak az ablakok.

x x x

Ott aludtam el a haldokló ágya mellett, fejemet az ágyvégi támlához támasztva. Percekig tartott, mire magamhoz tértem. Bátyám hangját olyan tisztán hallottam, hogy akaratlanul is őt kerestem először és csak utána döbbentem rá, hogy álmodtam. Ugyanakkor megrohant a sejtelem, hátha anyám meghalt az éj folyamán, azért álmodtam mindezt.

Magamon kívül támolyogtam hozzá, és végtelenül megkönnyebbültem, amikor láttam, hogy alig észrevehetően, de lélegzik.

x x x

Ilonka és Gábor nálunk voltak, amikor apám megérkezett. Két napja nem aludt már akkor, át volt fázva, tönkretéve az utazástól.

- Még mindig nem tért magához ? - -motyogta az ágy végénél.

Mereven nézett anyám arcába. Szemmelláthatólag megrokkant ez alatt a két nap alatt.

- Nem is biztos, hogy magához tér még egyszer - mondta Gábor .- Most álmodik és hála a morfiumnak, szép álmai vannak. Ez az utolsó életfunkciója.

Apám nem válaszolt. Megfordult és kitámolygott a szobából. Az ajtóból visszaszólt értem.

- Gyere, segíts lerakodni . . .

Ugyanúgy történt minden, mint egy héttel előbb, csak most napvilágnál és nyiltan. Az utcán bámészkodók verődtek össze. A kocsis megint itta pálinkáját a piros asztalnál.

- Dobos úr, ne feledje a csizmáravalót - mondogatta, ahányszor csak elmentünk mellette az áruval. Amikor negyedszer tette már, apámat elfutotta a türelmetlenség.

- Talán segítene lerakodni? Nem látja, hogy mit csinálunk.

- Jó, jó, az nem volt az alkuban - morogta a kosis. - Nem kell azért mindjárt megharagudni.

Alig egy óra mulva a vevők járás-kelése is megkezdődött. Apám egy percre se tudott még leülni se. Úgy holtfáradtan, háromnapos szakállal az arcán látott munkához. A szobaablakban láttam, amint el-elmennek a kis udvari járdán, hátukon a tekercsbe szorított bőrökkel, talpakkal. Némelyik megállt, belesett az ablakon és látszott, ahogy szomorúságot erőltetve arcára, mond valamit apámnak.

x x x

Anyám egész nap nem tért magához. Úgy feküdt, ahogy álmomban láttam, amikor Noé az orgonabokor mögül felemelte rá a kacorkést.

Beszélni akartam hozzá, hátha felélesztem vele apránként, de a mozgolódás a házban állandóan megzavart. Csengetett a csengő, csapódtak a ajtók, léptek döngtek a hátsó raktárban, pincelejáratban. Hallatszott, amint kotorászva csomagokat húznak elő a külső ágy alól.

- Az Api az - mondogattam ilyenkor anyámnak. - Megjött reggel, és most osztja az árút.

Nem felelt. Lélegzése olyan könnyű volt már, mintha csak mellékesen szedte volna a levegőt, mint valami felesleges, lényegtelen dolgot.

Estefelé Ilonka megint elzavart levegőzni.

Újra a várhoz mentem.

Az estében alig láttam négyszegletes tömbjét, félig lebontott tetőzetét, amelyen úgy ült a megfagyott hó, akár a gyerekkori karácsonyfákon a vatta. Amikor utoljára láttam a hatalmas szerecsendió és szentjánoskenyérfák lombjai közt, még megvolt minden cserepe és naplementekor messzire csillogott ablakairól a bukni készülő nap fénye. Most csak lukak ásítottak a helyükön. A feljárat keskeny útja, amelyet otromba kőoroszlánok őriztek, tele volt szeméttel, széttört bútorok földbetaposott darabjaival, brokátok, szőnyegek rongyaival.

A háború végéig rendben volt tartva a vár és számtalan szobája bebútorozva. Lengyel hadifoglyokat őriztek itt. Pár népfelkelő, egy hadnagy vezénylése alatt. Apám is köztük volt. Nem volt

nehéz a szolgálat. Esténként, ha nem volt őrségben, lejárt a faluba aludni és rendszeresen otthon is étkezett.

Különös szerencsének tartotta, hogy ide kerülhetett katonának. Sose akarta elhinni,hogy öreg már és igazi katonai szolgálatra alkalmatlan. Rendkivüli kegynek tartotta hát, hogy ide kerülhetett, és mintha hálás akart volna lenni valami meghatározhatatlan hatalomnak, akinek ezt köszönhette, jobbra-balra ajándékozta a csizmákat, cipőket meg a vadászbakancsokat. Kapott a jegyző, a százados, a hadnagy, kapott az őrmester meg a tisztiszolga és apám nyugodtnak érezte magát; ezek a lábbelik olyasfélék voltak, mint valamikor az állatáldozatok a bálvány számára. Megnyugtatásul, valami irtózatos,ismeretlen és beszámithatatlan hatalom kegyének megnyeréséül.

Emlékszem, egyszer láttam katonai szolgálat közben. Egy lengyel őrnagyot kisért le a faluba. A lengyel civilben volt. Csak sapkájáról lehetett következtetni nemzetiségére. Magas, gondosan borotvált úriember. Apám tiszteletteljesen és kissé büszkén is lépkedett mögötte. Akkoriban már kezdett összemenni, pocakosodni. Túlnagy egyenruha lógott rajta, a kutyalábú nadrág vádlija közepéig lottyant, derekán pedig a bajonett lehúzta az övet. Az ócska,zsírosszélű sapka leesett a füléig és mindezen felül egy hatalmas Lebel puskát tartott a vállán. A nehéz, divatjamúlt fegyver agya szinte a bokáját verte.

Mi, gyerekek, akkoriban sokat mulattunk apám katonadolgain, de ő rendkivül komolyan vette őket. Szabályosan jelenkezett reggelenként a hadnagy előtt, tisztelgett az őrmesternek, és összecsapta bokáját, ha valami felettes érkezett a várba.

A háború vége aztán mindezt elsodorta. Egy reggelre eltűntek a hadifoglyok. Mi se volt könnyebb, mint megszökni az ócska várból. Valahonnan létrát szereztek és kimásztak éjszaka az ablakon, le a bástyán. Reggelre már a határon túl voltak, ahonnan szeles időben hozzánk hallatszott már a front morajlása. Apám roppant meg volt ijedve. A százados bosszújától tartott. De hol volt már akkor a százados. Eltűnt épúgy, mint a hadnagy. Apámról mindenki megfeledkezett. Riadtan járkált egy ideig, próbálta helyét keresni, de senkinek se kellett. Akkor aztán átöltözött civilbe, de még sokáig nem érezte jól magát, mert leszerelését szabálytalannak tartotta. A vár üresen maradt. Az őrmester, aki utoljára hagyta el, szabályszerűen kulcsra zárta és a kulcsot a városházára bizta, mivel nem volt már kire másra. Ott senki se kereste többé.

Azt se tudja senki, hogy ki nyitotta ki mégis a várat az oroszok bevonulásának éjszakáján. Az egyszercsak nyitva volt, és először a várfal alatti kunyhók lakói kezdték hordani belőle a holmikat, majd, mint mikor az első hangya felfedezi a prédát és valami törvényszerűség alapján egyszerre az összes környező hangyaboly tudomást szerez róla, úgy kezdett özönleni a környék szegény népe a várra. Ott tülekedtek,verekedtek éjszakánként a szűk várfalfeljáratban. Egymás kezéből tépték ki a holmikat,törték össze a vázákat, szaggatták ronggyá a brokáthuzatokat, csipkefüggönyöket. A várárokban még ma is ott fekszenek a lehullott és darabokra tört bútorok roncsai.

Lenn a várfal alatti házakban nem meglepő, ha az ócska kemence mellett selyemhuzatú Louis XIV karosszék füstölődik és a nedves agyagpadlón valódi pezsaszőnyeg penészedik. Van, aki Sevres-i edényben keveri a moslékot, másvalaki pedig középkori fegyvergyüjteményből való csákánnyal vágja az aprófát. A várban az évszázadok folyamán összegyüjtött és tespedésre itélt holmi váratlanul kikerült újra az élet folyásába és megismerte a létezés keservességét, a pihenő után.

A berendezés után az ablakokra, ajtókra, parkettekre került a sor. Két télen át melegitette a drága, faragott tölgy, cseresznye, akác, körtefa az alsó házakat.

Aztán, mikor a faholmi végleg elfogyott, a téglára, cserepekre került a sor. Szekerekkel, taligákkal jártak rá éjszakánként az emberek és a büszke vár kezdett lassan disznóólakká, istálókká alakulni. Akkor ébredt aztán végre rá a hatalom, hogy maga is hasznát láthatja a prédának, és sietve államosította a várat. Azóta is úgy áll. Bejáratát eltorlaszolták, és most már magában omladozik, mint a félig már úgyis leterített óriás. Az eső bever nyílásain, rothadnak a gerendái, egyik emelet a másik után omlik be.

Egy darab mult a gyerekkoromból, ami itthagyni készül. A vár, amit anyám is tisztelettel emlegetett azokban az években, amikor apám otthonmaradhatott miatta, és a család megmenekült egy újabb zivatartól, tönkremenéstől.

És akkor ott a sötétben megértettem, ahogy távol a világtól a hóban toporogtam, dideregtem, hogy a vár épúgy haldoklik, mint anyám; süllyed fokozatosan a megsemmisülésbe; fekszik a vidék

nagy halottaságyában, amiből csak rozzant tetőzete látszik ki és amiben mégis talán egy új világról, új ifjúságról álmodik.

x x x

A sötét utcában, ahogy hazafelé tartottam, valaki megragadta könyökömet.

- Hát megjött?

Sovány, lógóbajszos, facsart arcú ember állt előttem és foghíjas szájával zavartan mosolygott rám. Kalap volt rajta és vedlett nyúlprémes bekecs, hóna alatt pedig sásból font szatyrot tartott.

- Nem is ismer meg? - suhant át felhő a szemén. - Lám, meg se ismer már . . .

Legyintett, és erről a mozdulatáról azonnal ráismertem.

- Ne haragudjon, olyan rég nem láttam már . . .

- Persze, megöregszik az ember . . .

Puttonyos volt az, magam se tudom miért neveztem el így, talán mert egyetlen beszélgetésünk alkalmával végig puttonyon ült és az egyre jobban ingadozott alatta. Mert életem egyik legmarandandóbb emléke fűzött ehhez az azóta csak ritkán és futólag látott emberhez. Akkor, egyszer találkoztam vele igazán, egy meleg augusztusi délutánon.

Valami iparosféle volt. Műveltnek tartotta magát, olvasott is egy-két könyvet. Abba a típusba tartozott, aki mindenáron el akar igazodni a saját feje után az élet kérdéseiben. Töprengő, tudálékos, falusi ember, akin én, a frissen érettségizett fiatalember, diadalittasan kipróbálhattam életemben először szellemi fölényemet.

Mert az érettségi után pár héttel akadtam össze vele, amikor leutaztam apámhoz, hogy életbeindulásom előtt búcsúzzam tőle. Délután az üzletben beszélgettünk, amikor a Puttonyos is bekeveredett.

- Na akkor maga okos ember lehet - mondta, amikor megismert. Biztos mindent tud, ami csak létezik a világon.

Akkor is lassúmozgású, gondolkodó ember volt, hosszúkat hallgatott, de végül egyszercsak ezt mondta:

- Megyek ki a szőlőbe. Nincs kedve velem tartani? Épen érik az őszibarack.

- Menj hát - mondta apám. - Viszel legalább Anyinak is haza barackot.

Késő délutánra értünk ki a szőlőbe. Amolyan falusi, nagylevelű, mohától elburjánzott falusi szőlőbe, aminek a végén kis vályog

présház állt, ajtaja előtt a szokásos diófával, az alatt pedig a földbesüllyesztett tönkasztallal, meg a bizonytalan egyensúlyú padokkal. A barackfák is szegényeseknek bizonyultak. Gyümölcsük amolyan félvad, kesernyés barack volt. Nem is szedtem sokat belőle.

- Várjon, - mondta Puttonyos, amikor már indulni akartam haza - kihozom a puttonyt és pihenünk egyet.

Úgy is tett, majd lement a pincébe egy pintért.

- Nem fél a bortól? kacsintott rám ingerkedően.

Nevettem.

- Nekem nem árt a bor. Hogy én berúgjak?

- Na, ne gondolja ám, hogy olyan vinkó ez, hogy mire lenyeli az ember, az orra likán kijön az ereje. Nem hinném, hogy olyan könnyen bírná.

- Nincs olyan bor, ami leteperne - feleltem magabiztosan. Amikor leérettségizik az ember, erőteljesnek és számos ponton legyőzhetetlennek érzi magát. Nekem az érettségi bankett tapasztalata alapján, az a rögeszmém támadt, hogy bor nem árthat meg nekem, bármennyit is iszom. Talán az a tudatalatti gondolat is hozzájárult ehhez, hogy mindig szoros kapcsolatban voltam és szerettem a szőlőt és nem tudtam elképzelni, hogy bármi szőlőből eredő dolog is árthatna nekem.

Puttonyos kajánul nevetett.

- Fogadok, hogy két liternél többet nem bír el belőle - válaszolta.

- Megpróbálhatjuk - feleltem lassan.

Ittunk. Savanykás, könnyű bor volt, akár a savanyú víz. Nem ízlett, de azért elszántan ittam, pedig a harmadik pohártól már egyenesen undorodtam. Mikorra a második pint végére értünk, már sötét volt, csendes falusi est, egyenként feltünedező csillagokkal és a lapályon a hazatérő konda által felvert porral. Puttonyos egyre bizalmasabb lett, szeme kifényesedett, és mintha csak most merte volna előhozni legtitkosabb gondolatait.

Felnézett az égbe és ezt mondta elmélázva.

- Látja, ha ezeket nézem, mindig azt kérdem magamtól, hogy honnan van mindez. Mert megmondom őszintén, itt a szemébe, hogy nem hiszek Istenben.

A bor akkor már dolgozni kezdett bennem is, és könnyű zsibbadságot éreztem lábomban. Puttonyos hangját hol közelebb, hol

távolabb hallottam, mintha a puttony, akár valami inga, ide-oda járna.

- Ostobaság -nevettem rajta. - Mi sem könnyebb, mint bebizonyítani, hogy van Isten. Csak a hülye nem látja.

Kissé megsértődött és egy időre elhallgatott.

A harmadik pinthez lekisértem a pincébe, mert nem látott a sötétben és nekem kellett a gyertyát tartani.

- Bebizonyítani - morogta, amikor felértünk. - Mindent be lehet bizonyítani.

Nem hagytam magam. Azzal a hévvel, ami egy frissen érettségizett embert ilyenkor elfog, hogy tanulmányainak először hasznát láthassa, és végre egy emberen kipróbálhassa, megittasodva a boron túl szellemi fölényemtől is, magyarázni kezdtem neki.

- Nézze, először a logikai érvvel fogok bizonyítani, de van még néhány ezen kívül is, ha akarja . . .

- Milyennel? - himbált a puttony közelebb hozzám.

- A logikaival, azazhogy okozatival.

- Hát az meg mi?

- Mindjárt megtudja, csak figyeljen.

Mikor a logikai után a többit is sorra vettem, mintha a hittan vizsgán lettem volna, és mikor már azt hittem, hogy végleg és visszavonhatatlanul meggyőztem, váratlanul ezt hümmögte:

- Szép, szép, de onnan még senki sem jött vissza . . .

- Honnan?

- A túlvilágról.

- De mi köze ehhez az istenbizonyításnak.

- Mert ha én nem tudom biztosan, hogy van túlvilág, akkor azt se hiszem, hogy van Isten. Addig nem is hiszem, amíg valaki, akit ismertem életében, vissza nem jön onnan és azt nem mondja: Ide figyelj, sógor, most már hiheted, ha én mondom.

- Nincs erre semmi szükség. Ez méltánytalan értelmes emberhez, mondtam ellen neki, de nem engedett.

- Márpedig, én csak akkor hiszek.

Pár pohár után a puttony majdnem nekem dőlt és ezt motyogta.

- Tudom, hogy kellene csinálni.

- Hogyan?

- Meg kellene beszélni valakivel . . . mármint megfogadni egymásnak, hogy amelyik előbb hal meg, az visszajön és beszámol a látottakról, azazhogy, ha nem jön, semmiről.

- Méltánytalan . . . értelmes emberhez méltánytalan.

Majdnem összevesztünk ezen. Akkor már a harmadik pint végén jártunk, a bornak semmi ízét se éreztem, úgy ment le a torkomon, akár vizet ittam volna, és a zsibbadás már a fejemben járta.

Mikor a negyedikért mentünk le, még magamnál voltam, csak a gyertya akart minduntalan kisiklani kezemből és eltévesztettem a lépcsőfokokat. Hogyan kerültünk fel a pincéből, arra már nem emlékszem. Egy éjszaka kezdődött életemben, amikor semmit se tudtam magamról. Mintha nem is léteztem volna.

Apám, aki akkor már rendkívül nyugtalan volt, kora hajnalban a domb lábánál, az útszéli árok gazában heverve akadt rám, majd pár méterrel odébb Puttonyosra. Békésen aludtunk, én új vászonkabátom alatt az őszibarackokkal. Lekvár lett belőle, a kabát pedig használhatatlan.Fogalmam se volt, hogyan jutottunk le oda.

Apám rendkívül megharagudott Puttonyosra, mert őt okolta mindenért, és azóta csak az utcán találkoztunk, pár pillanatra és zavartan, mert én is roppant restelkedtem az eset miatt.

x x x

- Emlékszik még arra? - hajolt hozzám közelebb Puttonyos.

- Mire?

- Amin akkor vitatkoztunk, hogy van-e túlvilág. Még ma se tudok többet, pedig mindent megpróbáltam. Az öreg tüdőbajos Baloggal két éve meg is fogadtattam, hogy visszajön, de a füle botját se billentette. Pedig a szőlőben, éjjel, a legnagyobb csendben vártam, ahogy megbeszéltük. Még toll se libbent, amit a diófa ágára akasztottam, mert abban egyeztünk meg, hogy hatszor meglibegteti, ha mást nem tud tenni.

Most már nem mondtam neki, hogy „méltánytalan". Hallgattam.

Még közelebb hajolt, hogy éreztem a kénes bor fojtott szagát, ami bajúszából áradt.

- Látja, magának jó alkalma lenne most rá . . .

- Mire? - lepődtem meg.

- Nem érti? Hiszen az édesanyja halálán van. Mi sem könnyebb.

Ma sem tudom, miért, de ez a gondolat akkor irtózatosnak tetszett. Felfortyantam.

- Hogyan képzeli? Csak nem gondolja, hogy ilyen ostobasággal?

Csalódottan húzódott hátrább.

- Ne haragudjon - motyogta. - Azt hittem, hogy érdekli . . .

x x x

Anyám éjfél után felébredt.

Apámmal este sokáig virrasztottunk ágya mellett, de tíz óra után már csak küzködtünk a kimerültségtől. Apám végül hallgatott rám, lefeküdt, én meg az ajtóba húztam ágyamat és arra dőltem, mert hátamban már fájdalmat éreztem. Jól láthattam onnan anyám megvilágított arcát.

Apám, ahogy ledőlt, azonnal elaludt, és hangos hortyogásba kezdett. Én még sokáig küzködtem magammal.

Van egy bizonyos pont, amin túl az ember elfásul a kinlódástól, idegei megmerevednek, hogy már nem tud uralkodni magán rendesen. Én is azt hittem, hogy ébren vagyok, küzködöm az álmossággal, pedig észrevétlenül már elaludtam, és álmomban gondoltam mindezt. Annyira tudtam ezt, hogy mikor anyám kiáltozására felriadtam, meg voltam győződve, hogy csak egy pillanatig szundítottam, pedig közben órák teltek el. Nem is hittem először, hogy anyám kiáltott, azt gondoltam, hogy álmodtam.

- Ne engedjetek . . . ne engedjetek - hörögte irtózatos hangon.

Felugrottam és ránéztem. Megdermesztett az elém táruló látvány.

Ült az ágyon, talán utolsó életerejét szedve össze, és eltorzult arccal, kimeredt szemekkel meredt rám.

Egy pillanatig azt hittem, hogy tényleg lát valami borzalmasat, csak aztán jutott eszembe, hogy lázálma lehet. Odafutottam, hogy felébresszem.

- Anyi! - kiáltottam rá. - Itt vagyok melletted, ne félj.

Nem vett észre. Akárhogy is hadonásztam előtte, nem látott meg.

- El akar temetni . . . Az előbb belenyomott a koporsóba . . . Rálépett a melllemre, úgy nyomott . . .

Megragadtam az arcát, felém fordítottam, hogy szemei kényszerüljenek mást látni. De láttam, hogy nem néz velük kifelé.

- Átvitt a temetőkerítésen és beledobott a gödörbe. Ne hagyjatok. Nem akarom, hogy eltemessen.

Percekig küzködtem vele, ő meg tovább hörgött, kiáltozott, látszott rajta, hogy valóságosan végigéli az egészet.

Kétségbeestem.

- Anyi, ide nézz. Rám nézz. Itt vagyok melletted . . . Csak álmodsz.

Amikor semmi sikerrel se jártam, az az ötletem támadt, hogy a lázálomból csak valami erősebb inger ébresztheti fel. Megragadtam vállait és megráztam. Szegénynek úgy ingott a feje, hogy majd a szívem hasadt meg tőle. Egy villanásnyit megrezdült a szeme, mintha összezilálódott volna benne a rettenetes kép. De csak egy pillanatig tartott. Kirántotta kezemből az arcát és újra az ajtóra meredt.

- Ott van megint - sikoltotta. - Ott hozza a koporsót . . .

Akaratlanul is odanéztem.

Apám ott állt hálóingben, kalappal a fején. Talán régebben felébredt már, csak a megdöbbenéstől nem tudott mozdulni.

- Az Api az, nézd csak Anyi . . . Az Api az . . .

- Benyomott a koporsóba az előbb, a gazember. Most is ezt akarja.

- De nézd meg jobban, hisz Api áll ott . . .

- Átdobott a temetőfalon . . . Átdobott.

Apám ijedten toporgott az ajtóban. Mélyen meg volt rendülve és nem tudta, mit is tegyen. Végülis rákiáltottam.

- Miért nem mész onnan? Nem érted? Menj, mert rosszat lát.

Hunyorgott és eltűnt az ajtóból.

- Látod? - ráztam meg anyámat. - Nincs már ott.

- De visszajön. A koporsóért ment csak.

- Nincs ott semmi. Itthon vagy, Anyi.

Sokáig tartott, mire apránként visszanyerte öntudatát. Sóhajtott, kimerülten visszahult a párnára. Akkor ismert meg csak igazán.

- Te vagy az? Azt hittem, az a gazember fojtogat.

- Én voltam itt melletted, Anyi. Itt vagyok mindig, ne félj.

- De volt valaki az előbb az ajtóban . . .

- Api volt az . . .

Nem akarta elhinni. Behívtam apámat. Riadtan, bűntudattal jött be, mintha tényleg ő lett volna az oka mindennek. Közben felhúzta nadrágját meg bekecsét. Mintha futni akart volna valamerre.

- De Rózsika . . . De Rózsika - motyogta egyre.

Anyám pár percig még gyanakodva méregette, mintha várná, hogy átalakul megint minden a borzalomba. Végül újra sóhajtott és alig hallhatóan suttogta:

- Akkor csak ámodtam . . .

- Igen, rosszat álmodtál . . .

- Pedig szinte éreztem, ahogy a mellemre lépett . . .

Szeme újra fátyolosodni kezdett. Megráztam.

- Nem szabad erre gondolni . . . Nem szabad.

Felriadt.

- Fáradt vagyok - motyogta - nagyon fáradt.

- Pihenj szépen. Itt maradunk melletted. Fogom a kezedet.

Mosolyogni próbált, majd lehúnyta a szemét. Egy pillanat mulva már aludt is. Mi apámmal, reggelig gubbasztottunk mellette.

x x x

Apám soha többé nem felejtette el ezt az esetet. Az ő számára nem voltak véletlenek, nem hitt a lázálmokban. Meg volt győződve arról, hogy valóban valami súlyos mulasztást követhetett el és anyám nem ok nélkül vádolta meg azzal, hogy a temetőbe akarja vinni.

Mindezt nem mondta ki nyiltan, csak járkált összegörnyedten, mintha beteg lenne, és időnként el-elejtett egy szót, amiből sejthettük, mi bántja.

- O nem akart menni . . . Már októberben mondtam, hogy menjen a kórházba, de félt, meg drágállotta . . .

- Mit kínlódsz ezen? Az orvos se küldte.

Apám mérgesen legyintett.

- Ah, ezek . . . De én sejtettem, hogy nincs rendben valami. Ha rám hallgat . . . Sose hallgatott rám.

És ment tovább, nyakát behúzva a rongyos kabátgallérba, és az ügyetlenül behorpasztott vadászkalappal a fején.

x x x

Mikor bátyám az esetet megtudta, hosszas magyarázkodásba kezdettt. Látszott rajta, hogy ivott. Szemét alig tudta nyitva tartani.

- Úgy van, hogy ilyenkor az agyat megüli már egy rögeszme, és arra siklanak a gondolatok meg az álmok, amik ilyenkor már annyira élesek, hogy azok tetszenek valóságnak, a valóság pedig irrealitásnak. Mert Anyi voltaképpen nincs is már. Nem a saját élete folytatódik most. Épolyan ez, mint mikor egy patak új mederbe kerül hirtelen. Az már nem a régi, csak a vize azonos az előbbivel.

- Ne beszélj marhaságokat - förmedt rá apám, és láttam, hogy szeme reszket a szemüveg alatt a felháborodástól.

Egyszerűen nem akarta tudomásul venni, hogy ilyesmi is létezne. Számára anyám az utolsó pillanatig az a lény volt, akit egész é-

letén át ismert, és minden szavának, mozdulatának komoly jelentőséget tulajdonított az utolsó pillanatig.

Gábor nem vette észre és rendületlenül folytatta.

- Anyi voltakép meghalt . . . Már az, aki nekünk volt. Ha a pupilla nem reagál már a fényre, akkor nem igazi az élet se, ami a testben van . . .

Ekkor Ilonka lépett közbe

- Mondtam, hogy ne igyon - szabadkozott előttünk.

x x x

Bátyámtól tudtuk meg azt a hírt is, hogy Kolos elvtárs megbukott. A lánya miatt. Hiába védekezett, hogy fogalma se volt róla, amit tett. Délutánra már úgy emlegették, mint osztályárulót.

- Most derült csak ki mennyi haragosa volt. Meg aztán sokan pályáznak a helyére - mondta Gábor. - Mindig akad, aki többet akar és igér. Ha valaki egyszer aztán így a hatalomra kerül, az mindig várhatja, hogy a többi nekiront a legelső kínálkozó alkalommal. Ezt úgy mondják, hogy a forradalom felfalja saját kölykeit.

Estére kizárták a pártból is és felszólítást kapott, hogy huszonnégy órán belül hagyja el a nagyszállót.

Gábor nevetett.

- Most ő az üldözött vad, eddig ő volt az üldöző. A Vajda nagyobb biztonságban van, mint ő, pillanatnyilag. Az osztályárulás vádja mindennél súlyosabb. Még a rablógyilkosságnál is. Kiderítették, hogy a pártba befurakodott kém lehetett. Nem kell más, mint hogy a központban is elkezdie valaki ezt mondogatni. Amit ott kitalálnak, azt a rendőrségnek órák alatt be kell bizonyítania. Mi se könnyebb ennél. Még örülhet, ha egyszerű börtönnel megússza az egészet.

- És hová mennek most lakni? - kérdeztem.

- A várfal alatt jelöltek ki neki helyet valami vityilóban, ha befogadják őket valahol is egyáltalán.

- És a lányával mi lesz?

Bátyám úgy meredt rám, mintha nem értené, hogyan lehet, hogy valaki ennyit se tud.

- Az? Az a rendőrségen van már, tehát nem is fogják elengedni egyhamar. Ha az apja osztályáruló, akkor minden egyszerre más beállítást nyer, még az egyszerű határátlépés is. Ha kell, ő lesz

majd a koronatanú a kémkedés vádjában. Hogy ő vitte a híreket az imperialistáknak. Mert a kommunizmus nem ismer véletlent. Mindent acélnál keményebb láncok kötnek össze, mint ok és okozat, és szerintük a családtagok is okozati kapcsolatban vannak.

Bátyám egy pillanatig gondolkozott, majd hozzátette: - És lehet, hogy igazuk is van.

x x x

Amikor Ilonkáék elmentek, csend bukott a szobára.

Alig ültem az ágya mellé, amikor anyám váratlanul kinyitotta a szemét és csodálkozva nézett körül. Szokatlanul eleven volt. Csodálatosképpen ezekben az utolsó életrekapásaiban élénkebb volt, hallhatóbban beszélt, mint egy héttel előbb, amikor megérkeztem. Mintha megszabadult volna már a test gyengeségeitől, és valami új erő hatotta volna át.

Nézegetett pár percig, majd váratlanul ezt kérdezte:

- A Csöre néni elment már?

- Csöre néni?

Egy pillanatig nem értettem, csak aztán kezdett valami derengeni a névvel kapcsolatban gyerekkori em'ékeimben. Ismerős volt és valami feketekendős, lassújárású öregasszony képe derengett fel, aki almát húz elő kendője alól. Az arcát már nem láttam tisztán. Rémlik valami, hogy egyszer, valamikor régen, veszekedés is volt körülötte. Családi perpatvar. Mintha anyám kedvenc rokona lett volna, aki eljárt hozzánk, segített anyámnak ünnepekkor, de akit apám rokonsága nem jó szemmel nézett.

- Itt volt előbb az ágy mellett és megsímogatta a fejemet is.

- Ilonka volt az . . .

Homlokát ráncolva tűnődött.

- Ilonka? Ki az?

- Gábor felesége.

Egy villanásig mintha kitisztult volna a szeme, de aztán elölről kezdte. Bizalmasan súgta oda.

- Itt vannak a ház előtt. Tudom . . . Engedd be őket, ha zörgetnek.

- De kik azok?

Szemrehányóan felelte:

- A Csöre néni meg a többiek. Látogatóba jöttek, de ezek nem akarják beengedni őket.

- De Anyi, lehetetlen . . . Biztos, hogy nincsenek itten.

Nem akarta elhinni, sőt láttam, azt hiszi, hogy én is félre akarom vezetni. Végül, hogy megnyugtassam, engedtem neki.

- Ne félj, amint kopognak, kinyitom nekik az ajtót . . .

- Köszönöm. Tudod, jól esik elbeszélgetni velük. Az előbb is ideült, mesélt és a fejemet símogatta . . . De mikor az apád bejött, kiszaladt. Megíjedt szegény.

- Azonnal be fogom engedni.

- Jól van Sanyika. Várj csak, kapsz valamit tőlem . . .

Erőlködve felemelte fejét, a tükör felé nézett, majd ezt suttogta halkan:

- Nézd, ott a párkányon van húsz fillér. Az előbb tettem oda. Az a tied. Menj és vegyél citromot magadnak.

Ez úgy szíven ütött, hogy nem tudtam válaszolni.

Mikor négy-öt éves voltam, magam se tudom miért, a citrom volt legkedvesebb gyümölcsöm. Anyám tudta ezt és sokszor dugott pár fillért a markomba, amivel én lelkendezve futottam a szomszédos fűszereshez, aztán az udvari bokrok mögé bujtam kincsemmel, mert testvéreim, akik nem szerették a citromot, már Citromnak csúfoltak miatta. Ott szopogattam hát az orgonabokrok oltalmában.

Anyám utolsó óráit ebben a korszakban töltötte. Megelevenedett előtte a régi világ. Rámnéztt az ágyból, és helyettem az ötéves kisfiút látta. Ránézett Ilonkára, és Csöre néni alakja lett belőle, a rég elporladt, mindenkitől elfeledett rokonasszony. Mintha csak valami multbanéző lencse hullott volna a szemére, amin át minden tárgy és személy egy régi kor képét öltötte magára.

Amikor megnyugodva újra behúnyta szemét, sokáig azon tűnődtem, miért épen ehhez a korhoz jutott el utolsó óráira. Talán ez volt a legkedvsebb a számára? Ehhez fűzték azok az emlékek, amiket se a test elgyengülése, se a morfium nem tudtak elmosni?

Én talán, ha haldoklom, a szőlőnél fogok kikötni. A kis lávadombok között fogok futkározni utolsó óráimban. Fel, mindig feljebb, nyomomban a rózsaszín, rezgőhúsú Noéval, aki feltartja kékre festett kocorkését. Fel egészen a legfelső terraszig ,ahonnan annyiszor néztem elmélázva a présház mohos cserepeire. Fel a girbe-gurba mandulafáig, ahol a törzs mellé támasztott palakövön annyi mandulát feltörtem gyerekujjaimmal. És talán a félszemű lámpaoltogató, aki örökre ott oson a tulsó lávadomb gerincén, lopva, jobbra-balra pislogva, karján a hurokra került nyulat ló-

bálva, átkiált majd hozzám üdvözlően. De hátha őt se fogják majd hozzám engedni, mint Csöre nénit anyámhoz.

Vagy tényleg ott lettek volna a ház előtt? Valóságosan, de láthatatlanul ott sorjázva, Csöre nénivel élükön és bebocsájtásra várva. Anyám egészen biztos volt benne. Ilonka kevésbé létezett a számára akkor, mint Csöre néni. Talán egy bizonyos ponton túl a valóság átlépi a formák, testek határait és az ember egy új valóság számára lesz érzékeny.

Hirtelen, egy pillanatra, én is éreztem egészen tisztán, élesen, hogy valaki áll az ajtó előtt. Felnéztem. Senki se volt ott. Az ajtóablakra akasztott függöny se rebbent. Mégis mintha valaki állt volna mögötte. Szemem, tapasztalatom mást mondott, de valahol belül, élesen elszakadva magamtól, tudtam, hogy áll ott valaki.

x x x

Délután a szokottnál jobban elsötétedett kinn a világ. Valahonnan melegebb szél fujt, megdagasztotta, megsűrítette a felhőket, a világ zajai elhalkultak a falu felett.

Vagy egy óráig tartott ez, aztán hirtelen elállt a szél és lassú keringélő pelyhekben hullani kezdett a hó. Először táncoltak a pihék az ablak előtt, aztán megsűrűsödött a hóesés és bolondító, fehér kavargás lett belőle.

A világ kivilágosodott. A hóesés fénye beverődött a szobába és árnyak rebegtek végig a falon.

Már vagy tíz perce tartott ez, amikor anyám kinyitotta a szemét és az ablakra nézett. Benne kavargott szemében a hóesés visszfénye, de nem mozdult, egy szót se szólt.

Vártam egy ideig, de nyugodtnak, csendesnek lenni ebben a pillanatban irtózatosnak tetszett. Éreztem, hogyha tovább is csend marad, kinyílik az ajtó, és bejönnek mindnyájan, akik ott sorakoznak Csöre nénivel élükön. Félrelöknek, mint valami felesleges holmit, aki idegenné váltam már anyám számára.

Fel akartam gyujtani a kis lámpát, de képtelen voltam odáig nyujtani karomat. Tudtam biztosan, hogy valami meg fogja ragadni útközben. Beszélnem kellett hát, nem volt más megoldás.

- Esik a hó - hadartam. - Emlékszel, Anyi, a hóesésekre? Meg a karácsonyokra?

Gyerekkoromban a kettő szorosan össze volt kapcsolva. Talán hó nélkül karácsony se lett volna soha. Úgy vártuk a havat, mint a karácsony nélkülözhetetlen alapfeltételét. Valósággal megköny-

nyebbültünk, amikor december elején az első, bátortalan pelyhek szállingózni kezdtek.

Gyerekkorom első karácsonyfái óriásoknak tetszettek. A menynyezetig értek az ebédlőben és napokig kutathattunk ágai között meglepetések után. Egy-egy új dísz, aranydió, csillagszóró, a nagy havas üveggömb, aminek mélyedésében, csillogó vattán kis jászol volt, benne a Gyerekkel; aztán az üvegharang, aminek a csilingelésére berohanhattunk az ebédlőbe és megdöbbenve láthattuk, hogy az ágak még rezegnek, ahogy az angyal az előbb lerakta. Apám ilyenkor csukta be az ablakot, amin át az angyal berepült, anyám pedig ünneplő ruhájában ott állt a fa mellett és ragyogó szemmel figyelt bennünket, amint nekirontottunk a játékoknak.

Aztán, ahogy nőttünk, fokozatosan csökkent a fák nagysága. A díszek koptak, töredeztek, és mikor a gazdasági válság leterített bennünket, már alig maradt egy kis dobozra való belőlük. 1935 telén értünk el a válságos ponthoz.

- Emlékszel? Azt mondtad, minek karácsonyfa? Ennivalóra is alig van pénz, minek kellene karácsonyfa? Nagyok vagyunk már, megértjük, hogy nem lehet.

Mélységesen elszomorodtam.

- De kell, hogy legyen karácsonyfa. Nem lehetünk nélküle.

- Jól van. Ne szomorkodj. Majd lesz egyszer, talán . . .

Napokig csak gubbasztottam az iskolapadban.

És egyszercsak, mint a megszállott, elhatároztam, hogy mégis lesz karácsonyfa.

- Emlékszel? Ott állt abban az évben is. Nem volt nagy. Az asztal közepére raktuk, és ragyogtak rajta a letörölgetett, megjavított díszek, a vakult aranypénzláncok meg a színes papírforgók. Ott volt a nagy fehérgömb a jászollal, csak a vatta szürkült meg alatta. Az üvegharang repedten szólt már csak. Az évek során egészen beasztmásodott. Apám is távol volt, senki se nyitott ablakot az angyalnak, te pedig, Anyi, kopott kendőddel takarózva bánatosan nézted, majd hirtelen sírva fakadtál.

- Emlékszel? A piacon szedtem össze esténként az ágakat. Hogy örültem, ha egy-egy nagyobbat sikerült találnom. Úgy állítottam össze a fát egy ócska seprűnyél köré. Ha valaki nem nézi meg jobban, nem is hitte volna, hogy nem igazi. Szaloncukrok is voltak rajta. - Honnan vetted? - kérdezted, és nevettél, amikor kiderült, hogy száraz kenyérkockák vannak a színes papír alatt. Igen, ne-

vettél és sírtál egyszerre, emlékszel? Akkor is esett a hó. Kavargott kinn az ablak előtt és ha lenéztünk a második emeleti ablakból, lenn a kirakatok fényében olyan volt minden, akár valami mesevilág.

Sokáig beszéltem így anyámnak. Nem felelt, meg se mozdult, de szemében ott láttam a régi karácsonyfák díszeinek ragyogását.

- Kivel beszélsz? - kérdezte hirtelen apám. Ott állt az ajtóban, kezében az átkötözött pénzescsomaggal. Bezárta már az üzletet, számadást csinált, este volt már.

- Miért vagy sötétben? - remegett meg a hangja és éreztem, azt hiszi, történt valami.

Felkattintotta a villanyt és odasietett az ágyhoz. Anyám szeme meg se rebbent. A hóesést és a karácsonyfákat látta továbbra is.

- Mi van vele? - suttogta apám. - Miért néz így?

- Álmodik . . . Álmodik a karácsonyról.

És mikor közelebb hajoltam, egész világosan láttam szemében a kavargó hópelyheket, pedig az ablak sötét volt már.

x x x

Apám a vacsorát hozta be, amikor anyám utoljára szólalt meg.

- Nézd a hajókat - suttogta. - Nézd, hogyan mennek . . .

És becsukta a szemét. Szemhéja már nem engedelmeskedett egészen, és alul kilátszott szemefehérje.

- Mit mondott? - merevedett meg apám, kezében a tányérokkal.

- A hajókat látja . . .

- Szegény . . Soha életében nem látott hajókat.

x x x

Este sokáig virrasztottunk mellette. Egy szót se szóltunk egymáshoz, csak ültünk. Apám időnként felkelt, hogy fát rakjon a tűzre, sóhajtott, anyám fölé hajolt, aztán újra leült.

- Nem lélegzik lassabban? - kérdezte aggódva.

Csak annyit vettem észre, hogy lélegzése nehezebbé válik.

Mintha valami akadály lett volna a torkában, amit mindannyiszor félre kellett volna tolnia.

Akkor már tudtam, milyen hajókat látott. Azokat, amelyek ott vitorláznak az emlékkönyv első oldalán a tintával festett tengeren. Az ügyetlen kis hajócskákat, a fehér, háromszögletes vitorlákat és fenn az égben a madarakat, ahogy a gyerekek szokták őket rajzolni két ceruzavonással.

Biztos voltam, hogy ezeket a hajókat látja. Úgy, ahogy tizenhat éves korában látta, amikor anyjától az emlékkönyvet ajándékba kapta, amikor először belelapozott. Talán ezért is képzelte mindig a tengerparton az igazi boldogságot, ezért vágyott erre a tájra.

„Evezz lányom szépen, boldogan,
Ne érjen bánat, csalódás."

- Mit mondasz? - rezzent fel apám, aki mintha láza lenne, fogvacogva ült székében.

- Semmi - motyogtam.

- Istenem, mikor lesz már ennek vége? Meddig kell még szenvednie?

x x x

Mikor már jól bennjártunk az éjszakában, apám felütötte fejét.

- Nem mehet így tovább. Mindnyájan kimerülünk akkorra, mikor majd legjobban szükség lesz ránk.

- Feküdj le - mondtam neki. - Én majd virrasztok. Ha elfáradtam, felkeltelek.

Úgy is történt. Áthoztuk az egyik kis karosszéket, mert már fájt a hátam, és úgy ültem benne, hogy anyám arcát lássam. Magam is ki voltam merülve, erőm végén jártam. Szemem vibrált, fülem pedig sípolt valami kellemetlen búgással, ami talán az idő nyúlását jelezte.

Még hallottam, amint apám alatt reccsent a dívány, aztán csend lett a házban.

Minden csendnek van valami zaja. Nincs üres csend, csak akkor, ha az ember nem figyel rá. Ha figyel, akkor rájön, hogy a csend maga is két-három egyszerű alapzajból van összetéve.

Hallottam anyám lélegzését ütemesen, torkában a kis zörejjel, és sokáig én is abban az ütemben vettem a levegőt. Magam se tudom, miért. Ezekben a túlfeszített órákban sokmindent csináltam, amit sose fogok tudni megmagyarázni. Aztán ehhez a zajhoz kapcsolódott az ingaóra ketyegése. Szüleim hálószobabútorához tartozott ez az óra. Ugyanolyan vöröses fából készült doboz volt, mint a szekrények, elől üvegajtóval, hogy látni lehetett a rézkorong ide-odajárását. Egész életemen végigkisért ez az óra. Valamikor az órákat is ütötte, de elromlott a szerkezete és szüleim nem javíttatták meg.

- Legalább nyugodtan alszik az ember - mondotta anyám.

Fémes, ércesen zengő kis kattanásai voltak. Egyenletesen, másodpercről másodpercre ütötte az idő múlását. Mióta hazakerültem, soha nem hallottam ilyen tisztán a ketyegését. Talán nem figyeltem rá . . . vagy már úgy megszoktam, hogy észre se vettem. A karosszékből jól láttam. Ott lógott a kisszobában, az íróasztal felett, de csak a korong csillanását tudtam kivenni, a mutatók állását már nem.

Órák teltek el így. Küzködtem a fáradsággal, megfogadtam, hogy nem alszom el. Nem is aludtam.

Időnként anyámat néztem, amint feküdt nyugodtan, aztán lehúnytam szememet, mert már reszketett az erőfeszítéstől. Ilyenkor az óra ketyegése hangosabb lett és meggyorsult, mintha anyám lélekzésével tartana versenyt. Szinte betöltötte az egész házat, tűrhetetlenné vált, de mikor felnéztem, rögtön elhalkult, visszahúzódott a szomszéd szobába.

Nem tudom, min gondolkoztam ezekben az órákban. Mintha agyam kiürült volna, képtelen voltam akár egy mondatot is képezni. Képek rohantak szédületes sebességgel szemem előtt, de amikor meg akartam nézni őket, hirtelen semmivé váltak. Talán még mindig a valóság ellen védekeztem. Nem akartam még mindig elhinni, hogy anyám haldoklik, ezért üldözött ki minden gondolatot az agyam a fejemből.

Igy himbálóztam a dörömbölő óraketyegések és felriadások közt sokáig. Már-már azon voltam, hogy megadom magam, elernyedek, mint a tarkónütött állat, mikor valami felriasztott.

Az óra volt az. Megállt, csak anyám alig észrevehető, iszonyatosan hosszú szünetektől szaggatott lélegzését hallottam.

Abban a pillanatban eszembe jutott az órával kapcsolatos történet, amit anyám szokott mesélni, és felordítottam.

- Api . . . Api . . . Anyi meghalt.

Magam is megrémültem hangomtól, annyira idegenül és olyan irtózatos erővel harsogott a házban. Apám felugrott a díványról és futott befelé. Csak akkor tudtam magam is megmozdulni. Az ágyhoz már együtt értünk.

Anyám ajka akkor mozdult meg utoljára. Mintha mégegyszer levegő után akart volna kapni, de közben meggondolta volna. Félig lehunyt szeméből két nagy könnycsepp gördült le az orra mellett.

- Sírt . . . Látod, sírt . . .

Akkor láttam csak, hogy apám is sír, és ez lelkem mélyéig megrendített. Soha se láttam még apámat sírni. Most csak néztem, ahogy furcsa módon eltorzult az arca, és egy mukkanás nélkül gördülni kezdtek szeméből a könnyek.

- Miért sírt? Miért sírhatott?

- Hallgass - felelte.

Lenyúlt, befogta anyám szemét, aztán hangosan imádkozni kezdett. Nagyon régen hallottam apámat hangosan imádkozni. Darabosan, nehezen képződtek szájában a Miatyánk szavai.

Amikor elhallgatott és hirtelen újra csend lett a házban, akkor rohant csak meg igazán a kétségbeesés. Futni szerettem volna, és az volt az érzésem, hogy valamit gyorsan tenni kellene, amit nem szabad elmulasztani. De mit?

Szaladtam a székhez a gyertyákért, de a gyufák eltörtek sorjában ujjaim között. Kitártam az ablakot, hogy a füstöt eloszlassam, és a hó bevert a szobába.

- Mit csinálsz ott? - szólt rám hirtelen apám.

Akkor láttam, hogy a szobaajtóban áll kalapban és bekecsben.

- Átszaladok Ilonkáért - mondta. De addig ne csinálj semmit, értetted?

x x x

- Az óra - mondtam Ilonkának. - Az óra pont akkor állt meg.

A kis szobában voltunk, az óra ott lógott a fejünk felett. Mutatói mozdulatlanul jelezték anyám halálának a percét. Gábor az íróasztalnál ült. A halálhír szövegét fogalmazta és az elküldendő táviratokat vette sorra. Felnézett ránk, aztán felállt, odament az órához, kinyitotta ajtaját és meglökte a réztányért. A szerkezet újra ketyegni kezdett.

- Véletlen - mondotta. - Valami porszem kerülhetett a fogaskerék elé . . . Inkább azt mondjátok meg, kinek kell még értesítést küldeni.

Hallgattunk. Apám a szoba tulsó sarkában ült, hátat fordítva felénk és arcát tenyerébe takarva.

- Szegény Anyika - sóhajtotta Ilonka. - Ki hitte volna . . .

Anyám a tulsó szobában feküdt az ágyon, lepedővel letakarva. A másik ágyat félrehúztuk, mindkét éjjeliszekrény ott volt mellette és égtek rajta a gyertyák.

Még akkor se akartam elhinni, hogy nincs többé. Képtelen voltam beletörődni. Vártam, hogy felkel, lerázza magáról a lepedőt

és átjön a kisszobába. Úgy, ahogy akkor szokott, amikor este nem nyughattunk a gyerekszobában. Megállt ilyenkor az ajtóban és ránkszólt:

- Nem hallgattok mindjárt . . . Mindenki alszik már.

A ház csendje megint megtelt ketyegéssel. Nem, nem lehet valóság, ami történt.

- Bognáréknak küldjek? - nézett fel Gábor az íróasztaltól.

Apám nem válaszolt. Bátyám visszafordult és tovább matatott a papírok között.

- Reggel először a koporsósnak kell szólni. Egyenesen oda megyünk . . .

Nem tudtam hallgatni tovább. Átmentem a halottasszobába. Ilonka utánam jött és imádkozni kezdett. Nem láttam anyámat, csak sejtettem arca és keze körvonalait a lepedőn át. Úgy feküdt, ahogy letettük, lábait kinyujtva, kezeit összekulcsolva a kis rézfeszületen, amelynek csúcsa felemelte a lepedőt.

x x x

Mert mi adtuk meg neki a végtisztességet.

Amikor Ilonkáék lélekszakadva apámmal megérkeztek, egy ideig csend volt a szobában. Senki se moccant. Láttam,hogy Gábor is, aki félrehúzódva a homályban állt, összekulcsolja kezeit.

O szólalt meg először. Odament anyámhoz, föléje hajolt és figyelni kezdte arcát.

- Most kezd merevedni - suttogta. - Kezdenek elhalni a sejtek is . . .

Ilonka is közelebb lépett.

- Addig kellene felöltöztetni, amíg nem merevedett meg egészen - mondotta halkan. - Elmegyek Gábriel néniért. Az szokta ellátni a halottakat.

Ekkor tértem csak magamhoz.

- Kiért akarsz menni?

- A halottöltöztetőért.

Irtózatosan hatott rám ez a szó. Halottöltöztető. Hogy anyámat egy vadidegen asszony fogdossa. Nem tudtam elviselni még a gondolatát se. Hogy ő, aki egész életében öltöztetett bennünket, gondoskodott rólunk, egy idegenre legyen bízva, amikor először szorul ránk igazán. Ki tudja, milyen durván és közömbösen csinálná az az asszony. Nem tudtam elhinni, hogy anyám mindebből

semmit se vett volna észre. Megbántjuk, amikor utoljára és legnagyobb mértékben szorul ránk.

Ilonka már az ajtóban volt, amikor utánaszóltam.

- Ne menj . . .

- Sietni kell vele.

- Nem, nem engedem, hogy valami idegennek legyen kiszolgáltatva.

- De mit akarsz? Mindenhol ezt csinálják.

Egy pillanatig nem válaszoltam.

- Ne bolondozz most - nézett rám apám neheztelően.

- Nem tudom elviselni - motyogtam. - Inkább magam öltöztetem fel.

Rámnéztek, de egyik se szólt egy szót se. Mentem egyenesen a székhez és felvettem az odakészített selyemruhát. Mikor már a dunyhát kezdtem lehúzni anyámról, Ilonka megállított.

- Várj, előbb meg kell mosdatni.

Jókor szólt. Mikor anyám csontrasoványodott testét megpillantottam, megszédültem és azt hittem, nem birom tovább. Most újra erőrekaptam.

Apám, amikor látta, hogy mire készülődünk, kifordult a szobából. Hallottam, amint egy pohár törik el az előszobában. Úgy reszketett a keze, hogy nem tudta tartani.

Gábor velünk maradt és egy szót se szólt egész idő alatt. Anyám fejét, vállát tartotta, míg Ilonka a melegvizes kendővel lemosta róla a halálverítéket. Aztán ráhúztuk az inget, a fekete ruhát, a régi selyemharisnyákat meg a lakkcipőket. Könnyű dolgunk volt, mert olyan volt, akár a pille. Most láttam csak mennyire igaza volt az orvosnak, amikor azt mondta azon a reggelen: sajátmagát éli fel.

Amikor a kezeit kulcsoltuk össze a kis feszület körül, Gábor észrevette a jegygyűrűt.

- Le kell venni róla.

Nem akartam engedni, de Ilonka meggyőzött.

- Azt nem szabad koporsóba vinni. Apinak kell viselnie ezentúl a sajátja mellett.

Akkor jutottak bátyám eszébe a fülbevalók. Anyámnak egyetlen pár fülbevalója volt csak. Ovális, aranyból tört kis pajzsok, apró sötétpiros rubintokkal kirakva. Ha a nap rájuk sütött, szikráztak, fénycsóvák röppentek belőlük. Ahogy sorjában karonülők voltunk, úgy kapkodtunk utána mindnyájan. Először Gábor, végül Jancsi.

Anyám ajándékba kapta valakitől, talán keresztanyjától, még kislánykorában. Sokszor elmesélte, hogyan lukasztották ki tüzes tűvel fülcimpáit, hogy berakhassák a fülbevalókat, és mi hősként csodáltuk anyánkat. Soha nem vette le ezt az ékszert. Egyszer próbálta csak. Akkor, amikor az utolsó nyarat töltöttük a szőlőben és apám végleg tönkrement. Leült a tükör elé és sírva nekilátott, hogy kivegye őket. Úgy találtuk meg a tükör márványlapjára borultan. Bal fülcimpáján vércsepp rezegett.

- Mit csináljak - zokogta. - Nem megy. Belenőtt a fülembe.

Így maradt meg a fülbevaló.

Gábor megfogta anyám fejét és a gyertya fényében a rubintok megcsillantak.

- Ne bántsd! - kiáltottam rá.

Csodálkozva meredt rám.

- Nem engedem, hogy elvegyétek tőle. Az egész életében az övé volt, vigye magával a sírba.

Bátyám szó nélkül visszaengedte anyámat a párnára. Ilonka megfésülte, megigazította a kontyát.

Gábor csak jóval később hozta elő újra a dolgot.

- Azt hiszed a fülében maradnak? Meglátod, mire sírbakerül, nem lesz fülbevalója. Értsd meg, hogy a hullaházban mindenkit kifosztanak. Még a ruhát is lelopják halottról. A temetőőr egész családjával lopott ruhákban jár. Miből élnének különben?

- Nahát . . . Már megint kezded - szólt rá Ilonka.

- Majd meglátjátok - felelte bátyám. - Külön meg fogom nézni a sírbarakás előtt.

Amint Ilonkáék elmentek, mégegyszer visszalopóztam anyámhoz. Az egyik gyertya már elaludt, a másik meg utolsó perceinél tartott. A nyitott ablakon túl derengett már a hajnal. A hó alig szállingózott és vastag takaró ült a kút tetőzetén. Mellette az orgona ágait földig húzta a rátapadt hó terhe.

Sokáig tartott, mire a tükör párkányára átrámolt holmi közt megtaláltam, amit kerestem. A kis parfőmös üveg volt az, amit utoljára ajándékba hoztam anyámnak, és amiről az első nap után mindnyájan megfeledkeztünk. Sokáig tartott az is, mire reszkető kezekkel az aranykupakot letekertem róla.

Félrehúztam anyámról a lepedőt. Arca már enyhülni kezdett a halálos óra merevségéből. Mintha mosolygott volna a gyertya imbolygó fényében.

- Neked hoztam ezt a kis üveget, Anyi - fakadt ki belőlem. Vidd magaddal ezt is . . .

És rálocsoltam hajára, kezeire a tartalmát. A kis szoba pillanatok alatt megtelt a tömény rózsaillattal. Kiömlött az ablakon, illatos lett tőle az udvar, majd mikor az is megtelt vele, az utca, az egész falu köröskörül, fel a szőlődombokig és talán a felhőkig.

Anyám úgy lebegett ebben az illatárban, mint fiatalasszony korában, amikor csak a csiszolt üvegdugót érintette galléijához, és ment vidáman, mosolyogva.

Megnyugodtam.

x x x

A koporsós meg bátyám sokáig zörgettek, mire észrevettük őket. Ragyogó, világos reggel volt. Éjjel elhúzódtak a felhők és a nap szikráztatta a havat a házak fedelein.

Apám kóvályogva nyitott ajtót. A hullaszállító kocsi ott állt a ház előtt, a friss hóban. A koporsós, ugyanaz a sánta, sovány emberke, akivel hosszú évekkel előbb szüleim a házat elcserélték, belépett Gábor előtt. Furcsamódon megöregedett közben. Talán mestersége tette. Mindig szomorúságot kellett mutatnia. Levette fejéről a sapkát és megragadta apám kezét, aki úgy tántorgott az ajtóban, mintha részeg lenne.

- Dobos úr, fogadja őszinte részvétemet. Én, aki ismertem a nagyságos asszonyt, tudom, mit jelent az elvesztése. Magam is mélységesen megrendültem, amikor fiától ma reggel a szomorú hírt megtudtam.

Apám motyogott valamit.

- Azt is higgye el, hogy mindent el fogok követni, hogy kedves felesége temetése igazán olyan legyen, amilyent hozzá hasonló jó hitves megérdemel és bocsásson meg, ha ebben az órában kötelességemmel járó dolgokkal alkalmatlankodom.

Szavai könnyen, simán jöttek, miközben arcát elszomorodva féloldalt tartotta. Talán ezerszer és ezerszer elismételte már ezeket a mondatokat.

A koporsót az üzleten át egy másik sovány ember segítségével behozták az előszobába és a piros asztalra tették.

- Ezt tessék megnézni - mutatott rá a sánta. - Ilyet manapság nem mindenhol lehet kapni. Színtiszta tölgyfából van és olyan erős, hogy harminc év mulva se roppan össze.

A koporsó valóban nehéznek is bizonyult. Apám zavartan toporgott körülöttük, és láttam rajta, hogy mindent elhitt a sántának és büszke, hogy anyámnak ilyen jó koporsót szerezhetett.

Odament az ablakpárkányhoz és reszkető ujjakkal pálinkát kezdett tölteni a pohárkákba.

Én undorítónak tartottam a koporsót, mint olyan tárgyat, ami anyánkat örökre elveszi tőlünk. Világosbarna, fényesre pácolt alkotmány volt, peremein aranyozott bádogból ráerősített díszekkel, fodrokkal. Gábor a bronzutánzatú csavarokat nézte rajta.

- És be lehet ezt zárni valamivel? - kérdezte.
- Kérem, ezek a csavarok mindennél erősebbek . . .
- Úgy értem, hogy ki ne tudják nyitni.

A koporsós megdöbbent arcot vágott és áthelyezte nyomorék lábáról az egyensúlyt.

- Ki nyitaná ki, kérem?

Bátyám hümmögött, de nem folytatta.

A kis szobán keresztül vitték be a koporsót anyámhoz. A sánta, amikor anyámat meglátta, keresztet vetett és ezt suttogta:

- Szegény nagyságos asszony . . .
- Emlékszik?- kiáltott fel apám reszkető hangon. - Emlékszik, mikor a házat cseréltük, akkor megérezte szegény előre. Azért tiltakozott ellene teljes erejéből. Ha akkor hallgatok rá, akkor talán ma is él még.

A koporsós erre nem tudott hirtelenében mit válaszolni.

- De kérem, Dobos úr - csosszantotta meg lábát épúgy, mint mikor anyámnak mondta ugyanezt.

Ügyetlenül megfogták anyámat és a koporsóba emelték. A sánta cellofáncsomagot húzott elő zsebéből. A szemfedő volt benne.

- Ezt tessék megnézni - mondta most már bizonytalanabbul. Valódi selyem. Olyan, hogy elrepül.

Apám nem válaszolt. Anyámat nézte, majd hirtelen lehajolt, és ahogy akkor szokta, amikor nyugtatni akarta, gyengéden rápaskolt karjára. Ugyanakkor újra kibuggyantak könnyei. Gábor megfogta és kihúzta a másik szobába.

x x x

Anyámat másnap, vasárnap temettük.

A rokonság és Pista bátyámék a tizenegyórás vonattal érkeztek és Ilonkáéknál gyülekeztek. Ebéd után eredtünk útnak.

A temetőhöz a főutcán át kellett menni, lefordulni a fürdőnél, ahol elágazik az országút. Kis mélyedés volt itt, egyik oldalán alacsony parasztházakkal, a másikon pedig a temető homokdombjával, amelynek tetejét most vakító fehér hó borította.

Önkéntelenül is úgy mentünk, ahogy mindig, Mindszentekkor, halottak napja előestéjén, a temetőbe szoktunk járni. Elől, mi, gyerekek, hátul meg szüleim karonfogva. Csak anyám hiányzott. Most én voltam elől Gáborral, mögöttünk Pista a feleségével, bőrkabátban mindketten, amire fekete szalagot erősítettek, aztán apám Ilonka karján, régi bársonygalléros kabátjában és keménykarimájú, ünneplő kalapjában. Utánunk a rokonság kisebb-nagyobb csoportokban. Épen így jártunk hosszú éveken át minden év november elsején a temetőbe nagyszüleim, Jancsi és rokonaink sírjához.

De az a temető nagy, városi temető volt, nem olyan egyszerű kis domb, amely felé most tartottunk. Autóbuszok robogtak az úton, a járdaszélen gyertyákat, mécseseket, ünnepi kalácsokat árultak, és megcsodálhattuk a kőfaragók kiállított remekeit. Apámék megálltak egy-egy előtt, és míg Pista előrefutott, hogy a pillanatnyi felügyelethiányt kihasználva árokba bujhasson, sorravették a síremlékeket, márványlapokat.

Apám mindig családi sírboltról álmodozott. Piramis féléről, ahol lépcső vezet le a sírba. Anyám szebbnek tartotta az egyszerű, sima márványlapot virágcseréppel a közepén, és minden alkalommal elvitatkoztak ezen.

Mire a temetőbe értünk, mi gyerekek, rendszerint már elfáradtunk a sok élménytől. Mellbevágott a nehéz ciprusszag, az égö gyertyák fojtó viaszillata, és borzongva dugtuk zsebünkbe a maradék ünnepi kalácsot, amit útközben kaptunk. Nem volt többé étvágyunk.

- Nézzétek a házat - súgta Gábor a fülünkbe és egy kis kamraféle mutatott az oszlopos ravatalozó mellett. - Az a hullaház. Ott fektetik ki és boncolják fel a halottakat.

Rémülten meredtünk arra, Gábor pedig a nagydiák fölényével nézett le ránk.

Ezeknek a temetőlátogatásoknak megvolt a pontos rendje. Sírról-sírra mentünk, és szüleim mindegyiknél beszámoltak arról, amit tudnunk kellett.

- Itt fekszik nagymama. Az Isten nyugosztalja, jó asszony volt.

- Itt van Zoltán bácsi . . . Sokat szivarozott, az vitte el.

- Ez itt Mariska néni sírja. Ti már nem ismertétek szegényt. Pedig milyen híres asszony volt valamikor a családban.

Ájtatosan hallgattuk ezeket a magyarázatokat és gyerekeszünkkel próbáltuk elképzelni, amint Zoltán bácsi vagy Mariska néni ott fekszenek a koporsóban régidivatú ruhában, magas gallérban, gombos cipőben, ahogy a megsárgult fényképeken láttuk őket, és talán fülel felfelé, néz bennünket.

Valamelyik nagybácsimnak sírjára átlátszó zománcréteg alatt fénykép is volt kirakva. Borzongva meredtünk a hegyesbajszú, kövér arcba, amint fejét kissé féloldalt tartva, gyanakodva nézett le ránk a sírkőről.

Mindenkinél megfelelő számú gyertyát égettünk, leraktuk a velünk hozott koszorút vagy virágcsokrot.

Pista ott settenkedett a gyertyák körül és a lecsepegett viaszt golyókba gyüjtötte. Már dagadt tőle matrózblúzának bögye. Ha tehette, időnkint a szomszédos sírok gyertyáit is megdézsmálta. Végül anyám felháborodása vetett véget az ügynek.

- Dobod el mindjárt . . . Mit szólnak majd hozzá a halottak? Nem félsz? Micsoda rettenetes dolgokat tud ez a gyerek kieszelni.

Pista riadtan pislogott és rázta ki ruhájából a golyókat. Tíz perc mulva elfeledte az egészet, és mikor kifelé mentünk a temető hátsó ajtaján át, ahol régi, mohos sírok voltak, meg elhagyott családi kripták, egyszercsak megint eltünt. Percek múlva került újra elő és komoly képpel ezt suttogta a fülembe.

- Láttam a halált. Benézett egy repedésen. Ott feküdt a nyitott koporsóban. Haja volt még és így csinált . . .

Megijedtem.

- Anyi, Pista rémeseket mond.

A temetőből rendszerint a szőlőbe mentünk. Talán mert a szőlő is meghalt kissé arra az évre, és illett őt is búcsúztatni. Üresek voltak már a tőkék, a fákról lehullottak rég a levelek, az újbor pedig akkor járt első forrásának végére.

Apám egy-egy kis pohár murcit adott, ellenőrizte a hordókat, aztán felmentünk terraszról terraszra, egészen a domb csúcsáig, ahol a sombokrok előtt régi, düledező pad állt. Ilyenkor rendesen már este volt. Alattunk ragyogott a város, azon túl pedig a temető ezer meg egy gyertyája.

- Milyen szép - suttogta anyám.

Hallgattunk. Néma volt a domb, nem énekeltek a tücskök se.

Talán téli álomra a kövek alá bújtak, vagy elvándoroltak melegebb vidékre.

- A törpék . . . Há, a törpék - kezdte apám, mert ez a történet minden évben hozzátartozott a Mindszentek befejezéséhez, és mi előrehajolva, borzongva figyeltünk.

x x x

Az égen alig volt felhő, és a nap féloldalt sütötte a dombot. Mintha vadonatúj lett volna a temető. Vastag hó borított mindent, tisztán csillantak a fekete márványok és makulátlan sapkát hordott valamennyi.

Kerítés övezte a temetőt, a bejárat két oldalán ezüstfenyők. Nyitva állt a vaskapu, vártak már bennünket. A kápolnáig egyenes út vezetett. A mély hóban csak ösvényt lapátoltak, jól látszott benne a kocsi nyoma, amelyik előző nap anyámat a kápolnába kihozta.

Amikor a kapun beléptünk, a temetőőr és családja ott bámészkodott a bejárat mellett épült ház kapujában. Gábor odanézett, és megérintette könyökömet. Csak pár perc mulva jutott eszembe, mit akar. Odanéztem.

Mind feketében voltak. Az őrön régimódi fekete posztóruha, amit már csak öregek hordanak. Látszott, hogy nagy rajta. Mintha úgy szerezte volna valahonnan. Az asszonyon ugyan bekecs volt, de az alól fekete bársonyruha lógott ki és magasszárú lakkcipő. A gyerekek is különösen voltak öltözködve. A legkisebb a küszöbön ült és sülttököt majszolt.

Gábor jelentősen hunyorított rám.

x x x

Anyámat a kápolnában ravatalozták fel.

Csupasz, szűk kis épület volt, kétoldalt gótikus ablakokkal, melyek teljesen be voltak borítva pókhálóval. Az egészet hideg pince- és tömjénszag ülte meg. Elől keskeny oltár volt, ón gyertyatartókkal, felette barokk oltárképpel, mely a Feltámadást ábrázolta. Jobb és baloldalt három sor öreg pad sorjázott. Recsegtek, düledeztek, amikor helyet foglaltunk bennük.

Anyám koporsója az oltár és a padok közt állt a fekete posztóval bevont szentmihálylovon. Négy sarkán kandeláberek díszlettek.

A koporsós előingadozott valahonnan, meghajolt felénk, majd zsebéből gyufásdobozt húzva elő, meggyujtotta a gyertyákat.

Gábor odament hozzá, és kérte, hogy nyittasa ki a koporsót, mert Pista bátyám mégegyszer látni akarja anyámat.

A sánta eltünt. Pár perc mulva a sovány emberrel jött vissza. Kicsavarozták a fedelet és a kápolna falához támasztották. A nap besütött. Jól lehetett látni anyámat a szemfedél alatt. Ügy feküdt, mintha még mindig az ágyban lenne. Ahogy az utolsó hetekben.

Pista ment hozzá először. Félrehúzta a szemfedelet és megsímogatta anyám arcát. Apámat Ilonka támogatta ki. A koporsó előtt összegörnyedt és láttam hátulról, ahogy a válla reszket. Aztán rám rám került a sor.

- Aludj, Anyi, nyugodtan - suttogtam neki.

Arca épolyan maradt, mint mikor az ágyban meséltem neki. Balfülében a naptól megcsillant a fülbevaló rubintja. Mintha az a vércsepp lett volna, ami akkor azon a szőlőbeli délutánon bugygyant ki belőle.

Utánunk a rokonok és ismerősök jöttek sorra.

Valaki hangosan imádkozni kezdett. Akkor vettem csak észre, hogy közben megtelt a kápolna.

x x x

Pontosan háromkor szólalt meg a lélekharang a templomban. A lélekharang, amelyet annyiszor hallottam, de amelyről sose sejtettem volna, hogy anyámat is búcsúztatni fogja valaha.

Alig szólt néhányat, amikor Jácint atya belépett a kápolnába, mögötte a kántorral meg a ministránsokkal.

Intett felénk és megkezdődött a szertartás.

x x x

Még szombaton úgy döntöttünk, hogy anyámat ideiglenesen Ilonkáék kriptájába helyeztetjük, és apám tavasszal megkezdi a családi kripta építtetését. Gáborral szombat délután már a helyét is kinézték.

- Azt akarom, hogy együtt legyen a család - motyogta apám. Jancsit is elhozatom . . . Mindnyájan együtt leszünk.

x x x

Kikanyarodott a menet a kápolnából. Anyámat elől négy ember vitte. A havat ellapátolták az útból, nem volt a kripta messze. A kőmívesek ott álltak a félretólt márványlap mellett és a vödörben elő volt készítve a cementhabarcs.

Könnyedén, simán engedték anyámat a köteleken a helyére. Amikor a sír fölé hajoltam, hogy hantot dobjak be, láttam, hogy lenn, anyámé mellett, egy másik, megfeketedett koporsó áll, arasznyi penésszel körülvéve. Megszédültem.

Nyikordult a kőtömb a vasgörgőkön, és a kőművesek lapátja sebesen, meg-megreccsenve rakta a habarcsot a helyére.

Apám féloldalt állt a behavazott ciprusok előtt és kábán, szótlanul fogadta a hosszú sorban jövő ismerősök és ismeretlenek részvétkivánságait.

Hallottam, amikor valaki ezt mondta neki:

- Igazán, Dobos úr, nagyon szépen temették el feleségét.

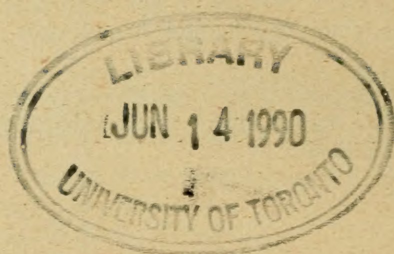
Láttam, hogy szemén megkönnyebbülés ragyog fel. Erre várt talán, szegény, már hetek óta. Erre, hogy valaki elismerje, amit ebben az időben tett. Most megkönnyebbült.

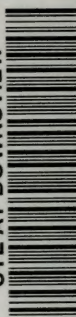
Amikor a kő már a helyén volt, mintha árnyék borult volna a világra, a nap elhalványodott.

Felnéztem, és akkor ütött belém, mit is látok.

Az ég kék volt. Tiszta, makulátlan kék, mint a tenger vize, és fehér, szakadozott felhők úgy futottak benne, akár a jól vezetett vitorláshajók.

És abban a pillanatban biztosan tudtam, hogy anyám fenn van köztük. Vezeti tovább hajóját, ahogy nagyanyám a lelkére kötötte: vezeti boldogan, békésen.

LIBRARY
JUN 1 4 1990
UNIVERSITY OF TORONTO

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 18 01 13 007 1